

Міністерство освіти і науки, молоді і спорту України
Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

Логіка і право

Матеріали III Міжнародної науково-практичної
конференції студентів і молодих вчених

Харків, 19 травня 2011 р.

Харків
2011

ББК 87.4

Друкується за рішенням оргкомітету III Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених «Логіка і право»

Редакційна колегія:

Юркевич О. М., д-р філос. наук, проф., зав. каф. логіки Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» (голова редакційної колегії);

Титов В. Д., д-р філос. наук, проф.;

Зархіна С. Е., канд. юрид. наук, доц.;

Невельська-Гордєєва О. П., канд. філос. наук, доц.;

Павленко Ж. О., канд. юрид. наук, доц.;

Цалін С. Д., канд. філос. наук, доц.;

Шестопал С. С., канд. юрид. наук, ас.

Логіка і право. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених «Логіка і право». Харків, 19 травня 2011 р. / Науковий редактор: д-р філос. наук, проф. О. М. Юркевич. – Х.: Видавництво «ФО-П Корецька Л. О.», 2011. – 240 с.

Збірник містить наукові дослідження студентів і молодих вчених, присвячені логіко-правовій тематиці. Розглядаються питання історичного взаємозв'язку логіки і права, здійснюється логічний аналіз понять права, досліджуються логіко-методологічні проблеми юридичної герменевтики, специфіка юридичної аргументації, логіка спору та логічні прийоми маніпулювання свідомістю.

ББК 87.4

ПЕРЕДМОВА

Сучасні демократичні процеси в європейській спільноті, розбудова правової держави в Україні постають в якості сприятливих умов для вільної творчої праці та співробітництва науковців різних професійних напрямків. Міждисциплінарні наукові дослідження постають запорукою подальшої консолідації інтелектуальної еліти суспільства при вирішенні нагальних проблем сучасної суспільної практики. Особливого значення в цьому контексті набувають міждисциплінарні дослідження з логіки та права, що зі студентських лав формують логічну культуру юристів, готують інтелект студентської молоді до сприйняття правознавчих істин та подальшого їх впровадження в практику юридичної діяльності. Адже логіка, як за часів Аристотеля, в сучасному світі продовжує виконувати роль органону, знаряддя пізнання, зокрема, в областях правознавства, праворозуміння, законотворчому процесі та правозастосуванні.

Правовий порядок втілюється в життя українського суспільства за допомогою правової норми, яка будується згідно до логічних законів і правил. В свою чергу, логіка як наука набуває свого практичного сенсу значним чином завдяки потребам правознавчих наук і юридичної практики. Завдяки розвитку практично орієнтованих додатків логічні теорії актуалізують своє наукове значення, виконують постійно діюче за умовчанням «суспільне замовлення».

Спільні впровадження в суспільне життя наукових методологій з логіки та правознавства сприяють створенню нових та критичній оцінці вже існуючих правових понять, типологій та класифікацій, формуванню сучасних теоретико-правових моделей, удосконаленню методів тлумачення юридичних текстів тощо. Логічна культура юриста постає складовою професійної кваліфікації при юридичному консультуванні, в слідчій практиці та в судовому процесі, де неодмінно потребується логічна досконалість суджень, умовиводів та доведення. При відстоюванні істини за логічними критеріями юрист посилює

юридичну аргументацію за допомогою логічної, апелюючи до правил і законів логіки.

Зважаючи на значення логіки для правознавців та практикуючих фахівців-юристів, і навпаки – юридичної практики як базової «прикладної галузі» для розвитку логічної теорії, постає значення конференції «Логіка і право» для втілення взаємного інтересу молодих науковців з відповідних галузей наук. В якості теоретичних аспектів для обговорення міждисциплінарних проблем логіки і права визначені: історичні взаємозв'язки логіки і права, їх теоретичне та практичне значення; мова права та особливості її розуміння та тлумачення в юридичній герменевтиці; логічний аналіз понять права; особливості юридичної аргументації та логіки у судовому процесі; логіка спору та логічні прийоми маніпулювання свідомістю.

Наукові здобутки в історико-логічному аналізі та, найважливіше, в логічному аналізі сучасних понять права та українського, міжнародного законодавства та законодавства інших країн сприяє розвитку раціональності правової культури, формуванню оригінальних теоретичних конструкцій та удосконаленню юридичної практики.

*Проректор з наукової роботи
Національного університету
«Юридична академія України імені
Ярослава Мудрого», доктор
юридичних наук, професор кафедри
екологічного права, академік АПрН
України А. П. ГЕТЬМАН*

ІСТОРИЧНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛОГІКИ І ПРАВА: ТЕОРЕТИЧНЕ І ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

*Богданова Я. О.,
студентка 1 курсу Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Логічні аспекти взаємодії моралі та права

Розглядаючи логічні аспекти взаємодії права і моралі, знаходимо багато думок стосовно співвідношення цих двох понять та місця, яке вони займають в управлінні суспільними процесами.

Зрозуміло, що суспільство, як сукупність різноманітної людської діяльності, потребує чіткого управління та регламентації. Нам відомо, що це, в свою чергу, здійснюється за допомогою технічних і соціальних норм. Розглянемо чотири точки зору на співвідношення понять «право» і «мораль».

1. Моральні та правові норми належать до соціальних, оскільки і ті, й інші є правилами поведінки. З точки зору логіки, вони знаходяться у відношенні супідрядності. У таких же відношеннях існують норми-звичаї, релігійні та корпоративні норми.

2. Право і мораль знаходяться у відношенні перетинання, тобто обсяги цих понять будуть частково збігатися. Для прикладу я пропоную взяти ст. 3 Конституції України, у якій зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Проте, можна сказати, що в сучасному українському суспільстві, яке стоїть на шляху до гуманізації, вищезгадані принципи визнаються і моральними. Єдине, що потрібно зауважити – це те, що норми

моралі у такому разі повинні передувати правовим, тобто у своєму розвитку суспільство повинне досягти такого інтелектуального рівня, щоб свідомо прийняти відповідне законодавче закріплення.

3. Якщо брати до уваги концепцію розвитку так званого «природного права», школа якого почала відроджуватись на початку ХХ ст., то можна допустити й вірогідність такого співвідношення як тотожність понять «право» й «мораль», оскільки, як зазначав неокантіанець Г. Радбрух у праці «Оновлення права»: «Юридична наука має знову згадати про тисячолітню мудрість стародавнього світу, християнського середньовіччя, епохи Просвітництва, про те, що є вище право, ніж закон — природне право, абсолютне право, розумне право, надзаконне право, відповідно до якого «не право» залишається «не правом», навіть якщо його відлити у форму закону». (У даному випадку надзаконне право вважається позитивним).

Проте паралельно природній школі права існувала й позитивна, яка основним критерієм чинного права вважала абсолютну готовність юристів до сліпої покірності відносно всіх законодавчо оформлених установ влади. Такому підходові неокантіанці протиставляли тлумачення справедливості як змістовного елементу ідеї і сутності поняття права. При цьому йдеться не про матеріальний, а про формальний принцип справедливості, зміст якого розкривається через принцип рівності.

Ця ідея надзаконного права як заперечення юридичного позитивізму для багатьох була ідентична визнанню природного права і суттєво сприяла розширенню кола прихильників його відродження. Ця ідея підтримувалася ще римськими юристами, які казали: «Звичай – найкращий тлумач закону», тобто вони вважали, що позитивне право є наслідком визнання природного права, яке суспільство рано чи пізно законодавчо врегулює, тобто, фактично вони стануть єдиним цілим. У Новий час мораль також нерозривно пов'язувалася з правом: «Етику і законознавство, – стверджував Гельвецій, – я розглядаю як одну й ту саму науку».

4. Взагалі, для гармонійного розвитку суспільства, право повинне відповідати моральним поглядам, переконанням народу. Проте, звичайно, існує певне коло відносин, законодавче регулювання яких викликає супротив з боку суспільства, виникають так звані «зіткнення» або колізії між нормами моралі і права. У тому випадку, коли норми права приходять у суперечність з громадською думкою, вимогами моральності, обов'язком компетентних державних органів є вжиття необхідних заходів щодо вдосконалення правового регулювання, знаходження компромісу. Життєвий досвід показує, що найчастіше такі колізії стосуються трудових, сімейних або майнових відносин, тобто галузей приватного права, для суб'єктів якого більш прийнятними являються диспозитивні методи регулювання. У цьому аспекті звертає на себе увагу ставлення суспільства, церкви, богословської та юридичної науки до вказаних проблемних питань. Слід визнати, що на сучасному етапі існують дві протилежні тенденції: перша — це неприйняття традиційних моральних цінностей суспільства (виникнення практики проведення хірургічних операцій зі зміни статі, одностатеві шлюби, використання віртуальної реальності, передусім підлітками); друга — висунення вимог до держави щодо визнання релігійних, моральних переконань людини стосовно незалежного життя поза державним втручанням (про це свідчать судові справи про відмову від ідентифікаційних кодів, сучасних документів, протест проти негласного спостереження за людиною з боку держави, відмова від щеплення).

Тож, можна сказати, що такі норми моралі та права перебувають у відношенні протилежності. Наприклад, на сьогодні значного розголосу набули такі колізійні питання як: евтаназія, аборти, штучне запліднення, імплантації та трансплантації людських органів і тканин, одностатеві шлюби, клонування та ін.

Отже, можна зробити висновок, що взаємовідношення моралі та права зумовлюється насамперед предметом регулювання, тобто тими відносинами, на впорядкування яких вони направлені. Саме за таких умов вони здатні забезпечити ефективний розвиток по-справжньому громадянського суспільства,

враховуючи при цьому менталітет конкретного народу та історичні особливості окремої держави.

Науковий керівник: к. філос. н., доцент кафедри логіки НУЮАУ ім.

Ярослава Мудрого Невельська-Гордєєва О. П.

Галас Ю. М.,

студент I курсу Національного університету

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Аристотелева логіка як органон юридичної практики

У кожного народу є свої історичні постаті першої величини, яких не в змозі прикрити пил віків, як і не можуть зламати їх кайдани можновладців чи оббрехати діячі псевдонаук. Історія називає нам імена таких людей, які свого часу виступали каталізаторами розвитку всієї цивілізації. Одним з таких велетнів є Аристотель – давньогрецький вчений-енциклопедист, філософ, природознавець, логік, засновник формальної логіки й основоположник теорії держави і права.

У своїх працях, які отримали назву «Органон» (грец. «знаряддя для пізнання»), він сформулював основні закони мислення (закон тотожності, закон непротиріччя, закон виключення третього), розробив теорію поняття і судження, змістовно дослідив дедуктивний (силлогістичний) умовивід.

Аристотель вперше систематизовано виклав логіку у вигляді самостійної дисципліни. Але постає питання: для чого ж Аристотель зробив це, з якою метою він систематизував логіку?

Аристотель – один з найвидатніших юристів Стародавнього світу, основоположник теорії походження держави і права. У Стародавній Греції людей, які виступали в суді, називали риторями. Аристотель усвідомлював наскільки важливою є діяльність риторів у судовому процесі. І саме тому його наукова й дослідницька діяльність у сфері логіки була направлена на те, щоб

допомогти давньогрецьким юристам виробити й систематизувати певні принципи, правила й закони для всіх риторів.

Основні закони логіки, сформульовані Аристотелем, стали основними законами для тогочасних юристів, особливо, коли ті виступали в суді. Ці закони були викладені в праці, яка одержала назву «Метафізика». Закон тотожності вимагає від юриста визначеності мислення, вживання поняття без зміни їх значення. І саме за допомогою нього ми усвідомлюємо, що будь-який юрист, в першу чергу, повинен бути хорошим логіком.

Закон непротиріччя встановлює, що не можна водночас щось стверджувати і заперечувати про одне й те саме в тому самому місці. Тобто, захищаючи чийсь інтереси в суді, адвокат не може одночасно щось стверджувати, наводячи докази, і водночас те саме заперечувати. Важливим є також третій закон – закон виключеного третього, який встановлює, що в двозначній логіці з двох взаємовиключних суджень лише одне є істинним. Отже, закони логіки, і взагалі, аристотелівське вчення про логіку було основною науковою базою для давньогрецьких юристів.

Аристотель також є автором низки творів, в яких просліджується процес взаємодії логіки і права. Зокрема, роботи «Топіка» й «Риторика» мають виразну практико-юридичну спрямованість і були основними правовими джерелами для виховання майбутніх юристів. У «Риториці» Аристотель звертається також до питань законодавчої техніки, прийняття судових рішень, виховання дисципліни міркування юристів.

Знаючи всебічну сферу наукової діяльності Аристотеля, у сучасних науковців постає запитання: на яких саме знаннях він ґрунтувався під час своїх наукових досліджень? З яких наукових форм він черпав зразки, узагальнення і формалізацію? Сьогодні це досить актуальне питання, яке активно досліджується новітніми вченими та науковцями. Серед них видне місце належить роботі Яна Лукасевича – одного з найвидатніших математиків і логіків Європи, члена Польської академії Наук, який розробив оригінальну мову для формалізації логічних виразів. Робота Лукасевича складається з двох

частин: у першій частині він аналізує аристотилівське вчення про логіку, намагаючись бути якомога близьким до самого оригіналу, а у другій – дає оцінку цьому вченню з точки зору сучасної формальної логіки.

Деякі науковці стверджують, що науковою базою логіки Аристотеля була біологія, хоча більшість схиляються до думки, що це була математика, особливо геометрія.

Логіка Аристотеля своїм завданням ставила вивчення зв'язків між поняттями, які відповідають реальним зв'язкам між предметами і явищами дійсності. І саме під цим кутом він досліджував усі основні форми мислення: поняття, судження, умовивід, сформулював основні закони логіки, поклав початок її розвитку як науки.

Аристотель зробив вагомий внесок не лише у розвиток логіки, а й у розвиток правової науки, і навіть юридичної практики. Він дослідив зв'язок логіки і права, виділив його основні особливості.

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри логіки Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Павленко Ж. О.

*Гасанов Р. Н.,
студент 1 курсу вечірнього факультету
Національного університету
«Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*

Практичне і теоретичне значення логіки для юристів

На підставі загальної характеристики мислення людини й вирізнення його типів (різновидів), можна визначити особливості мислення юриста. Основою фахового мислення юриста є його конкретна професійна діяльність, яка класифікується як правова діяльність. Різновидами правової діяльності є

правотворчість, правозастосування, правотлумачення і т. д., а залежно від спеціалізації — слідча, судова, експертна, консультативна та інша діяльність.

У процесі правової діяльності юриста розвивається професійна інтуїція, професійне мислення як єдність практичного і теоретичного розуму, що дозволяє більш раціонально, системно й доцільно вирішувати задачі та проблеми, які стоять перед ним.

Професійне мислення юриста за змістом визначається правом, тому його ще називають правовим мисленням.

Головні особливості правового мислення — системність, оперування правовими термінами, які мають специфічний юридичний смисл, підпорядкування принципам права, регламентованість вимогами закону, логічність, тобто, обґрунтованість законами логіки. У процесі своєї професійної діяльності юрист може мислити раціонально і нераціонально, логічно і алогічно, творчо і нетворчо.

Питання про значення логіки для права, про співвідношення цих двох наук довгий час привертало увагу логіків, філософів, юристів. Протягом багатьох віків видавалися праці, присвячені його дослідженню.

Саме юристи повсякчас підтверджували велике значення логічних знань для правознавців. Так, на початку XX ст. у правовій літературі неодноразово зазначалась необхідність знань з логіки для правової діяльності. Правознавець В. Д. Катков у 1913 році стверджував за те, що зв'язок юриспруденції і логіки настільки очевидний, що було б так само дивно сумніватися в ньому, як і доводити його.

Більшість сучасних вчених-юристів у своїх працях також підкреслюють тісний зв'язок логіки і права. Так, С. Тарарухін при розгляді питання про кваліфікацію злочину особливо наголошує на логічному аспекті цієї проблеми, який дозволяє, на його думку, «поєднати її фактичну і юридичну основу в єдине ціле».

З'ясуємо тепер, у чому ж полягає значення логіки для юристів?

По-перше, ця дисципліна формує логічну культуру правознавця, допомагає йому в складних ситуаціях правової діяльності мислити правильно, швидко знаходити логічні помилки у своїх міркуваннях та у міркуваннях інших людей, грамотно їх спростовувати.

Звичайно, дехто вважає, що і без логіки його міркування є бездоганними, і вивчення цієї науки навряд чи принесе велику користь. Дійсно, кожна людина володіє стихійною, інтуїтивною логікою. Без неї вона була б неспроможна міркувати та спілкуватися з іншими людьми. Однак логічна інтуїція ніколи не зможе замінити людині логічного знання. Так, інтуїтивна логіка не завжди з успіхом вирішує ті проблеми, які постають перед нею. Вона найчастіше за все виявляється недостатньою для критики неправильних міркувань. З її допомогою можна тільки констатувати якусь помилку у міркуванні, але пояснити цю помилку неможливо.

Наведемо такий приклад для демонстрації необхідності логічних знань для людини. Порівняємо особу, яка вивчає логіку, з бігуном. Спортсмен може бігти і без знання спеціальної техніки бігу, тих фізіологічних процесів, які відбуваються в процесі бігу у нього в організмі, психологічних чинників успішного подолання дистанції. Але якщо ця людина хоче досягти значних результатів у спорті, то вона буде змушена з усім цим ознайомитися. Інакше успіху в цій справі вона ніколи не досягне.

Так і з логікою. Якщо людина хоче бути інтелектуально розвиненою, навчитися грамотно міркувати, зі знанням, а не стихійно застосовувати закони й правила логіки, вивчення цієї науки для неї повинне стати обов'язковим.

По-друге, значення логіки для студентів-юристів полягає у тому, що методи логічного аналізу можуть застосовуватися для витлумачення законодавства.

Існують різноманітні способи тлумачення норм права: мовний, логічний, систематичний, історико-політичний, телеологічний, спеціальний юридичний. Логічний спосіб, який полягає у дослідженні засобами логіки структури правових текстів, займає серед них важливе місце. У процесі витлумачення

правової норми можуть застосовуватися різноманітні методи логічного аналізу понять, висловлювань, міркувань, а також методи аналізу логічних операцій: визначення, поділу, класифікації тощо.

Отже, методи логіки можуть виступати методами витлумачення правових текстів.

По-третє, значення логічних знань для юристів полягає у тому, що методи сучасної логіки сьогодні з успіхом можуть використовуватися для дослідження наукових проблем у правознавстві. Завдяки їм стає можливим логічне моделювання правової проблематики, що дозволяє перевести змістовні міркування з тієї чи іншої проблеми з неточної природної мови на точну мову логіки. Саме у цьому розумінні можна говорити, що методи сучасної логіки входять до складу методології правознавства.

Як бачимо, вивчення логіки для майбутніх юристів має як практичне, так і теоретичне значення.

Науковий керівник: к. філос. н., доцент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»

Невельська-Гордєєва О. П.

*Данилюк О. О.,
студентка I курсу 10 факультету Національного університету
«Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*

Особливості викладання логіки в Україні до початку ХХ ст.

У XVII ст. Київ отримує свій вищий навчальний заклад – славетну Академію Петра Могили, яка розпочинає свою діяльність як Братська школа (1615 – 1632 р.р.), згодом після об'єднання з Лаврською гімназією стає колегією – спочатку Києво-Братською, а потім Києво-Могилянською, а з 1701

р. – академією. Освітні програми в той час в Україні будували за зразком європейської системи навчання. Вони охоплювали сім так званих вільних наук, які поділяли на тривіум (граматика, риторика, логіка) та квадривіум (арифметика, геометрія, музика та астрономія). Особливу увагу приділяли тривіуму. Навчальні курси з логіки, які іноді називали діалектикою, будували за програмами тогочасних європейських університетів.

Період найбільшого розквіту академії припадає на кінець XVII ст. – першу половину XVIII ст. Викладання логіки тут проводили за зразком єзуїтських колегій Речі Посполитої. Серед викладачів були славетні Інокентій Гізель, Стефан Яворський, Теофан Прокопович та ін. Ось як романтично розпочинав свій курс логіки Стефан Яворський у Києво-Могилянській академії: «Відкриваю для вас, найстаранніші атлети, не так олімпійські ігри, як лабіринт Аристотеля, що переживає лабіринт Дедала. Тут що не питання, то пастка, яка чатує на вас на широких шляхах. І вам не доведеться користуватися м'язами ніг, але чутливим рухом розуму та міркування, аби досягти найбільшої та бажаної насолоди, слави. Перед нами великі шляхи, котрі необхідно буде перейти, уподібнюючись навіть до блукаючих зірок. Хай не лякають вас у цьому винограднику логічні троянди, оточені стількома шипами. Нехай вони будуть стимулом та відганяються своїми жалами безтурботності».

В 1819 р. відкривається Київська духовна академія. Інтерес до логіки у викладачів КДА, був зумовлений тим, що ця наука займала гідне місце в системі філософських дисциплін, які викладали в академії. Повний академічний курс тут тривав чотири роки та складався з двох дворічних етапів: нижнього та вищого. Логіка увіходила до циклу філософських дисциплін, її викладали на нижньому відділенні на першому році навчання разом з історією стародавньої філософії та психологією.

15 липня 1834 р. був проголошений публічний акт про відкриття Університету у Києві. Він отримав ім'я Св. Володимира на «знак особливого заступництва і в пам'ять великого просвітника». Кафедра філософії в

Університеті Св. Володимира була загальноуніверситетською. За перші два роки навчання студенти всіх факультетів слухали лекції з логіки та психології.

Наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. навчальний план Університету Св. Володимира складала предмети, які поділяли на обов'язкові та головні; обов'язкові та додаткові. Логіка належала до блоку обов'язкових та головних дисциплін, її читали три години на тиждень. Серед викладачів, які читали курс логіки були Георгій Іванович Челпанов, Павло Васильович Тихомиров і Василь Васильович Зеньковський.

Викладачі Київської духовної академії, так само як і Університету Св. Володимира, були інтелектуальною елітою Києва XIX ст. – початку XX ст. Значний внесок у розвиток логіки як науки та навчальної дисципліни зробили, зокрема, Іван Михайлович Карпов, Йосип Григорович Міхневич, Орест Маркович Новицький, Сільвестр Сільвестрович Гогоцький, Памфіл Данилович Юркевич, Петро Іванович Ліницький.

Клас філософії у Львівській єзуїтській колегії відкрили у 1612 р. за часів ректорства Миколая Куровського. Серед перших викладачів філософії назагал, і логіки зокрема, у цьому закладі працювало багато представників іноземних філософських шкіл, а саме поляк Якуб Големовський, англієць Роберт Бедфорд, поляк Мартин Залевський, прус Томас Ельзановський, русин Данило Луканович. Цікавим є те, що кожний із них розробив авторську концепцію логіки. Об'єднувало їх лише те, що кожний так чи інакше намагався розв'язати проблему реформування логіки як науки.

Так, І. Скворцов у своїй концепції об'єднує власне логіку (теорію мислення), яка вивчає форми мислення: поняття, судження, умовивід; логіку розуму (теорію пізнання), яка складається з аналітики почуттів, аналітики розсудку і аналітики розуму; та методологію, або вчення про способи застосування законів і форм мислення в процесі пізнання. При цьому психологію він вважав пропедевтикою логіки розуму, а власне логіка, за його думкою, з цією наукою ніяких зв'язків не має. На противагу І. Скворцову, В. Карпов вважав, що підґрунтям логіки може бути тільки психологія. Для нього

логіка показує, яких форм може набувати наше мислення відповідно до намагань сил душі. Й. Міхневич запропонував своє бачення логіки. Для нього логіка – це основа граматики, а граматика – це доповнення до логіки. Ор. Новицький, визначаючи логіку, звертає увагу вже не тільки на процеси мислення, а й на процеси пізнання. Для нього логіка – це філософія мислення взагалі, яка дає підґрунтя іншим наукам, вивчаючи внутрішню матерію мислення, на якому тримаються всі наші знання. Найпростішим способом реформував логіку С. Гогоцький. Для нього головним було повернення до Аристотеля. Ближче за всіх підійшов до сучасного витлумачення логіки як науки П. Юркевич. Для нього предметом логіки є формальні істини, які стосуються правильності міркувань, а не їхнього змісту. П. Ліницький вважав логіку філософською наукою. Вона – ні частина психології, ні словесна наука, а тільки царина філософії, головна пропедевтична дисципліна. При цьому логіка – це не тільки формальна наука. Вона – наука про пізнання загалом. Для Г. Челпанова мета пізнання полягає у досягненні істини за допомоги мислення. Логіка є наукою, яка показує, як повинно відбуватися мислення, щоб була досягнута істина.

Таким чином, можна констатувати, що у XIX – на початку XX ст.ст. у Києві на базі Київської духовної академії та Університету Св. Володимира активно розробляють логічну проблематику. Викладачами кафедр філософії були розроблені оригінальні логічні концепції, що стали засадовими для навчальних курсів, які читали студентам цих вищих навчальних закладів. Проте треба зазначити, що виявити якість традиції чи підходи, навколо яких можна було б об'єднати представників київської академічної та університетської філософії XIX ст. – початку XX ст., практично неможливо через авторський підхід кожного з них до формування власної концепції.

*Науковий керівник: к.ю.н., доц. каф. логіки Національного університету
«Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» Павленко Ж. О.*

*Д'яченко Д. А.,
студентка 1 курсу 3 факультету
Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Логіко-філософські ідеї Вільма Оккама. Принцип «лезо Оккама»

Вільям Оккам (від. англ. William of Ockham, бл. 1284, Оккам, графство Суррей – 1350, Мюнхен) – англійський філософ-схоласт, францисканський монах, найбільш відомий представник так званого пізнього номіналізму. Завдяки володінню мистецтвом діалектики отримав прізвисько «непереможний вчитель» (Doctor invincibilis).

Після вступу у францисканський орден навчався в Оксфордському університеті, де отримав ступінь доктора теології і посаду «інцептора» (Inceptor venerabilis), або бакалавра. Незалежний, нетрадиційний стиль мислення Оккама викликав суперечливе ставлення до нього з боку керівництва університету. У 1323 році у зв'язку з обвинуваченням у ересі канцлером університету Іваном Люттереллом Оккам був викликаний папою Іоанном ХХІІ до Авіньону, де повинен був тримати відповідь на пред'явлені йому обвинувачення. Майже чотири роки в очікуванні суду Оккам провів в монастирській в'язниці міста під вартою. До кінця 1325 року магістри в основному вже підготували свій висновок у цій справі. Вони звернули увагу на 51 тезу з праць Оккама, і 29 з них були визнані безумовно еретичними, а 22 просто помилковими. В 1328 йому вдалося бігти до Німеччини до ворога папи, імператора Людовика ІV Баварського, якому, за переказами, сказав: «Захищай мене мечем, а я буду захищати тебе пером!». Відповідь папи була миттєвою: його відлучили від церкви і оголосили еретиком. Влаштувавшись у Мюнхені, Оккам залишився там до самої смерті.

Філософська течія, що виникла під впливом ідей Оккама, отримала назву оккамізм («термінізм»). Оккамізм протистояв томізму і скотізму

(філософським системам Фоми Аквінського і Дунса Скота) і набув популярності в епоху пізнього Середньовіччя як вираз «сучасного» методу філософствування (*via moderna*), який протиставлявся «старому» методу (*via antiqua*). Вчення Оккама є зразком крайнього номіналізму: весь світ за його думкою складається з одиничних речей і сутностей. Реальним існуванням володіють не універсалії (загальні поняття), а індивідуальні, тобто одиничні речі оточуючого світу та їх абсолютні властивості, «партікулярії». Універсалії є лише іменами (поняттями та словами), які логічно позначають об'єкти. Поняття – це природні знаки речей, а слова – конвенціональні (умовні) знаки. За Оккамом, завдання пізнання — осягнення реально існуючого часткового, одиничного. Загальне існує тільки в свідомості суб'єкта. Поза свідомістю та поза душею будь-яка річ є одиничною. Цей акцент на одиничному як на єдиній реальності виражає суть оккамізму. Первинним пізнанням, за Оккамом, є інтуїтивне. Поняття, що не призводять до інтуїтивного знання і не піддаються перевірці у досвіді, повинні бути видалені з науки і всяке справжнє пояснення повинно бути гранично простим: «сутності не слід помножувати без необхідності» (*Entia non sunt multiplicanda sine necessitate*). Цей принцип отримав назву «лезо Оккама». У виданні «*Ockam. Philosophical Writings. A Selection Edited and Translated by Hilary Putnam*» (New York, 1957) спеціаліст з історії середньовічної філософії Філотеус Бенер повідомляє, що найчастіше за все «лезо Оккама» дається автором у такому формулюванні: «Без необхідності не слід стверджувати багато» (*Pluralitas non est ponenda sine necessitate*). Більш ґрунтовно Оккам висловився так: «...множинність ніколи не слід розуміти без необхідності... [але] все, що може бути пояснено з відмінності матерій по ряду підстав, – це ж може бути пояснено однаково гарно чи навіть краще за допомогою однієї підстави». Сенс «лезових операцій», зазначав Оккам, не у тому, щоб не вводити в систему пізнання нових, нерозвіданих ще суджень, а в тому, щоб вчасно позбутися від них після того, як вони втратили свою пізнавальну (евристичну) властивість. «Лезо Оккама» використовували, наприклад, коли висували аргументи проти системи

Птолемея, на захист геліоцентричної системи Коперника, воно слугувало вихідним пунктом для розвитку сучасної динаміки (закон інерції, поняття сили, закон падіння), застосування у геометрії системи координат.

Філософ сміливо полемізує з основними теологічними постулатами Фоми Аквінського. Він стверджує, зокрема, що доведення всесилля Бога є неможливим: останнє досягається лише вірою. До Бога не слід апелювати безпричинно. У нього слід вірити, і не більше. «Не згадуй ім'я Бога в суєтності», — наставляв філософ. Намагаючись поєднати «віру» і «розум», Вільям Оккам створює один із найбільш впливових варіантів теорії «подвійної істини». За його переконанням, «віра» і «знання» радикально відрізняються як за предметом, так і за методом. Знання, за Оккамом, мають предметом тілесну природу, вони спираються на досвід, вміщують істини або очевидні, або виведені з очевидних. Віра повністю ірраціональна, не має ніякого відношення до доказу і розуму, цілком почерпнута з одкровення, сфера її дії — спасіння, тобто моральні вчинки людини. У зв'язку з цим будь-які догмати віри не можуть бути доведеними, як те намагались робити схоласти-реалісти.

Бог, за Оккамом, володіє абсолютною могутністю. Він не пов'язаний ніякими фізичними або моральними законами. Він може також виправдати грішника, який у своїй гріховності відвернувся від нього. Виправдання Богом грішника не обумовлено необхідністю змін у душі останнього, воно полягає просто в прийнятті його Богом.

Оккам розрізняв сфери компетенції віри і розуму, церкви і держави, заперечував абсолютну владу папи і виступав у підтримку незалежності світських правителів від церкви, що у подальшому вплинуло на розвиток політичної та релігійної думки, вагомим є і його демократичний ідеал державного устрою.

Номіналізм Оккама проклав дорогу емпіризму і позитивізму Нового часу. Найбільш відомими творами Оккама стали його трактати «Про таїнство присяги», «Праця в дев'яносто днів», «Трактат про догми Папи Іоанна XXII»,

«Вісім питань про папську владу», «Роздуми про «Фізику» Аристотеля», «Розпорядок», «Вибране», «Сума всієї логіки» та ін.

Науковий керівник: асистент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Шестопап С. С.

Зміївська О. Ю.,

студентка 1 курсу вечірнього факультету

Національного університету

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Аристотель як засновник логіки

Аристотель – найвидатніший учений античності. Його вплив на розвиток науки античності, середньовіччя, та й нового часу важко переоцінити. Аристотель — давньогрецький вчений-енциклопедист, філософ і логік, засновник класичної (формальної) логіки. Як самостійна наука логіка склалася більше двох тисяч років назад в IV ст. до н.е. Її засновником є давньогрецький філософ Аристотель (384-322 рр. до н.е). Головний принцип логіки Аристотеля полягає в тому, що правильність міркування визначається тільки його логічною формою або структурою і не залежить від конкретного змісту суджень. Для Аристотеля логіка — не окрема наука, а знаряддя всякої науки. Аристотель називає логіку «Аналітикою»; у спеціальному трактаті, що одержав назву «Аналітика», він виклав її основні положення: про умовивід і про доказ. Задача логіки, як її розуміє Аристотель, — дослідження і вказівка методів, за допомогою яких відоме дане може бути зведене до елементів, здатних стати джерелом його пояснення. З цього видно, що основний метод логіки Аристотеля — «зведення». Навчання про це мистецтво Аристотель називає «наукою», але тут цей термін він розуміє не в змісті спеціальної по предмету галузі науки, а широко, як уможлядне дослідження, що дає

можливість розрізнити умови доказу, його види, ступені, а також з'ясувати останні пропозиції, досягши яких ми вже не можемо продовжувати зведення даного до елементів, що пояснюють це дане.

Аристотель вперше в історії філософської думки зробив спробу детального вивчення форм і законів мислення. Він сформулював логічні закони: закон тотожності — поняття повинне уживатися в одному і тому ж значенні в ході міркувань; закон протиріччя — «не створюй суперечностей сам собі»; закон виключеного третього — «А або Не-А є істинним, третього не дано». Логіка Аристотеля своїм завданням ставила вивчення зв'язків між поняттями, які відповідають реальним зв'язкам між предметами і явищами дійсності. Під цим кутом зору Аристотель досліджував усі основні форми мислення — поняття, судження, умовиводи, сформулював основні закони формальної логіки, поклав початок її розвитку як науки. В творах Аристотеля з питань логіки, які дістали загальну назву «Органон», підкреслюється збіг форм мислення з формами буття. Незважаючи на деяку метафізичну обмеженість у висновках з логіки, Аристотель в результаті широких і універсальних знань, зокрема з природознавства, виходить за межі формальної логіки. Аристотель зводить у систематичну єдність логічні теорії попередників та додає до них теорію доказу (силогізм), теорію викладу (топіка) тощо. Два тисячоліття розвитку філософської та математичної думки дуже мало змінили щось в його теоріях, хоч було чимало спроб реформування логіки. Логічна форма — це спосіб зв'язку змістовних суджень. Логіка Аристотеля завершується аналізом логічних помилок, свідомо чи несвідомо здійснюваних людьми. У своєму останньому логічному трактаті «Про софістичний спростування», який іноді розглядається як остання (дев'ята) книга «Теми», він показує, що всі логічні помилки суть не що інше, як помилки силогізмів. Вони, в свою чергу, поділяються на мовні помилки (двозначність слів — омонімія або виразів — амфіболія; неправильність з'єднання або поділу думок, помилки в наголосах та підстановка однієї граматичної форми замість іншої) і помилки позамовні (власне логічні: підміна сутності випадковими ознаками, змішання

абсолютного і відносного, незнання суті доказу, передбачення підстави, припущення причини в тому, що не може нею бути, і з'єднання багатьох питань в один). Така класична система аристотелівської логіки. Останні дослідження з історії логіки підводять до висновку, що шлях дослідження логічних питань був протилежний шляху викладення. Дослідження починається з реальної практики діалогічного мислення, з платонівського діалогу («Топіка»), звідси перехід до абстрактних форм умовиводів («Аналітики»), і лише потім йде теорія судження або вислови («Про тлумачення») і вчення про терміни або поняття («Категорії»). З цієї точки зору стає зрозуміло, чому «Категорії» можуть розглядатися і розглядалися як останній трактат логіки і перше – «метафізики». Досліджені там поняття дійсно стоять ближче до тих причин і є предметом «першої філософії». Підводячи підсумок можна сказати, що логіка Аристотеля – це органічна частина його системно-раціоналізаторського, філософського світогляду. Аристотель – батько логіки як систематизованої науки про мислення і його закони. Він спирався на Демокріта, Платона і інших старогрецьких філософів, але ніхто з них не створив науки про розумову діяльність людини. Велика заслуга Аристотеля полягає в тому, що він вперше зробив прийоми міркування предметом наукових досліджень, саме прийоми міркування як цілісні утворення, а не тільки ті чи інші компоненти міркування. Завдяки філософії Аристотеля багато наук отримали своє логічне переосмислення. Можливо, що створення такої науки – це був перший крок у спробі конкретизації світу, бажання зробити його більш логічним, більш раціональним і впорядкованим, а, отже, і більш зрозумілим.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент кафедри логіки НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» О. П. Невельська-Гордєєва

*Казанчук В. В.,
студент 3 факультету 1 курсу
Національного університету «Юридична академія України імені
Ярослава Мудрого»*

Логічні надбання Аристотеля

Основоположником класичної логіки вважається Аристотель. В його логіці десять максимальних класифікацій, в якій можуть бути поміщені всі матеріальні речі.

Логіка Аристотеля має відбиток на сучасній логіці, тому що утвердила головні канони європейської логіки, її головні позиції, напрямки, течії, тенденції.

Історія логіки налічує понад 2,5 тис. років і поділяється на два основних етапи: традиційний (IV ст. до н. е. – друга половина XIX ст.) та сучасний (друга половина XIX ст. – до нашого часу).

Розвиток логічних знань на першому етапі (традиційному) відбувався досить повільно. Хоча можна виділити декілька епох, які бачили звеличення логіки як науки. Одна з них припадає на часи античності (VI-III ст. до н. е.). Саме у цей час логіка вперше з'являється як наука.

Її засновником вважають давньогрецького філософа, вченого-енциклопедиста Аристотеля (Стагиріта) (384-322 рр. до н. е.). Він дуже високо оцінював цю дисципліну. На його думку, логіка – це незвичайна наука, вона дозволяє кожному, хто нею оволодів, отримати певний метод дослідження будь-якої проблеми, бо саме ця наука дає можливість у явному вигляді визначити, що є доведенням, та виділити його основні види. Цей метод відомий широкому колу людей як дедуктивний метод.

Після страти Сократа у значної частини афінських громадян виникла потреба в методологічній рефлексії, у теорії та технології вірогідного міркування, яка могла б бути протиставлена софістичним надбанням, школи

логіки Аристотеля. Розробку такої теорії розпочав ще Сократ, продовжив його учень Платон, закінчив учень Платона Аристотель. Останньому належить ряд творів, об'єднаних спільною назвою «Органон»: це трактати «Категорії», перша й друга «Аналітики», «Про витлумачення», «Топіка», «Про софістичні спростування».

У Древній Греції з міфологічним ім'ям Діке представляли богиню справедливості. Поняття архаїчної Діке остаточно займає абстрактне поняття «Істина», яке розуміється без усякої містики як відповідність висловлень дійсному стану речей. Теорія пізнання і логіка, засновані на такому розумінні, глибоко об'єктивні: «Ми вважаємо, що знаємо всяку річ безумовно, а не софістично, коли знаємо причину, в силу якої вона існує, і що вона дійсно причина її і що інакше бути не може («Друга Аналітика»)). Метою розумової діяльності мусять бути не довільні маніпуляції з гадками, а доведене знання, яке в свою чергу засновується стислими методами на безумовно істинних засадах. У силу цього доведення стає науковим і в той же час примусово-необхідним, аподиктичним. Так само і слідування аристотелівській аподиктичній логіці потребує своєї інтелектуальної десятини, яку доводиться платити роботою навчання їй за право публічного міркування».

Зауваження Аристотеля про справедливість завершують довгу фазу прямого впливу правосвідомості на логічну думку. Подібно істині є справедливість дещо міцне і тривале («Метафізика»). Вона також означає «знання» і «охороняє закони» («Топіка»). Саме ж знання, щоб бути істинним, має бути не тільки справедливим, але й доведеним («Метафізика»). Таким чином, категорія справедливості остаточно втрачає самостійний обґрунтовуючий логіку зміст, а навпаки, справедливість і правове судження повинні бути логічно обґрунтовані. Завдяки Аристотелю логіка отримує власний предмет, методи й категоріальний апарат і на довгий період вже не потребує додаткових імпульсів від правосвідомості. Його дослідження з логіки є настільки фундаментальними, що саме з них беруть свій початок багато проблем сучасної логіки. Створена ним логічна система протягом багатьох

віків суттєво впливала на розвиток науки, освіти, культури, особливо в країнах Європи, де вона була найбільше поширена. Про його роль в створенні й розвитку логіки від її виникнення і до другої половини XIX ст. (тобто до початку нового етапу в розвитку логіки, а саме, «сучасної логіки»), називають аристотелівською логікою. У галузі логіки багато відкриттів зробили учні Аристотеля, логіки середньовіччя, логіки Нового часу, представники класичної філософії, проте результати його досліджень залишалися найбільш фундаментальними. Тому зрозуміло, що коли йдеться про давньогрецьку логіку, то мається на увазі не якийсь локальний історичний період у розвитку цієї науки, а відкриття, що стало надбанням цивілізації на всі часи її існування. Тобто тут хронологічний показник не є визначальним, він лише вказує на часові межі виникнення цього відкриття.

Силогізм Аристотеля – це своєрідна імплікація, де антицидентом є кон'юнкція засновків, а консеквентом – висновок, то наведена вище цитата, по суті, є означенням імплікації. Аристотель користувався також принципом контрапозиції: $(A \rightarrow B) \rightarrow (\neg B \rightarrow \neg A)$. Свідченням цього є слова з «Першої Аналітики»: «Коли два явища так відносяться одне до одного, що якщо є одне, то необхідно і друге, то, якщо другого немає, не буде і першого». Менше уваги Аристотель приділяв аналізу індуктивних умовиводів. Достеменно наукою він вважав лише дедукцію, яку називав «силогізмом по дедукції».

Значне місце в його логіці займає аналіз логічних помилок. Результати цього аналізу викладені в «Аналітиках» і праці «Про софістичні спростування».

Аристотель виділяє серед логічних помилок паралогізми і софізми. Паралогізм – це такий уявний силогізм, який характеризується правильним без бажання ввести співбесідника в оману. Паралогізми, за Аристотелем, бувають двох видів: паралогізми, що залежать від мовних порушень і паралогізми, які виникають незалежно від мови (так звані «позамовні»). Усього Аристотель виділяє шість мовних паралогізмів і сім позамовних паралогізмів.

Велика заслуга Аристотеля полягає в тому, що він вперше зробив прийом

міркування предметом наукових досліджень, саме прийоми міркування, як цілісні утворення, а не тільки ті чи інші компоненти міркування.

Завдяки філософії Аристотеля багато наук отримали своє логічне переосмислення. Можливо, що створення такої науки – це був перший крок у конкретизації світу, бажання зробити його більш логічним, більш раціональним і впорядкованим, а отже і більш зрозумілим.

На мою думку, логіка Аристотеля відбиває його постать, як особи, яка займалася всебічним вивченням та створенням логіки. Його наступники були в захваті від його логічних праць та наслідували їх. Зараз уже XXI століття, але логічні надбання Аристотеля не залишають людство, вони потребують вивчення та опрацювання, оскільки є актуальними в наш час.

*Науковий керівник: канд. юрид. наук, асистент кафедри логіки НУ
«ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» Шестопал С. С.*

*Кравченко М. О.,
студентка I курсу Національного університету
«Юридична академія імені Ярослава Мудрого»*

Значення формальної логіки у юридичній практиці

Дуже важливою темою для обговорення і дослідження є значення логіки у юридичній практиці. По-перше, ця дисципліна формує логічну культуру правознавця, допомагає йому в складних ситуаціях правової діяльності мислити правильно, швидко знаходити логічні помилки у своїх міркуваннях та у міркуваннях інших людей, грамотно їх спростовувати. По-друге, значення логіки для студентів-юристів полягає у тому, що методи логічного аналізу можуть застосовуватися для витлумачення законодавства. По-третє, значення логічних знань для юристів полягає у тому, що методи сучасної логіки сьогодні

з успіхом можуть використовуватися для дослідження наукових проблем у правознавстві. Завдяки їм стає можливим логічне моделювання правової проблематики, що дозволяє перевести змістовні міркування з тієї чи іншої проблеми, з неточної природної мови на точну мову логіки. Таким чином, змістовна модель проблеми, що досліджується, уточнюється та спрощується, а зміст концепту проблемної ситуації отримує точне й чітке вираження. Саме у цьому розумінні можна говорити, що методи сучасної логіки входять до складу методології правознавства.

Спираючись на праці відомих вчених, таких як Кирилов В. І., Старченко А. О., Жерьобкін В. Є., Демідов М. Н., можна стверджувати, що юрист у своїй діяльності широко користується такими логічними категоріями, як поняття, судження, умовивід, дедукція, індукція, аналогія, версія, доказ і спростування, знання яких значно підвищують культуру мислення, професіональний рівень дослідження правових явищ. Логіка, підвищуючи культуру мислення, безпосередньо впливає на процес пізнання судової істини, на розслідування і розгляд судових справ.

Знання логіки допомагає юристу підготувати логічно вибудовану, добре аргументовану промову, викрити протиріччя в свідченнях потерпілого, свідків, звинуваченого, спростувати необґрунтовані доведення своїх опонентів, побудувати судову версію, намітити логічно витриманий план огляду місця події; без суперечностей, послідовно і обґрунтовано скласти офіційний документ і т. д. Все це має важливе значення в роботі юриста, яка спрямована на закріплення законності і порядку. Крім того знання логіки підвищує культуру мислення, виробляє навички мислити більш «грамотно», розвиває критичне мислення до своїх і чужих думок і тим більше вона вказує на рівень професіоналізму юриста. Складання законів, правових актів, іншого роду документів, які мають особливе значення, неможливе без застосування логіки.

Для судової практики характерно, як зазначає Жерьобкін В. Є. у своєму підручнику, спрямування судового розслідування на установлення об'єктивної істини за карною справою, яке відбувається у формі висування і доказу

судових версій. Щоб установити істину за справою, необхідно зібрати факти (докази), що відносяться до злочинної події, логічно їх опрацювати, висунути версії, розвинути їх, перевірити і довести істинність однієї з версій і хибність останніх.

Уся розумова діяльність слідчого і судді відбувається у певних формах, підлягає законам і правилам логіки. Дотримання їх є необхідною умовою пізнання об'єктивної істини за судовою справою. Без дотримання правил логіки не може бути установлена об'єктивна істина за справою. Нігілістичне ставлення до законів логіки і процесу розслідування може мати вкрай шкідливі наслідки для практичної слідчої роботи. Незнання законів і правил логіки, невміння користуватися ними у процесі судового пізнання нерідко призводять до різноманітних логічних помилок, котрі в судовій практиці із логічних перетворюються в судові помилки. Помилки ж у судовій практиці, оскільки вони позначаються безпосередньо на долі конкретної людини, особливо неприпустимі. Мабуть, немає жодної сфери суспільного життя, де порушення законів логіки, побудова неправильних умовиводів, приведення хибних аргументів могли б заподіяти такої суттєвої шкоди, як у галузі права. Правознавець В. Д. Катков у 1913 році висловлювався про те, що зв'язок юриспруденції і логіки є настільки очевидним, що було б так само дивно сумніватися в ньому, як і доводити його.

Роблячи підсумки, доречно буде привести певні приклади. Так кращі радянські юристи відрізнялися не лише глибоким знанням всіх обставин справи і яскравістю мови, але і строгою логічністю у викладі і аналізі матеріалу, неспростовною аргументацією висновків. Так характеризують професійну майстерність відомого радянського адвоката другої половини минулого століття П. А. Александрова: «Найбільш характерним для судової ораторської майстерності П. А. Александрова є тверда логіка і послідовність його думок, уміння ретельно зважувати і визначати місце будь-якого доказу у справі, а також переконливо аргументувати і обґрунтовувати свої найважливіші доводи». Відомий юрист XIX століття А. Ф. Коні підкреслював

«чарівну логіку» в мовах правознавця В. Д. Спасовича. Строга послідовність, логічність і переконливість відмічаються в промовах знаменитого юриста XIX століття К. Ф. Халтуларі. І навпаки, непослідовні і суперечливі міркування обтяжують розгляд справи, а в деяких випадках можуть виявитися причиною судової помилки. Все це має важливе значення в роботі юриста, направленої на зміцнення законності і правопорядку.

Науковий керівник: асистент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» - Коваленко Г. В.

*Салтанов М. В.,
аспірант філософського факультету
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна*

Трансцендентальна дедукція приписів права у філософії Імануїла Канта

Загальновідомим є той факт, що, так би мовити, «розкладання» розуму на «теоретичний» та практичний належить родоначальнику німецької класичної філософії І. Канту. Обґрунтування «теоретичного» розуму Кант дав у роботі «Критика чистого розуму», де головним питанням стало: «як можливі апріорні синтетичні судження», одні які і можуть бути надійним джерелом людського знання, адже вони не залежать від будь-якого досвіду, а є «чистим» (розумовим) знанням, яке відрізняється від іншого *всезагальністю* та суворою *необхідністю*. Усе інше (досвідне, апостеріорне) знання володіє лише *умовною і порівняльною необхідністю*, що суперечить законам правильного мислення (зокрема, закону непротиріччя) і є не дедуктивним, а індуктивним.

Прагнучи *схопити увесь світ як ціле*, розкрити його сутність, «теоретичний» розум ніби вступає у розлад із самим собою, а відтак закладає перехід у царину «практичного» розуму, де ці питання мають знайти практичне вирішення. В останньому розділі «Критики чистого розуму», який має назву **«Трансцендентальне вчення про метод»**, Кант висуває в якості кінцевої цілі розуму **три предмети: свободу волі, безсмертя душі і буття Бога**. Зрештою, Кант поєднує усі інтереси розуму у *три* відомі широкому загалу питання.

Обґрунтування «практичному» розуму І. Кант дав у роботі «Критика практичного розуму», яка поклала початок й іншим дослідженням Канта. Цим і закладається перехід до практичної сфери покладання розуму.

Так от, між «теоретичним» і «практичним» розумом існує нерозривний зв'язок, який можна продемонструвати і на прикладі взаємозв'язку *логіки і права*. Якщо у «Критиці чистого розуму» Кант ставить питання як можливе аподиктичне та всезагальне знання, то у «Метафізиці звичаїв», де мислитель торкається практичної філософії, а саме аспектів *свободи волі*, постає інше питання, – співвідношення двостороннього *самовілля* (*Willkür* – нім.): *як сумісний свобідний вчинок однієї із двох осіб зі свободою іншої?* Такий вчинок стає сумісним лише у відповідності до правових законів. Під останніми І. Кант розуміє сукупність умов, за якими самовілля однієї особи, поєднується з самовіллям іншої з точки зору загального закону *свободи*. Будь-які перепони на шляху реалізації свободи долаються за допомогою *«строго права»*, яке є можливістю *повного взаємного примушення до свободи*, у відповідності до загального закону. Це є гарантією *свободи* кожного члена суспільства як людини; *рівності* його з кожним іншим; *самостійності* кожного члена спільноти як громадянина.

Питання права, говорить І. Кант, це перш за все питання не того, що я можу робити (хоча і цього також), а того, що я маю зробити. І вирішення цього питання має *онтологічний* статус, адже впритул підводить нас до відповіді на питання: *як можлива спільнота вільних істот* (з теоретичною глибиною це питання поставить і розгляне Й. Г. Фіхте). На відміну від тварин, до вирішення

цього питання людину спонукає розум, який підштовхує до відкриття *категоричного імперативу моралі і права*: «...Вчиняй згідно до тої максими, керуючись якою ти у той же час можеш забажати, щоб вона стала загальним законом». Досвідчені уми пригадають і інші формулювання категоричного імперативу.

Усі максими категоричного імперативу моралі та права з модально-логічної точки зору можна поділити на *заборони, вимоги і дозволи*. Категоричний імператив вимагає:

- 1. Заборонити собі усе те, що ти схильний забороняти іншим;**
- 2. Вимагати з себе (і перш за все з себе) все те, що ти вимагаєш з інших;**
- 3. Дозволити іншим усе те, що ти дозволяєш собі.**

Звідси випливає, що **свобода усякого іншого дорівнює моїй свободі** і з якою я повинен узгодити свої самовільні дії. Для усякої розумної людини ця настанова є внутрішньо примусовою.

Чому так? Тому що, як показав І. Кант у «Критиці чистого розуму» (у аналітиці понять), усі судження можна поділити на *категоричні* («...є...»), *гіпотетичні* («**якщо, ...то...**») та *диз'юнктивні* («... є **або... або...**»). Більше того, за модальністю судження класифікуються на *проблематичні* («**можливо, що...**»), *асерторичні* («**дійсно, що...**») та *аподиктичні* («**необхідно, що...**»). Перша модальність судження говорить про можливість стверджувати і спростовувати одночасно, друга – що дійсним є або ствердження або спростування, і лише третє судження – що необхідно або стверджувати або спростовувати.

Тому, шляхом *трансцендентальної дедуції* кожна розумна людина має дістатися висновку, що загальним і необхідним, або категорично-аподиктичним є вимога розуму *суміщати свобідний вчинок однієї особи із свободою іншої за загальним законом*, який за сприятливих обставин (*будучи легітимізованим*) утілений у системі позитивного законодавства. Це може бути виражене у формулі: *жоден індивід не може вимагати від держави свободи*

більшої, ніж свобода будь-якого іншого індивіда – це міра «об’єктивного права»; і жодна держава не повинна надавати індивіду меншої свободи, ніж свобода будь-кого іншого – це міра «суб’єктивного права».

Відтак, подібно до того, як практична філософія неможлива без теоретичної, так і право неможливе без логіки, у сенсі трансцендентальної дедукції його приписів.

*Науковий керівник: докт. філос. наук, професор, зав. кафедри логіки
Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого» -
Юркевич О. М.*

*Igor Skryl
the student of 1st course 1st department of
Yaroslav the Wise National Law
Academy of Ukraine (the city of Kharkov)*

Aristotle – the Father of Logics

One of the greatest ancient philosophers Aristotle was called by historian ‘the most universal head’ among thinkers who investigated the ‘significant forms of dialectical thinking’. Aristotle lived in the IV century B.C. By this time old western, ancient philosophy had already had a comparatively short, but rich history. Even in the VII century there were no philosophers in Greece. In the days of Aristotle there were already several schools of philosophy, the greatest of which was his own one, numbering several hundred students. Ancient philosophy was quickly evolving. Its progress was amazing.

Short biography. Aristotle (384 B.C. – 322 B.C.) was born in Stageira. This Greek colony was settled on the northwest coast of the Aegean Sea. Aristotle’s father, Nicomachus, belonged to the family of doctors and served King Amyntas of

Macedon. Aristotle spent his childhood communicating with his peer – Phillip, Amyntas’s son, future king of Macedonia. At the age of 15 Aristotle lost his parents. In his adolescent years he helped his father in his medical practice and could inherit his profession. But his guardian Proxen allowed his foster-child to leave the homeland and go to the centre of cultural life of Ellada, the town of Athens, to get education.

Young Aristotle began studying philosophy under Plato, well-known by that time, who called a young boy “mind”. After the death of Plato he travelled with Theophrastus to the island of Lesbos. There he spent three years and found his wife Pythias who bore him a daughter, named after her mother. Then he went to the new capital of Macedon - Pella, where he became the tutor of Alexander the Great. They say, that Aristotle ‘published’ Homer’s ‘Iliad’ specially for his pupil, so Alexander found his ideal in Achilles.

When Alexander reached 16 years old Aristotle came back to Stageira, where he stayed for 3 years. In 335 B.C. he founded his own school of philosophy in Athens. The structure of the school included the gymnasium and the neighbouring shady grove and the garden, with a sheltered gallery for walks. As the ‘walk’ and ‘sheltered gallery around the yard’ in classical Greek is ‘Peripatos’, Aristotle’s school got the name ‘Peripatetic’.

The unexpected death of thirty-three years old Alexander in Babylon caused the antimacedon revolt. In order to avoid the lethal court the thinker ran away to Chalcis, where he died because of a stomach ulcer which he had suffered of during all his life.

Role in the development of Logic. Aristotle is the father of the Logic as the systematic science about thought and its laws. He followed Democritus, Socrates, Plato and other ancient philosophers but no one of them created the science about the mental activity of a reasoning human. In fact, the word ‘logic’ (as a noun) was not known for the thinker yet, he just knew adjective ‘logicos’ (referring to the word). He also called illogical statements ‘aloga’. The word ‘logic’ (as a noun) appeared only in the Hellenistic-Roman period. Aristotle himself called his science of thinking

analytics, and his main logical works were titled “The Prior Analytics” and “The Posterior Analytics”. In his “Metaphysics” the theory of reasoning is called the Analytics. The thinker also used the word ‘analysis’ understanding by this breaking down the complex into the simple, and further to the irreducible first principles, or the axioms. In his “Rhetoric” the philosopher told about the ‘analytical science’.

But we should mention, that for Aristotle is not an independent science, but the instrument of the sciences. It gave the bases to the later commentators of Aristotle to name the set of his logical works “Organon”, i.e. the instrument – the instrument of any knowledge. “Organon” consists of six works: “Categories”, “On Interpretation”, “Prior Analytics”, “Posterior Analytics”, “Topics” and “Sophistical Refutations”. The main elements of the “Organon” are “Prior Analytics”, where the syllogistic form of the reasoning and the inference is discovered and investigated, and “Posterior Analytics”, where the proof and its beginning is told about. A special and very important place takes “Topics”. In the character of the logics Aristotle formulated the main laws of thinking, pointed out what the truth and the lie are, gave the definition of proposition and established kinds of it, determined the syllogism, conclusion, and also three figures of the syllogism and its modes, explored three kinds of evidence, described typical errors in the evidence, both involuntary (paralogisms) and deliberate (sophisms). He also investigated induction and analogy.

In the works of Aristotle the objective logic is mixed with the subjective one in such a way that the objective logic is visible everywhere. There is no doubt in the objectivity of cognition. There is only naïve belief in the power of the mind, in the power of objective truth of cognition.

Advisor: Nevelska-Gordeeva O. P., PhD, Associate Professor of the Department of Logic of the Yaroslav the Wise National Law Academy of Ukraine

Терещенко А. В.
студент 1 курсу вечірнього факультету
Національного університету «Юридична академії України
імені Ярослава Мудрого»

Історичні погляди на предмет та значення логіки

Як самостійна наука логіка склалася більше двох тисяч років назад в IV ст. до н. е. Її засновником є давньогрецький філософ *Аристотель* (384-322 рр. до н. е.). В своїх працях, які отримали назву «Органон» (грец. «знаряддя пізнання»), Аристотель сформулював основні закони мислення: тотожності, протиріччя і виключеного третього – описав важливі логічні операції, розробив теорію поняття і судження, змістовно дослідив дедуктивний (сілогістичний) умовивід. Аристотелівське вчення про сілогізм склало основу логіки предикатів (математична логіка). Античні стоїки доповнили теорію сілогізму, описавши складні умовиводи (Зенон, Хрисипп та ін.). Також великий вклад зробили такі мислителі як Гален, Порфірій, Боецій.

В Середні віки логіка слугувала в основному релігійній схоластиці, тим самим удосконалюючи і розвиваючи свої можливості.

В Новий час значний вклад зробив Ф. Бекон (1561-1626), розробивши на противагу дедуктивній логіці Аристотеля індуктивний метод, принцип якого виклав у праці «Новий Органон». Розроблені методи наукової індукції, систематизовані пізніше англійським філософом і логіком Д. С. Міллем (1806-1873), суттєво укріпили позиції логіки як окремої науки. Тим самим дедуктивна логіка Аристотеля і індуктивна логіка Бекона-Мілля склали основу загальноосвітньої дисципліни названої формальною логікою. Подальший розвиток логіки пов'язаний з іменами таких видатних філософів як Р. Декарт, Г. Лейбніц, І. Кант.

Р. Декарт (1569-1650) розробив ідеї дедуктивної логіки, сформулювавши правила наукового дослідження. Г. Лейбніц (1646-1716) сформулював закон достатньої підстави, висунув ідею математичної логіки. В другій половині XIX ст. в логіці починають широко застосовуватися математичні методи ви числення. Цей напрямок розроблений в працях Д. Буля, І. С. Девонсонца, П. С. Порецького, Г. Фреге, Ч. Пірса, Б. Россела, Я. Лукашевича та ін. математиків і логіків. Теоретичний аналіз дедуктивних міркувань методами обчислення з використанням формалізованих мов отримав назву математичної, чи символічної логіки. Символічна логіка включає багато «логік», таких як: багатозначна логіка, модальна логіка, ймовірнісна і часова логіка. Особливе значення для правознавства має деонтична логіка, яка досліджує структури мови наказів (приписів), тобто висловлювань зі значенням «обов'язково», «дозволено», «заборонено» і т. д., які широко використовуються в юриспруденції.

Виділяють ще окрім формальної логіки діалектичну логіку, яка вивчає не самі форми мислення, а мислення в його виникненні, зміні, розвитку.

Вперше розроблена вона була Гегелем (1770-1831). Методологічні принципи, які формуються на основі діалектичного підходу, виявляють об'єктивність і всебічність розгляду предмету, принцип історизму, роздвоєння єдиного на протилежні частини, сходження від абстрактного до конкретного, принцип єдності історичного і логічного та ін. Ці дві логіки доповнюють одна одну.

Сучасна логіка формувалась наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. Але її засновником по праву можна вважати видатного німецького вченого Готфріда Лейбниця (1646-1716). Хоча він жив у XVII ст., однак його праці випереджали свою епоху на декілька століть вперед. Вони навіть не були сприйняті сучасниками. Лише у XX ст. з розвитком сучасної логіки ідеї Г. Лейбниця отримали підтримку та були розвинуті у працях сучасних логіків.

Перш за все це торкається його ідеї побудови соціальної штучної мови, завдяки якій можна будь-яке міркування перетворити в ланцюжок знаків

певного типу. Ще в двадцять років Г. Лейбниць в своїй праці «Про комбінаторне мистецтво» писав, що його основною метою є створення загального методу, за допомогою якого всі істини можна буде звести до деякого виду обчислення. Вчення про спеціальну мову було кроком у побудові такого методу.

Аналіз цієї мови свідчить про те, що вона була прототипом сучасних формалізованих мов логіки. Перша така формалізована мова була побудована лише наприкінці XIX ст. у 1879 р. німецьким вченим Готлобом Фреге у його праці «Шрифт понять».

Ще одна ідея Г. Лейбниці – це його теорія можливих світів. Саме вона покладена в основу побудови сучасних семантик для модальних логік, розробка яких почалася у 60-70-ті рр. XX ст.

Сучасна логіка, засновником якої був Г. Лейбниць, суттєво відрізняється від традиційної, основу якої заклав Аристотель. На другому етапі розвитку логічного знання інтереси логіків значно розширюються. Вони починають звертатися до аналізу таких типів міркування, яким раніше взагалі було відмовлено в можливості логічного аналізу.

Однак, разом із цим треба зазначити, що сучасна логіка не є запереченням традиційної (аристотелівської) логіки. Вона – її продовження. Яскраве порівняння цих двох логік дає англійський вчений А. Уайтхед (1861-1947) у передмові до книги У. Куайна «Система логістики». Він пише: «У сучасному розвитку логіки традиційна аристотелівська логіка займає своє місце як спрощене формулювання проблем, зумовлених предметом. У цьому наявна аналогія арифметики примітивних племен із сучасною математикою».

Спочатку сучасна логіка орієнтувалася повністю на аналіз лише математичних міркувань. За її допомогою вчені намагалися розв'язати проблему основ математичного знання після того, як були знайдені парадокси у теорії множин. Цей період її розвитку іноді називають «класичним».

Біля джерел класичної логіки стояли поряд з багатьма дослідниками Джордж Буль (1815-1864), Огастес де Морган (1806-1871), Чарльз Пірс (1839-

1914) та інші. В їхніх працях була поступово реалізована ідея перенесення у логіку тих методів, які звичайно застосовують у математиці. Результатом цієї роботи стало створення таких розділів сучасної логіки як логіка висловлювань та логіка предикатів.

Критика класичної логіки почалася на початку ХХ ст. і велася у різних напрямках. Її результат – виникнення нових розділів сучасної логіки, які становлять у сукупності так звану некласичну логіку.

Некласична логіка важко піддається визначенню, бо її гілки розглядають різні типи міркувань. Так, наприклад, розділами цієї логіки є:

- алетична логіка, яка розглядає міркування, до складу яких включаються такі модальні поняття як «необхідно», «можливо», «випадково» та їх різновиди;
- логіка часу (темпоральна логіка), яка описує логічні зв'язки висловлювань про минуле, сучасне, майбутнє;
- епістемічна логіка, що розглядає такі міркування, до складу яких включаються модальні поняття «спростовано», «доведено» тощо;
- логіка норм (деонтична логіка), яка розглядає зв'язки нормативних висловлювань;
- логіка оцінок (аксіологічна логіка), яка має справу з поняттями «добре», «погано» тощо;
- логіка дії, яка описує міркування, пов'язані з діями людини.

Цей перелік не охоплює всіх розділів некласичної логіки. Перелічити їх усі практично неможливо, бо їх ріст не закінчився і сьогодні. Можна лише сказати, що в цілому завдання, яке стоїть перед некласичною логікою – це описати ті елементи логічної форми (схеми) міркування, які були пропущені класичною логікою.

Таким чином, етапами розвитку логічних знань є:

1. традиційний етап (традиційна (аристотелівська) логіка) IV ст. до н. е. – друга половина XIX ст.;

2. сучасний етап (сучасна логіка) друга половина ХІХ ст. – до нашого часу, який в свою чергу поділяється на класичну та некласичну логіку.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Невельська-Гордєєва О. П.

Худайкулыев С. А.,

студент 2 курсу Хозяйственно-правового факультета

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»

Взаимосвязь логики и права

Каждый человек обладает определенной логической культурой, уровень которой характеризуется той совокупностью логических приемов и способов рассуждения, которые человек понимает, а также совокупностью логических средств, которые он использует в процессе познания и практической деятельности. «Логика есть анатомия мышления, – считал Джон Локк, – лишь немногие люди мыслят логично». В большинстве своем мы необъективны, предупреждены, заражены предвзятыми мыслями, ревностью, подозрительностью, страхом, завистью и гордыней», – говорил Д. Карнеги. Знание логики является неотъемлемой частью юридического образования. Оно позволяет правильно строить судебные-следственные версии, составлять четкие планы расследования преступлений, не допускать ошибок при оставлении официальных документов, протоколов, обвинительных заключений, решений и постановлений. Знаменитые юристы всегда использовали знание логики. В суде они обычно не ограничивались простым несогласием, например, с доводами обвинения, если видели в них логическую ошибку. Они объясняли, какая ошибка допущена, говорили, что эта ошибка специально

рассматривается в логике и имеет особое название. Такой довод оказывал воздействие на всех присутствующих, даже если присутствующие никогда не изучали логику. Высокие требования к законотворчеству, правоприменительной практике и правовой теории распространяются на профессиональное мышление юриста. Поскольку юридическая практика опирается на четкое знание и единообразное применение законов, она строго регламентирована. Необычайную значимость в правовом мышлении приобретает рациональный стиль, правильное оформление его содержания. Изучение логики способствует достижению этих целей. Знание логики позволяет юристу точно и аргументировано строить свою речь, видеть несогласованность в показаниях потерпевших, свидетелей, подозреваемых, а также в имеющихся письменных источниках, помогает убедительно опровергать ошибочные доводы оппонентов, правильно составлять план работы, служебные документы, выстраивать следственные версии. В настоящее время любой юрист, работа которого связана с правовыми нормами, несомненно, обращается к элементарным правилам формальной логики. В правотворческой деятельности знание и правильное их использование необходимо вдвойне. Логические правила, применяемые в правотворчестве важны при принятии всех юридических решений и при составлении всех правовых документов. Перечислим общие логические правила: единообразное понимание терминов; согласованность различных частей правового документа; согласованность различных правовых документов; отсутствие противоречий между частями правового документа; отсутствие противоречий между различными правовыми документами; последовательность мыслительных операций, используемых при построении правовых актов; убедительность правовых документов.

Однако есть специфические логические правила, используемые в процессе правотворчества. К ним относятся: обоснование мотивов принятия нормативного акта (правило мотивации); соответствие нормативного акта общим принципам системы законодательства; однородность правовых

обобщений, помещаемых в нормативный акт (правило отраслевой типизации); классификация нормативных предписаний; регламентирование всех элементов логической нормы права; обеспеченность нормативных предписаний санкциями; вынесение за скобки одинаковых частей логических норм.

Логические правила также применяются в судебной деятельности. Судья должен хорошо владеть законами логики, правилами оперирования понятиями, суждениями, умозаключениями. Нелогичность же может проявляться не только в композиции текста судебного акта (это не самое страшное), но и в неправильной квалификации, неудачной аргументации и обосновании принятого решения, что уже может повлечь серьезные последствия. Логика в деятельности судьи находит применение: при нахождении противоречий в показаниях участников процесса; при опровержении необоснованных доводов сторон; при решении вопроса о качестве доказательств; при решении вопроса о том, обеспечено ли юридическое дело доказательствами; в процессе квалификации юридического дела; при вынесении окончательного решения по делу.

Как видим, логика пронизывает все этапы судебного процесса и является необходимой его составляющей. Так чего же позволяет нам достичь правовая логика? Юридическая логика дает возможность: выбрать главную цель в ряду тех целей, которые заслуживают внимания при упорядочении социальной жизни; обеспечить точность в процессе правового регулирования; выработать оптимальное юридическое решение; достичь справедливости при разрешении общих правовых проблем (в процессе правотворчества) и конкретных юридических дел; реализовать принцип гуманизма на деле, а не только его провозгласить; сделать реальными права и свободы граждан и обеспечить их защиту; она есть гарантия недопущения ошибок. Я считаю, что знание логики незаменимо в практике каждого юриста, оно помогает юристу подготовить логически выстроенную, хорошо аргументированную речь, вскрыть противоречия в показаниях потерпевшего, свидетелей, обвиняемого, опровергнуть необоснованные доказательства своих оппонентов, построить

судебную версию, наметить логически выдержанный план осмотра места происшествия; без противоречий, последовательно и обоснованно составить официальный документ. Все это имеет важное значение в работе юриста, направленной на закрепление законности и порядка в процессе принятия юридических решений.

*Научный руководитель: доктор филос. наук, профессор кафедры логики
НУ «Юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого» - Титов В. Д.*

*Шуніна А. А.,
студентка факультету № 10 Національного університету «Юридична
академія України імені Ярослава Мудрого»*

Основные особенности развития логики в Украине

Тема про історію логіки завжди була актуальною, оскільки ретельне вивчення будь-якої науки починається з визначення історії її розвитку. Логіка є дуже давньою наукою, її історія налічує близько 2,5 тис. років. Проаналізувавши розвиток логіки в світі, неможливо оминати питання про розвиток логіки в Україні. Цікаво, що деякі праці античних мислителів з логіки були відомі ще за часів Київської Русі.

Вже в XV ст., коли в Україні почали поширюватися наукові книги, на староукраїнську мову було перекладено логічні трактати арабського філософа Аль-Газалі.

Великий внесок у розвиток логіки в Україні зробили перекладені на староукраїнську мову книги Мойсея Маймоніда. Найвідомішими з них були «Логика Авиасафа» та «Речи Мойсея Єгиптянина». Ці книги зробили значний внесок у розвиток логіки, в них було висвітлено зміст найвідомішої книги про логіку – «Органону» Аристотеля.

Вже у XVI столітті логіка вивчалася в українських навчальних закладах, її вивченням займалися такі відомі вчені, як Х. Остородт, Х. Стегман. За часів Реформації сформувалося негативне ставлення до логічних та філософських праць, але таке відношення поступово змінилося на краще. Так З. Копистенський та М. Смотрицький звернулися до логіко-дедуктивного виведення, логічних операцій і методів, розроблених західноєвропейською схоластиком.

У курсі логіки, який читав професор Ф. Прокопович (1681—1736), розглядалися такі традиційні для XVIII ст. питання, як універсалиї, визначення й характеристика найрізноманітніших відношень, дистинкцій, питання сигніфікації (позначення) й супозиції (заступання) термінів, істинності та хибності суджень, проблеми знання й віри, визначення ролі й місця логіки в системі наук.

Наприкінці XIX — початку XX ст.ст. логіка в Україні не була однорідна, а складалася з представників багатьох конкуруючих течій, шкіл та угруповань. Одні (М. Н. Гротт та ін.) намагалися знайти вихід з критичного становища логічної науки у зближенні з психологією; другі (В. В. Лесевич, О. О. Козлов, Г. І. Челпанов) доклали багато зусиль, щоб підвести під неї гносеологічний фундамент, звертаючись до теорії пізнання, що розроблялась кантіанцями, гегельянцями, позитивістами; треті (В. Д. Кудрявцев та ін.) прагнули зблизити логіку з природознавством і математикою.

Значний внесок у розвиток логіки зробив вчений С. Й. Шатуновський. Його головні інтереси в галузі логіки зосереджувались на вивченні її законів, а також на обґрунтуванні фундаментальних математичних понять, питанні про розв'язуваність чи нерозв'язуваність математичних задач. Особливу увагу ученого привертало життя і діяльність П. Порецького (1846—1907), його теорія наслідків, несиллогістичні міркування тощо.

У першій половині XX ст. на західних етнічних землях українців значний внесок у розвиток світової логіки зробила Львівсько-Варшавська школа, яка

досліджувала логічну семантику, теорію множин, модальну й багатозначну логіку для розв'язання проблем логіки і методології науки.

У 60-х роках ХХ ст. позитивним зрушенням щодо сучасної логіки завдячують П. В. Копніну, який разом з іншими вченими створив працю «Логіка наукового дослідження», яка стала своєрідним маніфестом так званої Київської школи «червоного позитивізму».

З кінця ХХ – на початку ХХІ ст.ст. логіка в Україні набирає свого розвитку. Найвідомішими вченими, котрі працюють над проблемою сучасної логіки, є А. Ішмуратов, В. Омелянчик та ін., дослідженнями історії логіки, зв'язку логіки й права опікуються В. Титов, С. Цалін та ін.

Отже, логіка в Україні розвивалась відповідно до історичних етапів, наприклад, під час національно-визвольної війни та в період жорстокої сталінізації розвиток логіки погіршився, але не стояв на місці. Багато українських вчених різних часів (Х. Стегман, С. Яворський, П. Лодій, І. Слешинський, П. Порецький, А. Ішмуратов, В. Омелянчик, В. Титов та інші) досліджували цю науку та написали багато праць, якими користуються у всьому світі. Сучасна логіка в Україні теж набирає стрімкого розвитку, прикладом цього є відкриття логічних кафедр в навчальних закладах.

*Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» -
Павленко Ж. О.*

МОВА ПРАВА ТА ЮРИДИЧНА ГЕРМЕНЕВТИКА. ЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ ПРАВА

*Альошина Н. М.,
аспірант Науково-дослідного інституту державного будівництва та
місцевого самоврядування Академії правових наук України (м. Харків)*

Компетенція територіальної громади: підходи до розуміння

Наявність багатьох наукових досліджень, пов'язаних із висвітленням компетенції територіальної громади, не виключає різноманітність підходів до визначення поняття та змісту вказаної правової категорії. Зокрема, різняться підходи до визначення поняття та змісту компетенції територіальної громади у галузі теорії держави і права.

Метою даного дослідження є визначення складових елементів компетенції територіальної громади, аналіз поглядів щодо даного питання фахівців у галузі теорії держави і права.

Новітній словник іноземних слів і виразів трактує компетенцію, як: 1) коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; 2) коло питань, у яких дана особа має знання, досвід. Згідно з положеннями великого тлумачного словника сучасної української мови, компетенція є колом повноважень якої-небудь організації, установи або особи.

Конституцією України закріплено, що народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Юридична енциклопедія визначає поняття компетенції (лат. – *competentia* – відповідність, узгодженість, від *competere* – взаємно прагнути, відповідати, підходити), як сукупності встановлених в офіційній – юридичній чи неюридичній – формі прав і обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу або посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності тощо.

Великий юридичний словник тлумачить компетенцію як сукупність юридично встановлених повноважень, прав і обов'язків конкретного державного органу (органу місцевого самоврядування) або посадової особи, що визначають його місце в системі державних органів (органів місцевого самоврядування).

Таким чином, розкриваючи зміст поняття компетенція, необхідно виокремити декілька аспектів:

- а) джерело компетенції, яким є народ;
- б) особлива сфера застосування – управлінська діяльність;
- в) особлива мета застосування – розмежування кола справ, між декількома (як мінімум двома) суб'єктами управління.

Територіальна громада здійснює свою компетенцію через органи місцевого самоврядування. Громада є тією просторовою сферою діяльності органів місцевого самоврядування щодо реалізації компетенції. Правильне визначення і адекватне закріплення компетенції місцевого самоврядування має важливе значення. Однак потрібно усвідомлювати, що прийняття необхідної законодавчої бази стосовно компетенції територіальної громади ще не є гарантією її втілення в життя. Не менш важливим є опрацювання правової практики щодо цього питання. Саме в процесі практики реалізації компетенції територіальних громад можливо виокремити певні норми, які будуть служити відправною точкою зору щодо розробки та прийняття закону. В процесі практики реалізації компетенції проявляються об'єктивні і суб'єктивні

фактори, через які можливо оцінити якість нормативного матеріалу. Саме тому розгляд питання стосовно реалізації компетенції є необхідною складовою комплексного підходу до проблеми.

В силу того, що компетенція місцевого самоврядування закріплюється в законах, реалізація компетенції є правозастосовчим процесом.

Реалізація законів є процесом неперервної дії, що виражається в застосуванні правових норм до певних сфер життєдіяльності. Послідовна реалізація законів є ознакою реальності норм права. В правовідносинах в сфері місцевого самоврядування від імені територіальної громади виступає населення в цілому, орган або уповноважена особа місцевого самоврядування.

Правовідносини, що виникають в процесі реалізації компетенції, мають неабияку значущість. По-перше, в них реалізуються права і обов'язки органів публічної влади відносно управління територіальною громадою. По-друге, вони є засобом реалізації прав і законних інтересів людини. Органи місцевого самоврядування наділені певними владними правомочностями, яким повинні підкорятися інші суб'єкти. Територіальна громада також має законодавчо встановлені права, для здійснення яких органи місцевого самоврядування як суб'єкт компетенції повинні здійснювати певні дії.

Отже, безпосереднє використання поняття «компетенція» визначається об'ємом правових можливостей територіальної громади з управління певною територією. Компетенція громади дозволяє встановити певні юридичні межі місцевої влади, що свідчить про можливість розмежування влади між органами територіальної громади і органами державної влади.

Науковий керівник: академік, д.ю.н., проф. НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» – Петришин О. В.

*Бабенко А. С.,
соискатель кафедры истории государства и права,
Национальный университет «Юридическая академия
Украины имени Ярослава Мудрого»*

Логика правового регулирования производства и использования химикатов в контексте развития экологического законодательства ЕС

Производство и использование химикатов – одна из наиболее актуальных комплексных проблем, определяющих современную экологическую ситуацию. Эта тема требует изучения и потому, что химическая продукция относится к основным предметам экспорта и источникам наполнения бюджета Украины. Наше государство претендует на доступ в Европейское экономическое пространство, но производители из третьих стран могут продавать свои изделия в Евросоюзе, при условии, что их продукция соответствует законодательным требованиям высокого качества и безопасности.

Учитывая «европейский выбор» нашего государства как стратегический вектор его развития, автор ставит цель выявить возможности заимствования логики формирования законодательства ЕС при разработке концепции и методов правового регулирования обращения с химикатами в Украине. Ведь за вторую половину XX в. экология страны стала сплошной зоной бедствия.

Следует отметить, что право окружающей среды ЕС прошло достаточно сложный и долгий путь становления и развития. В период формирования Сообществ охрана окружающей среды еще не приобрела статус определяющего направления европейской политики. Послевоенные усилия Европы в основном концентрировались вокруг реконструкции экономических институций, обеспечения мира и безопасности, формирования системы экономической интеграции.

Первые регламентационные акты экологического направления были приняты в рамках Сообществ во второй половине 1960-х годов в контексте

общих норм защиты прав потребителей. Именно в этот период в праве ЕС появляются нормативные акты, которые оперируют понятиями «химически опасные вещества», «сверхактивные субстанции» и др., которые имели непосредственное отношение к экологической сфере.

Стокгольмская конференция ООН по вопросам окружающей среды 1972 г. дала толчок для формирования самостоятельной политики ЕС в отрасли охраны окружающей среды. С этого времени начинают разрабатываться и внедряться программы действий ЕС в области охраны окружающей среды, которые закрепляют принципы и основные подходы, а также приоритетные пути разрешения экологических проблем на очередное пятилетие.

Однако, только с подписанием Единого европейского акта, который вступил в силу 1 июля 1987 г., охрана окружающей среды наконец приобрела статус самостоятельной задачи европейской политики.

Экологическое законодательство Европейского Союза развивается уже более 40 лет и насчитывает около 400 правовых актов. Это в первую очередь директивы, регламенты, решения, рекомендации, а также большое количество сообщений и других политико-правовых документов.

К нормативным актам в первую очередь относятся регламенты – предписания ЕС прямого действия, имеющие общеобязательную юридическую силу для всех стран-участниц и подлежащие транспозиции в национальные правовые системы. Регламентами, в частности, утверждаются нормы в отношении экспорта и импорта в пределах сообщества опасных химических продуктов; требования к упаковке и маркировке; регламентами также урегулированы вопросы внедрения в рамках ЕС систем экологического менеджмента и аудита и целый ряд других отношений, регулирование которых должно быть однообразным в пределах всего Союза.

Одним из наиболее практически значимых результатов развития горизонтального экологического законодательства ЕС о химикатах стало внедрение в 2007 г. системы REACH (Registration, Evaluation and Authorisation of Chemicals), регулирующей производство и оборот всех химических

веществ, включая их обязательную регистрацию. Главная цель REACH состоит в том, чтобы «гарантировать высокий уровень защиты здоровья человека и окружающей среды», а также постепенный отказ и замену самых опасных химикатов.

Отметим, что Украина достаточно активно пытается сотрудничать с ЕС во всех сферах общественной жизни, в частности в вопросах регулирования производства и использования химикатов. Так, правовая база отношений между Украиной и ЕС до сих пор обеспечивается Соглашением о партнерстве и сотрудничестве между Украиной и ЕС (СПС) 1994 г., которое, хотя формально и утратило силу в 2008 г., но во многом осталось актуальным. Это предложенное Евросоюзом Соглашение заложило основу политического диалога и сближения правовых норм в сфере экологии.

Однако попытки адаптации законодательства Украины к законодательству ЕС сегодня не находят стопроцентной реализации, что связано не только с отсутствием для этого экономических предпосылок, но и элементарно низким уровнем законодательной техники, включая законодательную экспертизу.

Научный руководитель: докт. юрид. наук, доцент кафедры истории государства и права Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого» Лозо В. И.

*Беляева П. В.
студентка 1 курсу 2 факультету,
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого» (м. Харків)*

Аналогія права та аналогія закону в цивільному законодавстві

Цивільному законодавству, на відміну від кримінального, відомий інститут аналогії. Збереження інституту аналогії в цивільному праві на відміну

від кримінального права, в якому аналогію скасовано, пояснюється так: кримінальне право має справу з протиправними, злочинними діями. З метою зміцнення законності воно виходить з принципу: поведінка, яка не кваліфікується за кримінальним законом як злочинна, не може бути підставою для застосування покарання. Норми цивільного права регулюють найбільш типові й характерні для певного етапу суспільного розвитку майнові та особисті немайнові відносини. Але навіть найдосконаліша система права не може охопити всю різноманітність суспільних відносин, які потребують правового регулювання.

Так, безпосередньо в цивільному законодавстві України відсутня правова регламентація багатьох питань, які виникають на практиці у зв'язку з медичним обслуговуванням, внутрішніми перевезеннями пасажирів місцевим транспортом, функціонуванням громадянського харчування та іншими видами повсякденного обслуговування. Тобто ці відносини залишились поза полем правового регулювання.

Зміни в політичному житті й недоліки законодавчої техніки також сприяють тому, що законодавець просто позбавляє своєї уваги окремі суспільні відносини, які залишаються не врегульованими правом.

Під прогалиною в праві зазвичай розуміють випадки, коли певні суспільні відносини потребують правового регулювання, але воно не передбачене конкретним законом, правовою нормою. Засобом усунення прогалин є правотворчість: прийняття нових норм або редагування застарілих. Але суди не можуть чекати, доки прогалину в праві усуне законодавець, і не надавати захисту інтересам громадян і організацій, посиляючись на відсутність нормативної бази. Вихід полягає в тому, що суду надається право розглядати такі справи за допомогою аналогії.

Аналогія закону як засіб усунення прогалин в законодавстві передбачена в ч. 1 ст. 8 ЦК: «Якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного

законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону)».

Отже, аналогія закону має місце, якщо:

- 1) відносини, щодо яких виник спір, за своїм характером потребують цивільно-правового регулювання;
- 2) ці відносини не регулюються якимись конкретними нормами права;
- 3) вирішення спору, який виник, неможливе виходячи із засад і змісту законодавства;
- 4) є закон, який регулює схожі відносини і який може бути застосований до цих відносин.

Вирішуючи справу шляхом використання аналогії закону, суд повинен не лише посилатися на конкретну норму закону, а й обґрунтовувати, чому він вважає за можливе її застосувати. Наприклад, за відсутності законодавчого акту, що регулює відносини оренди, до орендних відносин застосовуються правові норми, які регулюють відносини найму. В певних випадках законодавець з метою «нормативної економії» сам вказує на необхідність застосувати аналогічний закон. Так, до договору міни застосовується ряд норм (статей), які регулюють відносини, що виникають за договором купівлі-продажу.

Існують і більш суттєві прогалини в законі. В ньому бувають відсутні не лише прямі норми, а й аналогічні. Такі прогалини заповнюються за допомогою аналогії права, тобто такі цивільні відносини регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (ч. 2 ст. 8 ЦК). Це означає, що юридична справа вирішується на основі принципів права, таких як справедливість, гуманізм, юридична рівність, відповідальність за вину та ін., що переважно закріплені у відповідних статтях Конституції або загальних положеннях законодавчих актів. Застосування аналогії права до конкретної справи не має в майбутньому обов'язкової сили при вирішенні інших, подібних справ.

Суд може приймати рішення, виходячи з аналогії права, якщо:

- 1) відносини, щодо яких виник спір, за своїм характером потребують цивільно-правового регулювання;
- 2) ці відносини не лише не регулюються якимись конкретними нормами права, а й взагалі відсутні правові норми, які регулюють подібні відносини;
- 3) виходячи із загальних засад законодавства (справедливості, добросовісності, гуманності та ін.) суд може розглянути справу по суті.

В цьому випадку суд, обґрунтовуючи рішення, повинен зазначити, якими саме засадами він керувався.

Отже, можна зробити висновок, що аналогія права та аналогія закону є одним з видів усунення прогалин у праві. Прогалина в праві – це відсутність у чинному законодавстві необхідної юридичної норми. Прогалини в законодавстві існують внаслідок двох основних причин:

- 1) виникнення нових суспільних відносин, яких на момент прийняття закону ще не існувало і вони не могли бути враховані законодавцем;
- 2) у випадку упущень при підготовці і прийнятті закону.

В цивільному праві вона знаходить нове обґрунтування в принципі, що співпадає з юридичною формулою загальнодозволеного типу правового регулювання: «Дозволено все, що не заборонено законом».

Казуальне усунення прогалин в законодавстві необхідно розглядати як частину загального вчення про застосування діючого законодавства. Це більш складний і творчий процес застосування права. Його потрібно віднести до індивідуального піднормативного регулювання суспільних відносин. З прийняттям відповідних нормативно-правових актів усуваються прогалини в праві і відпадає необхідність застосування аналогії права і закону.

*Керівник: к. ю. н., ас. кафедри логіки НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» -
Шестопал С. С.*

Водорезова С. Р.,
студентка 5 курса вечернего факультета Национального университета
«Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого»

Особенности применения оценочных понятий в праве

Нерасторжимая связь юридических понятий и соответствующих им терминов проявляется в том, что упорядочение правовой терминологии, решение ее функциональных проблем невозможны без достаточно глубокой научной разработки юридических понятий, их логического анализа и точного определения. Если юридические понятия определены недостаточно ясно, о точной, совершенной терминологии не может быть и речи. Как верно отмечает академик В. В. Виноградов, всякие попытки упорядочивания терминов без предварительного анализа понятий, которые ими выражаются, остаются безрезультатными. Поэтому вопрос об особенностях применения оценочных понятий в праве не утрачивает сегодня своей актуальности.

Категория «оценочное понятие» в настоящее время принадлежит одновременно и к сфере правоведения, в частности законодательной техники, как ее речевой прием, и к сфере формальной логики, как противоположность формально определенным понятиям. Однако изначально термин «оценочное понятие» принадлежал исключительно к сфере формальной логики, а уже затем был заимствован правоведением.

Известный советский логик Е. К. Войшвилло, обративший внимание на такое явление, как оценочное понятие, оперировал термином «абстрактное понятие», тождественным термину «оценочное понятие», и термином «конкретное понятие», тождественным соответственно термину «формально-определенные понятия». Известный логик В. И. Свинцов выделял соответственно понятия неопределенные и определенные. Понятия с ясным содержанием и резким объемом он называет определенными, а понятия, не

обладающие ясным содержанием и резким объемом – соответственно неопределенными или размытыми.

В правоведении термин «оценочное понятие» впервые применил С. И. Вильнянский. Под ним он понимал те понятия правовых норм, которые дают суду возможность свободной оценки фактов и учета индивидуальных особенностей конкретного случая при обязательном в то же время применении закона .

Позже данный термин получил свое развитие в трудах ученых-правоведов Астрахана Е. И., Бару М. И., Брайнина Я. М., Игнатенко В. В., Кашаниной Т. В, Кудрявцева В. Н., А. В. Наумова, Е. А. Фролова и др. Каждый из этих авторов имел свое представление об оценочных понятиях и соответствующую трактовку данного термина.

Так, Я. М. Брайнин рассматривает их как понятия, не конкретизированные законодателем и уточняемые при применении закона. По мнению М. И. Бару, оценочные понятия в праве отличаются тремя существенными особенностями: (а) они не конкретизированы законодателем или иным компетентным органом; (б) они уточняются и конкретизируются в процессе правоприменения; (в) они дают правоприменяющему органу возможность свободного усмотрения, свободной оценки фактов. В. Н. Кудрявцев отмечает, что ни Уголовный кодекс, ни какой-либо иной акт не раскрывают эти понятия. Е. А. Фролов в отличие от упомянутых авторов акцентирует внимание на содержании оценочных понятий. «Специфическим признаком всякого понятия, – отмечает он, – является содержание о количественных и качественных характеристиках данного предмета относительно других предметов», а «суждение, отражающее лишь факт существования того или иного явления, не является оценочным» . Т. В. Кашанина определяет оценочное понятие как «выраженное в нормах права положение (предписание), в котором закрепляются наиболее общие признаки, свойства, качества, связи и отношения разнообразных предметов, явлений, действий, процессов, детально не разъясняемое законодателем с тем, чтобы

оно конкретизировалось путем применения права и позволило осуществлять в пределах зафиксированной в нем общности индивидуальную поднормативную регламентацию общественных отношений».

Таким образом, общими для всех определений оценочных понятий, даваемых различными авторами, являются признаки их абстрактности и неконкретизированности, размытости и нечеткости объема и содержания данных понятий, а также конкретизации таких понятий в процессе правоприменения с учетом конкретных обстоятельств дела в полной зависимости от уровня правосознания субъекта правоприменения.

Исследования, проводимые учеными в сфере правоприменительной практики, убедительно свидетельствует о решающей роли развитого и высоконравственного правосознания в установлении истинного содержания не конкретизированных в законе понятий. Если при анализе и применении постоянных (формально-определенных, конкретизированных) понятий значение правосознания состоит главным образом в обеспечении правильного уяснения текста закона, то в случае применения оценочной категории на правосознание правоприменителя возлагается серьезная дополнительная задача: определить содержание соответствующего неформализованного понятия, исходя из требований буквы и духа закона и правильного понимания целей и задач норм соответствующих институтов права.

Таким образом, правильность судебного толкования и применения на практике оценочных понятий в значительной степени зависит от их субъективного толкования правоприменителем, от его правосознания. Во избежание судебных ошибок или тем более произвола со стороны правоприменителя в ситуации рассмотрения конкретных дел гарантиями справедливости и законности принимаемых решений должны быть доскональное знание нормативно-правовой базы и высокий уровень правовой культуры правоприменителя, являющийся нравственно-этическим фундаментом его правосознания.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры логики Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого»

Павленко Ж. А.

Горулько А. В.,

аспирантка философского факультета ХНУ им. В. Н. Каразина

Методология критики языка права

Язык, как знаковая система, выполняет ряд известных нам функций: формирование, хранение и передача информации, познание и коммуникация. Сегодня внимание к языку охватило все сферы гуманитарных знаний, актуализируя ту или иную его роль, используется методология лингвистики и философии языка, происходит фокусирование на новых объектах изучения.

Области знаний, ориентированные на практическую сторону человеческой деятельности, в первую очередь обращаются к коммуникативной функции языка, предполагающей собой более чем передачу информации, а скорее социальное взаимодействие.

Коммуникация предполагает наличие адресата, т. е. возникновение диалога. Собеседником в данном случае может быть как посторонний человек, так и сам размышляющий. При этом диалог подчинен «принципу кооперации», суть которого состоит в наличии у каждого собеседника двух тесно связанных установок: стремления к достижению взаимного успеха коммуникации и стремления к достижению своего личного, эгоистического успеха. Идеальной целью речевого взаимодействия является достижение консенсуса. Эта цель уже подчиняет себе и языковые средства.

Во внимание следует также брать принцип общего коммуникационного пространства или «общей информационной зоны», что ранее в герменевтической практике называли «общим горизонтом». Это признаваемая

всеми участниками коммуникационного пространства причастность к совокупности информационных данных, языковых средств, определенному кругу значений, с которым они отождествляют свои высказывания. «Общая информационная зона» создает информационную основу для идентификации высказываний как «ожидаемых», «предсказуемых» или «неожиданных», «непредсказуемых» в каждый конкретный момент речевого взаимодействия. Мы можем говорить о том, что особая область отношений, регулируемых правом, обуславливает специфику языка права и самого правового дискурса. Эта специфика заключается в употреблении терминов, которые должны пониматься единообразно разными людьми в различных случаях и ситуациях. Такие термины называются юридическими. Образуются они путем выделения определенного значения из ряда других, свойственных этому понятию или выражению в обыденной речи, или придания дополнительного смысла и т. д.

Не обошла юридическую науку и еще одна характерная черта современной гуманитарной мысли – рассмотрение слова как действия, а действия – как коммуникативного действия. Слово, высказывание в праве имеет цель и предполагает определенный результат, например следование установленным законодательным нормам и сохранение правопорядка, устранение правонарушений, наказуемость вины и т. д. Сила «буквы закона» заложена в самой законодательной природе языка, той нормативности, которую несут в себе грамматические и лексические структуры. Институциональный характер языка делает его главным орудием права. Закон через язык воздействует на волю и сознание, а именно разум и логику, граждан и побуждает их к поведению в согласии с правовыми предписаниями. Это, в свою очередь, обязывает язык права к тому, чтобы быть понятным всем «участникам общественных отношений», как юристам, так и рядовым гражданам.

Здесь в силу вступает прагматика языка, которая рассматривает эмоциональные, психологические, эстетические, экономические и другие отношения носителя языка к самому языку, отношения между носителями и

знаковыми системами, условия в которых и при которых люди вынуждены использовать те или иные языковые знаки и системы.

Прагматика не может использовать тот же язык, который она подвергает исследованию. Всегда присутствует некий метаязык, выступающий средством построения или изучения другого языка-объекта. Метаязык обладает более богатыми выразительными и аналитическими возможностями, что позволяет ему проводить критику языка-объекта. Право не может осмыслить себя своими же инструментами. Языку права необходим метаязык, которым является язык логики и философского исследования.

*Научный руководитель: докт. филол. наук, профессор кафедры
теоретической и практической философии ХНУ им. В. Н. Каразина –
Куцепал С. В.*

*Дидык Е. Н.,
студентка 4 курса
Черноморского государственного университета
им. Петра Могилы (г. Николаев)*

К вопросу о содержании термина «правосудие»

Разделение государственной власти на три ветви было предложено ещё Ш. Л. Монтескье. Судебная ветвь власти в Украине представлена судами общей и конституционной юрисдикции. Именно эти органы государственной власти осуществляют правосудие в форме судопроизводства. Но само понятие «правосудие», в зависимости от подхода к его трактовке, выражается по-разному. Что касается разных подходов к пониманию термина «правосудие», то заметим, что С. И. Ожегов определил правосудие ограничительно как «деятельность судебных органов». В словаре Д. Н. Ушакова под правосудием

понимается и «деятельность судебных органов, основанная на законе», и «судебная деятельность государства (юстиция)» вообще. Иначе говоря, правосудие рассматривается как вид государственной деятельности, которая осуществляется в установленной законом процессуальной форме путем разрешения уголовных, гражданских и других дел. Это непосредственное осуществление судебной власти, это такой вид государственной деятельности, который имеет целью рассмотрение и разрешение в установленном законом порядке различных споров, связанных с действительным или предполагаемым нарушением законодательства, прав и интересов граждан и их объединений.

Если рассматривать само понятие «правосудие» с точки зрения семантики, то данный термин означает «право судить», при этом само слово «судить» не должно означать именно саму деятельность органов судебной власти, которая выражается в порядке судопроизводства. Понятие «судить» включает в себя возможность рассуждения по поводу вопросов, отнесённых к компетенции определённых органов, и соответственно, принятия решения обязательного для исполнения. В свою очередь, это означает, что данное решение будет направлено на защиту прав и свобод и восстановление нарушенных прав. Согласно ст. 124 Конституции Украины, правосудие осуществляется исключительно судами. Однако, одним из ярких примеров того, что ошибочно воспринимать правосудие исключительно как деятельность органов судебной власти, являются постановления следователя (в некоторых случаях по предварительному согласованию с прокурором) при реализации его полномочий в уголовном процессе.

Согласно ст. 131 Уголовно-процессуального кодекса Украины, следователь выносит мотивированное постановление о привлечении лица как обвиняемого, если есть достаточно доказательств, указывающих на совершение ним определённого преступления. Фактически обвиняемый не признаётся виновным в совершении данного преступления и наказание к нему не применяется, но в качестве превентивных мер к нему может применяться, например, содержание под стражей. В данном случае, если придерживаться

мнения, что правосудие осуществляется не только судами, но и другими уполномоченными органами, то следователем принимается решение, которое фактически базируется на его внутреннем убеждении, поскольку термин «достаточно» носит абстрактный характер. И достаточно доказательств или нет – это уже зависит от мнения следователя. К тому же, после вынесения данного постановления для обвиняемого наступают определённые негативные последствия, которые частично ограничивают его обычный образ жизни (это может быть и явка по вызову следователя в назначенный срок, и допрос обвиняемого, и другие меры, предусмотренные действующим законодательством). Это подтверждает, что в данном случае суд и следователь (соответственно с согласия определённого должностного лица) наделены одинаковой компетенцией относительно прекращения уголовного дела.

Возникает вопрос, действительно ли признание определённого лица виновным осуществляется исключительно в результате реализации правосудия, а также основывается на объективном оценивании всех фактов именно судом в результате изучения всех доказательств на протяжении судебных заседаний. Конечно, говорить об уравнивании полномочий судебных органов и следователя нельзя, потому что окончательное решение принимается всё-таки судом, но следователь в данном случае выступает первоначальным лицом, уполномоченным принимать решение, которое уже выступает основой для дальнейшего рассмотрения судом всех доказательств.

Данный вопрос касается не только уголовного процесса, но и процессуальных правоотношений в других отраслях права. Например, есть определённые категории конфликтов, которые возникают в процессе трудовых правоотношений, и могут решаться комиссиями по трудовым спорам (ст. 221 Кодекса законов о труде Украины). При этом комиссии по трудовым спорам при принятии решения руководствуются исключительно действующим законодательством, что исключает возможность нарушения общеобязательных правил в зависимости от их собственных интересов. Но это не означает, что лицо, права которого были нарушены, не имеет право обратиться за их

защитой в суд. В данном случае можно сказать о существовании так называемой «альтернативной» юрисдикции и наличии органа, который не относится к органам государственной власти, но тем не менее может выступать первоначальной инстанцией при осуществлении правосудия.

Подводя итог, можно сказать, что закрепление на законодательном уровне принципа осуществления правосудия исключительно судом ошибочно, поскольку реализация правосудия осуществляется более широким кругом органов. На основании всех приведенных аргументов, можно сказать, что правосудие – это деятельность уполномоченных лиц, направленная на защиту прав и свобод человека, интересов юридических лиц или органов государственной власти, которая выражается в принятии соответствующего решения при возникновении споров, конфликтов или в других нерешённых ситуациях. При этом решение базируется на основе норм законодательства и внутреннего убеждения уполномоченных лиц в результате объективной оценки доказательств.

Научный руководитель: декан юридического факультета Черноморского государственного университета им. Петра Могилы, к.ю.н., доц. Ковалёва С. Г.

*Єльчієва О. Р.,
студентка 5 курсу юридичного факультету
Чорноморського державного університету ім. Петра Могилы
(м. Миколаїв)*

Логічне тлумачення в правозастосуванні

Тлумачення норм права є передумовою їх застосування. Одним із основних способів тлумачення норм права є логічний спосіб. Актуальність застосування цього способу зумовлена тим, що законодавець, визначаючи

суспільні відносини, які вимагають правового регулювання, розробляючи й ухвалюючи конкретну норму права, використовує певні логічні прийоми. Його воля, матеріалізуючись у нормі права, має певну логічну структуру. Внаслідок цього при правозастосуванні обов'язково треба використовувати логічні прийоми і правила для з'ясування дійсної волі законодавця.

Теоретичною основою дослідження проблеми тлумачення права стали праці таких вчених, як С. Алексєєв, Ю. Власов, Н. Гранат, А. Заєць, П. Люблінський, П. Недбайло, А. Піголкін, П. Рабінович, Ю. Тодика, В. Хропанюк, О. Черданцев та ін.

Логічне тлумачення – це з'ясування дійсного змісту норми права через використання законів і правил формальної і діалектичної логіки. Можуть бути використані такі закони, як закон тотожності, суперечності, закон виключеного третього, достатньої підстави та ін. Цей спосіб дозволяє розкрити зміст юридичних норм, який іноді не збігається з буквальним значенням через невдалий вибір законодавцем словесних форм. При логічному тлумаченні аналізуються не слова і вислови, а поняття, які вони відображають, внутрішні зв'язки між частинами нормативного акту, логічна структура правових приписів. За допомогою логічних операцій, які включають аналіз і синтез, побудову силогізму та ін., з нормативних розпоряджень, «розкиданих» по тексті законодавчого акта, формулюється норма права, що тлумачиться. В результаті таких операцій загальний, абстрактний зміст правової норми трансформується в більш конкретний, розгорнутий і норма права наближується до конкретних життєвих ситуацій.

Правова наука виділяє певні прийоми логічного тлумачення норм права.

1. Логічне перетворення. Необхідність застосування логічних перетворень походить з загального і абстрактного характеру норм права. Формулювання норми права у вигляді граматичного речення в більшості випадків не відповідає повністю нормі права, яка ним передбачена. Така невідповідність може полягати, наприклад, у тому, що суб'єкт норми права не співпадає з

підметом речення, або граматична форма речення, яке містить норму права, неточно виражає кількісний бік цієї норми.

2. *Висновки з норм.* В цьому прийомі використовують повну індукцію та просту дедукцію. Застосування повної індукції, при якій з сукупності норм права певного роду отримують загальний принцип, необхідно, наприклад, коли суб'єкт у процесі системного способу тлумачення використовує принципи права, і особливо, якщо вони не сформульовані в окремій нормі. Просту дедукцію застосовують для виведення конкретних логічних висновків із загальних юридичних принципів.

3. *Висновки a fortiori (умовиводи ступеня).* Висновки a fortiori можуть бути викладені в двох правилах: хто уповноважений або зобов'язаний до більшого, той уповноважений або зобов'язаний до меншого; кому заборонено менше, тому заборонено більше.

4. *Висновки з понять.* Поняття як логічна форма має свій зміст і певні зв'язки, зокрема зв'язки елементів власного змісту, зв'язок змісту даного поняття з його обсягом, з іншими поняттями, логічно найближчими до нього. Ознаки змісту становлять понятійну єдність, яка водночас є розчленованою. Зазначені властивості понять дають можливість у процесі тлумачення проводити з ними різні логічні операції. Поняття – це згорнуте, скорочене судження, а при тлумаченні відбувається зворотній процес розгорнення поняття в сукупності детальних суджень.

5. *Висновки за аналогією (analogia intra legem).* Висновки за аналогією як логічний прийом слід відрізнити від аналогії як способу вирішення прогалин в праві. Іноді законодавець в нормі права наводить лише приблизний, неповний перелік обставин, ознак, застосовуючи при цьому звороти «й інші», «в аналогічних випадках», тим самим уповноважуючи інтерпретатора, який застосовує норму права, розширити відповідний перелік обставин, доповнити його ознаками, аналогічними наведеним у нормі права, тобто вказує на можливість розширеного тлумачення. І. Мак-Леод називає правила, яких

необхідно дотримуватися при застосуванні цього прийому логічного тлумачення, – правило «того ж класу» і правило розряду.

6. *Висновки від протилежного (argumentum a contrario)*. Цей прийом заснований на логічному законі суперечності. Два судження, що суперечать один одному щодо змісту норми права, не можуть бути істинними, одне з них обов'язково є неправильним. Цей прийом можна використовувати лише тоді, коли суб'єкт тлумачення вже отримав певні висновки щодо змісту правової норми і має істинні судження про її дійсний зміст.

7. *Доведення до абсурду (reductio ad absurdum)*. Цей прийом також використовує висновки із протилежних суджень. Проте якщо при застосуванні прийому «висновки від протилежного» суб'єкт виходить з істинного судження про зміст норми права та отримує висновок про невірність протилежного, то при доведенні до абсурду, навпаки, з неправильного судження суб'єкт одержує висновок про істинність протилежного. При використанні цього прийому невірність висновку підтверджується доведенням його до абсурду. Цей прийом також слід використовувати у поєднанні з іншими способами тлумачення норм права.

Необхідність логічного тлумачення в правозастосуванні впливає насамперед з особливостей оформлення норм права. Наприклад, у нормі звичайно йдеться про одну особу: «обвинувачений має право», «слідчий зобов'язаний» тощо, проте норма права стосується не одного конкретного обвинуваченого або слідчого, а всіх, хто підпадає під відповідне процесуальне положення. Для надання наведеним формулам їх дійсного значення логічно умовно до них додати слова «кожний», «будь-який», в результаті чого й буде виявлено дійсну волю законодавця. Ще одним прикладом необхідності логічного тлумачення є застосування у диспозиції норм статей Особливої частини КК України певних конструкції, наприклад: «Вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, – карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років». Але притягнути до відповідальності вказані дії неможливо. Тому для надання наведеним формулюванням логічного

змісту вони умовно «добудовуються», і ми розуміємо, що йдеться про притягнення до кримінальної відповідальності не вказаних в Кодексі дій, а осіб, що їх вчинили. У результаті логічного тлумачення вказана норма ч. 1 ст. 115 КК України набуває такого виду: «Особа, яка вчинила вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, – карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років».

Логічний спосіб тлумачення є одним із найуживаніших способів тлумачення, не дивлячись на важкість його операцій. Дієве правозастосування не можливе без застосування логічного способу тлумачення. Проте треба пам'ятати, що для правильного застосування норм права логічні прийоми і правила необхідно використовувати у тісній взаємодії з іншими способами тлумачення, і отримані висновки не повинні суперечити результатам інших способів тлумачення.

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент, декан юридичного факультету
Чорноморського державного університету ім. Петра Могили –
Ковальова С. Г.*

*Звягинцева М. А.,
студентка 4 курса Учебно-научного института права
Луганского государственного университета внутренних дел
имени Э. А. Дидоренко (г. Луганск)*

**Логико-когнитивный анализ процессов распознавания ситуаций и
распределения знаний в деятельности судов конституционной
юрисдикции**

1. Решение вопросов логико-когнитивного анализа рассуждений конкретизировано особенностями специализированной деятельности

субъектов и соответствующим контекстом взаимодействия (индивидов, групп) и позволяет выйти за пределы абстрактно-общего рассмотрения рассуждений человека как такового (различные аспекты данной проблемы представлены в работах А. Т. Ишмуратова, В. В. Навроцкого, В. Н. Переверзева, В. Д. Титова). В силу этого здесь особое место занимают вопросы формирования субъектами группового знания (взаимного и совместного), которые связаны со способностями субъектов оперировать выражениями, содержащими описание ментальных состояний (собственных и чужих). Интенциональные сущности указанных состояний (значения, смыслы концептов, высказываний, текстов) рассматриваются с учетом их знаний, мнений, веры, представлений, восприятий, желаний и намерений, структурированных в виде определенных когнитивных миров.

В рамках развиваемого подхода представлен логико-когнитивный анализ процессов распознавания ситуаций и распределения знаний в деятельности судов конституционной юрисдикции, формирующих необходимые и достаточные условия обоснованности и согласованности на межсубъектном уровне критериев рациональной приемлемости судебных решений. Данный анализ проводится как логизация взаимодействия возможных и действительных когнитивных миров субъектов конституционного судопроизводства.

2. Значимыми для нашего рассмотрения будут являться общепризнанные стандарты деятельности судов конституционной юрисдикции. В когнитивном плане систематизация и структурирование их деятельности учитывает прежде всего их основные функции как единых коллегиальных органов, принимающих решения о конституционности законов или иных правовых актов, и осуществляющих официальное толкование конституции и законов. Действительный когнитивный мир субъектов конституционного производства задается действующим законодательством как определенной когнитивной картой, определяющей когнитивное состояние субъектов. Возможный когнитивный мир формируется субъектами в пространстве распознавания

ситуаций неконституционности правовых актов, а также неоднозначности их применения (суд конституционной юрисдикции как особый социальный метаинститут определен границами рассмотрения правильности применения правил в отношениях «право – правовой акт», «право – закон», но не «закон – фактические обстоятельства»). В силу этого возможный когнитивный мир данного субъекта содержит наряду с исходной когнитивной картой также и когнитивный сюжет данного процесса (его соответствующая тема, регламент, когнитивное взаимодействие субъектов конституционного производства и субъектов спора). Разрешение спора участниками конституционного судопроизводства осуществляется как процесс перехода от когнитивного состояния рассогласования знаний субъектов к состоянию когнитивного согласия (согласованного распределения знаний).

3. Процесс конституционного судопроизводства направляется главной когнитивной целью, декомпозиция которой устанавливает подцели и действия по их достижению как определенные этапы разрешения спора. Согласование подцелей и действий реализуется по схемам практических рассуждений. Итоговая схема принимает вид: $((Ц_1...((Ц_2(Ц_1)Д_1)Д_2)...Д_n) \rightarrow Ц$. Каждый блок $((Ц)Д)$ образует своеобразный возможный мир, достижение которого является реализацией определенного этапа конституционного судопроизводства по устранению спорных положений.

В целом вся схема может интерпретироваться и в терминах семантики возможных миров, рассматривая достижимость того или иного мира на основании отношений рефлексивности, симметричности и транзитивности.

Научный руководитель: старший преподаватель кафедры криминологии и социологии Звягинцев А. И.

Карнаух Б. П.,
аспірант кафедри цивільного права № 1 Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Логіко-математичний аналіз деліктної відповідальності

Істина завжди точна, істина завжди лаконічна. Недаремно мислителі Нового часу так поцінювали *точність* сучасної їм механіки, уважаючи цю властивість іманентним атрибутом істинного наукового знання. Однак нині саме цієї точності й лаконічності так часто нестає вітчизняній правничій думці. Чи не брак цих якостей і породив до життя ганебну приказку про «закон, як дишло...», що побутує в правосвідомості українця і вселяє зневіру в принципову можливість правової істини?

Мета цього дослідження – постати на захист права в його істинності й рації; довести, що юридичні змісти настільки точні й певні, що можуть бути виражені мовою логіко-математичних формул. Предметом дослідження обрано інститут цивільно-правової відповідальності.

Відповідальність у приватному праві – це складний і багатогранний феномен, що має декілька рівнів сутності. Сутність найвищого рівня полягає в тому, що відповідальність є інституціональним втіленням ідеї справедливості, за якою «кожен має отримати своє». Нижче – сутність другого рівня: відповідальність є водночас мірою відплати для правопорушника, яка сприймається ним як покарання. На найнижчому (найбільш прагматичному) рівні сутність цивільної відповідальності полягає в перенесенні тягаря збитків потерпілого на плечі правопорушника. Іншими словами, деліктна відповідальність на найпершому рівні своєї сутності – це спосіб перерозподілу витрат. Якщо так, то головною метою такого перерозподілу має бути зменшення сукупного обсягу витрат, – стверджують представники теорії економічного аналізу. Сукупний обсяг витрат, пов'язаних із будь-яким фактом завдання шкоди включає: а) витрати на попередження завдання шкоди, або на

так звані «заходи обачності» (precautions); б) реально завдані збитки (damages). Узявши до уваги, що розмір обох доданків залежить від умовно-кількісного показника тих зусиль, яких доклав правопорушник задля попередження шкоди, тобто порівняльного ступеня вжитих ним заходів обачності (level of care), отримаємо **математичну формулу, що виражає суспільну функцію деліктної відповідальності:**

$$\min p(x) + d(x) \quad (1),$$

де **p** – вартість заходів обачності, **d** – обсяг збитків, **x** – порівняльний ступінь заходів обачності.

Як відзначають Дж. Коулман і Г. Мендлоу, деліктний позов дає можливість потерпілому від певної шкоди зробити його проблему проблемою когось іншого. Однак, розглядаючи справу, суд залишить збитки там де вони виникли, якщо тільки не знайде достатньої підстави для їх перенесення. Такою підставою є наявність складу цивільного правопорушення в діях завдавача шкоди.

Склад цивільного правопорушення становить собою логіко-юридичну конструкцію, змістом якої є система необхідних і достатніх умов для застосування цивільно-правової відповідальності. Ці умови заведено називати умовами цивільно-правової відповідальності або ж елементами складу цивільного правопорушення. Такими умовами є: протиправність поведінки (misconduct), шкода (damage), причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою (causation) та вина (fault). Як справедливо зазначає О. Б. Бабаєв, усі умови відповідальності слід розглядати як логічні операнди, поєднані в єдину формулу складу правопорушення логічною операцією кон'юнкції. Тому, позначивши протиправність **M**, шкоду – **D**, причинність – **C**, а вину – **F**, отримаємо таку формулу складу цивільного правопорушення:

$$\mathbf{M \wedge D \wedge C \wedge F.}$$

З точки зору матеріального права, ця формула визначає систему умов, що є необхідною й достатньою для застосування цивільно-правової відповідальності. З позицій процесуального права – вона окреслює предмет

доказування по справам за позовами про відшкодування шкоди. Крім того, ця формула є зручною для подальшого аналізу процесуальних норм, що визначають розподіл обов'язків доказування. Так, позивач має доводити наявність шкоди та причинного зв'язку, а відповідач – правомірність своєї поведінки та/або відсутність вини, позаяк протиправність і вина презюмуються. Мовою логіко-юридичних формул, зміст обов'язку доказування для позивача становить: $D \wedge C$; для відповідача: $\text{не-}M \vee \text{не-}F$ (нестрога диз'юнкція).

Проте найповніше евристичний потенціал методу логіко-математичного аналізу права реалізується при дослідженні вини як умови цивільно-правової відповідальності. Повернімося для цього до формули суспільної функції деліктної відповідальності (1). Узявши від мінімізації (1) першу похідну при аргументі x , що наближається до нуля, отримаємо:

$$p'(x) = -d'(x) \quad (2).$$

Рівняння (2) – це стандартна для економічної теорії проблема оптимізації. Стосовно до аналізу деліктної відповідальності ця формула показує, що маргінальна (мінімально вигідна) корисність для завдавача шкоди від вжиття додаткового заходу обачності (ліва частина рівняння (2)) повинна дорівнювати маргінальній корисності для потерпілого, вираженій у зменшенні загального розміру очікуваних збитків (права частина рівняння (2)). Ця формула слугує основою для знаходження базового критерію винуватості в деліктному праві. Такий критерій у найбільш доступному для розуміння вигляді сформулював американський суддя Л. Хенд (Learned Hand) у справі *US v. Carroll Towing Co.* Згідно з його міркуваннями, якщо позначити вартість заходів обачності через P , розмір збитків – D , а коефіцієнт імовірності – L , отримаємо що **особа вважається винуватою, якщо вона не вжила заходів обачності в ситуації, коли $P < DL$.**

Підбиваючи підсумок проведеного дослідження, слід відзначити, що застосування методу логіко-математичного аналізу в юридичній науці не лише утворює переконання в істинності права, його визначеності й розумності та

сприяє вирішенню дидактичних завдань юридичної освіти, але й відкриває нові незвідані обрії для розвитку вітчизняної правничої думки.

*Науковий керівник: завідувач кафедри цивільного права № 1
Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава
Мудрого», к.ю.н., професор Борисова В. І.*

*Клім С. І.,
викладач кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства ІНМП
Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса)*

Логічний рівень методологічного пізнання аналогії закону у цивільному праві

Норми права представляють собою своєрідне судження, зміст якого відображає волю законодавця, що є обов'язковою для виконання. Але судження із внутрішньою необхідністю переходить до висновку. Перехід від судження до висновку, як у підставу, що є його обґрунтуванням, є синтетичний зв'язок, певна субординація, яка і є логічним розвитком. Ті положення, що виводяться внаслідок логічного розвитку нормативних суджень, вочевидь, також не повинні визивати сумнівів відносно волі законодавця, що міститься у ній.

Логічний розвиток підкорюється загальним законам формальної логіки, що формує останній, розкриваючий саму сутність аналогії закону у цивільному праві, рівень методологічного пізнання, який, крім іншого, може також слугувати засобом встановлення прогалін.

В науці існують різні підходи до конструювання логічного розвитку. Так, Р. Циппеліус у своїй роботі «Юридична методологія» вказує на те, що в основі

аналогії лежить генералізація (узагальнення) та типізаційне порівняння ситуацій. Генералізація, на його думку, має спиратися на оцінку ознак норми, з одного боку, і обставини ситуації – з другого. Відповідно до цієї оцінки, відмінності та розбіжності, що зустрічаються між ознаками норми, яку має бути застосовано за аналогією (обставинами, що описані юридичним складом цієї норми, але не представлені в конкретній ситуації, на практиці), і самою практикою, тобто фактичними обставинами справи, не мають бути настільки суттєвими аби виправдати відповідні правові наслідки. Разом з тим, в основу міркувань, побудованих на порівнянні типів, вчений вкладає зіставлення ознак норми з фактичними обставинами, внаслідок чого виявляються суттєві ознаки, що визначають, наскільки ситуація яку слід вирішити, відрізняється від описаної в нормі. Аналізуючи вказані прийоми аналогії необхідно зазначити, що чіткої межі між генералізацією та типізаційним порівнянням ситуації не проведено, оскільки зіставляючи ознаки фактичних обставин та норми права, одночасно відбувається і їх оцінка. Крім того, окремим варіантом висновку генералізації автор називає «*argumentum a minore ad maius*», суть якого зводиться до наступного: якщо має місце далекосяжне, загальне твердження, то мусить мати місце і менш загальне. Даний висновок матиме значення скоріше для встановлення прогалін, аніж для застосування аналогії закону, оскільки аналогія закону зводиться до зіставлення суттєвих ознак, а не до висновку від більшого до меншого. Звичайно, такий висновок може бути застосований у випадку, коли суттєві ознаки більшого та меншого співпадають.

Погоджуємось із думкою Є. В. Васьковського, який в аналогію вкладає зміст подібності та зазначає, що подібність двох предметів або відносин у суттєвих елементах означає, що вони належать до одного і того ж класу, а розкриття принципу, проведеного у нормі, – ніщо інше, як висновок від одного чи декількох предметів до цілого класу (редукція і індукція). Форми висновків від одного предмету до інших, від одного предмета до цілого класу (редукція), або від декількох предметів до цілого класу (неповна індукція) складають саме те, що відомо в юриспруденції під назвою висновок за аналогією. Логічний

механізм аналогії складає висновок, в результаті якого дослідник приходять до того, що предмет, можливо, має ще одну ознаку X, оскільки інші відомі нам ознаки цього предмету подібні з ознаками іншого предмету (правовідносин), якому, крім того, належить і ознака X.

Методологічною проблемою застосування аналогії закону є визначення тих ознак, які є суттєвими для правової норми та фактичних обставин, інакше кажучи, необхідно встановити підставу застосування тієї чи іншої правової норми.

Для правильності висновку за аналогією необхідна наявність двох умов: необхідно знати, до якого класу належить предмет, відносно якого дана норма; повинно бути встановлено, що ця норма обумовлюється виключно властивістю, що належить не тільки даному предмету, але й іншим предметам того ж класу. Оскільки аналогія як логічна операція ґрунтується на виявленні подібності певних явищ, при її використанні необхідно враховувати: 1) кількість подібних ознак; 2) ступінь їх істотності; 3) наявність та значущість відмінностей.

Для того, щоб виявити суттєві ознаки норм та суспільних відносин, що потребують правового врегулювання, необхідно перш за все проаналізувати надані суспільні відносини, визначити його ознаки та відділити їх від ознак видових, родових і т. п. Наприклад, у випадку наявності прогалини ми спочатку визначаємо, чи є ці відносини цивільно-правовими, після чого встановлюємо до якого саме виду вони відносяться, що допоможе визначити той інститут, до якого слід звернутися для їх регламентації: речові чи зобов'язальні правовідносини, диспозитивні, імперативні чи змішані, майнові чи немайнові, матеріальні чи процедурно-процесуальні правовідносини та ін., виділяючи норму, що регулює подібні правовідносини. Потім, слід звернутися до гіпотези і уявити, що причиною (підставою) норми служить одна з ознак фактичних обставин. Їхня перевірка з'ясує, чи правильно ми обрали ознаку, якщо відповідь буде негативною, необхідно перейти до іншої ознаки та продовжувати це до тих пір, поки ознака суспільних відносин не співпаде із

підставою правової норми. Так, якщо норма є процедурною, то вона повинна містити певну, чітко визначену процедуру, а не встановлювати права та обов'язки, внаслідок чого основною ознакою такої норми буде закріплення дій по реалізації цивільних прав та обов'язків. Такі юридичні правочини як купівля-продаж, обмін, найм, різні в багатьох відносинах, подібні в одній загальній та суттєвій ознаці: у всіх цих правочинах одна сторона за визначену винагороду повинна доставити іншій стороні певну матеріальну вигоду. Даний процес являє собою ніщо інше як індуктивний метод.

*Кресин И. Н.,
студент 4 курса факультета РГФ
Белгородского государственного университета
(Г. Белгород, Россия)*

Проблема эквивалентного перевода логических терминов в юридических текстах и методы Н. Н. Жалдака

Глобализация актуализирует проблемы правозащиты иностранных граждан. В частности для ведения уголовных дел русских в Германии и немцев в России, в первую очередь, необходим эквивалентный перевод уголовных кодексов этих стран на язык другой страны. Наиболее значимы в таком переводе логические средства языка, которыми передаётся информация о множествах обсуждаемых элементов, об отношениях, о пустоте или непустоте этих множеств, об операциях с множествами. Такими средствами определяется то, какие заключения при судебном и др. рассмотрении дел могут выводиться из положений соответствующих статей в сочетаниями с утверждениями о фактах.

Сравним число раз употребления таких логических слов, конструкций в тексте действующего УК Российской Федерации и число раз употребления

соответствующих слов, конструкций в тексте действующего УК Германии: 1) не – 225 — nicht – 330; 2) и – 411 — und – 650; 3) или – 1829, либо – 880 — oder – 1632; 4) ни...ни... – 0 — weder..., noch – 5; 5) если... – 226, когда – 12, в то время как – 0 — wenn – 319, als – 125; 6) есть – 33 — sein – 41, es gibt – 0; 7) нет – 0, не существует – 0 — es gibt keine – 0, existiert nicht – 0; 8) некоторые – 0 — einige – 1; 9) никто – 1, ни один – 0 — kein(-e, -er) – 38; 10) все(-х) – 9 — alle – 1; 11) каждый – 3 — jeder – 17; 12) только – 22, лишь – 3 — nur – 75. Приведенное сравнение показывает, что в сопоставляемых текстах Уголовных кодексов двух стран одни распространенные логические средства языка употребляются достаточно часто, другие – редко или отсутствуют. Нет однозначного соответствия между логическими словами УК РФ и УК Германии, которое позволяло бы избегать потерь и искажения передаваемой ими информации. Как ни близки по значению взаимно переводимые слова из двух языков, но всё же их значения, приводимые в обычных словарях, несколько различны. Функции одного слова одного языка выполняют два или больше слов другого языка.

Хотя в УК Российской Федерации – примерно сорок пять тысяч слов, а УК Германии – примерно сорок тысяч слов, различия в частоте употребления соответствующих логических терминов в них достаточно контрастны. Союз «oder» в немецком тексте употребляется значительно реже по сравнению с суммарной частотой употребления союза «или» и его синонима «либо» и т. д.

Можно говорить о своеобразии в употреблении немецких и русских логических терминов в важных правовых документах и о различной частоте употребления тех слов, конструкций разных языков которыми выражается одна и та же логическая категория. Тем не менее в межкультурном межнациональном диалоге необходимо взаимопонимание, необходимо избегать потерь и искажения информации в переводе. Идентификация значений различных символических обозначений состоит в том, что они прямо или косвенно соотносятся с одним и тем же *образом* обозначаемого.

Древнейшая графическая форма изображения, *образного* представления множеств, отношений между ними и операции с ними – это таблицы. Сокращённой формой графической передачи логической информации таблиц могут служить линейные диаграммы. Близки к этому диаграммы Ламберта, а прямо рассчитаны на графически упрощённое, экономное представление логики таблиц линейно-табличные диаграммы Н. Н. Жалдака. Использование таких диаграмм позволило ему построить диаграммные словари логических форм атрибутивных суждений (с двумя терминами) о предметах, случаях, местах, временах и точках зрения. В каждом из этих словарей, во-первых, содержится полный комплект из 148-ми диаграмм со всеми возможными сочетаниями обозначений: «есть (существует) такое», «нет (не существует) такого», «есть такое или иное» и «неопределенно», во-вторых, дан примерный ответ на вопрос о том, какими формами суждений передаётся информация всех этих диаграмм. Автор словаря справедливо исходит из того, что любой человек, обязанный делать правильные выводы, должен сознательно владеть всеми логическими средствами естественного языка. Тем более юрист должен понимать и оценивать и собственно юридические, и любые тексты, влияющие на действия людей, их безопасность. Значит такие словари должны включать все логические средства естественного языка, а не только взятые из юридических документов.

Нормативным в естественном языке считается то, что принято в массовом общении. Поэтому для обоснования нормативности тех значений, которые принимаются в таких словарях, должно проводиться социалингвистическое исследование. Н. Н. Жалдак предложил и апробировал технологию (методы), такого исследования, включающую анкетирование и собеседование с респондентами. В анкете для любой формы суждения задаётся набор всех возможных отношений между множествами, из которых респондент выбирает соответствующие.

Для эквивалентного перевода с одного языка на другой необходим (хотя не достаточен) нормативный двуязычный диаграммный словарь логических

терминов. Таким словарём равнозначные символические конструкции двух языков связываются посредством одной диаграммы образно представляющей их значения. Для подтверждения нормативности значений, придаваемых логическим терминам немцами, мною сделан и апробирован перевод такой анкеты.

Правильность перевода подтвердилась тем, что в пяти анкетах от немцев имеются ответы идентичные правильным ответам на её русский вариант (случайное совпадение такого рода слишком маловероятно), а также отклонения такого же вида, как и в ответах русскоязычных респондентов. Это значит, что данный перевод анкеты можно рекомендовать для последующего усовершенствования и более массового анкетирования немцев. Указанные анкетирование и собеседование могут применяться и для формирования двуязычного правового сознания у будущих юристов в процессе обучения иностранному языку.

*Научный руководитель: к.ф.н., доцент кафедры философии
Белгородского государственного университета Жалдак Н. Н.*

*Куцин М. І.,
студентка факультету № 10 Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Аналогія права і аналогія закону

В науці і юридичній практиці нерідко досліджуються окремі явища, відносно яких ще не отримані узагальнення. В цих випадках судять про нове явище, опираючись на раніше набуті знання по схожому одиничному явищу, тобто уподібнюють одне явище іншому. Аналогія не є довільною логічною побудовою, в її основі лежать об'єктивні властивості і відношення предметів

реальної дійсності. Кожний конкретний предмет або явище, володіючи великою кількістю ознак, представляє не випадкову їх комбінацію, а певну єдність, комплекс. Якою б дрібною не була та чи інша ознака, її існування і зміни завжди обумовлені станом інших сторін предмета або зовнішніх умов.

Що стосується ролі аналогії в юридичній теорії та практиці, то до аналогії звертаються у випадках правової оцінки, а також в процесі розслідування тощо.

Правова аналогія – це один із найбільш поширених способів подолання прогалин у праві. Актуальним залишається дослідження застосування аналогії в різних галузях права, з'ясування їх особливостей, умов застосування тощо.

Об'єктом дослідження є наукові надбання, ідеї вітчизняних науковців, які зверталися до проблематики аналогії закону та аналогії права. Предметом виступають аналогія закону та аналогія права як способи подолання прогалин у праві.

Будь-який нормативно-правовий акт як прояв людської діяльності може в окремих випадках містити недоліки та упущення і не здатен дати правило безпосереднього застосування для кожних мислимих відносин. Тому в практиці правозастосування іноді виявляється, що певні обставини, які мають юридичний характер, не перебувають у сфері правового регулювання. Відтак наявною є прогалина у законодавстві.

Заповнення прогалин відкриває можливість повніше забезпечити захист прав громадян, рівність суб'єктів цивільних правовідносин, сприятиме укріпленню правового статусу особи, підвищення рівня її соціальної захищеності, надасть можливість активно впливати на прогресивні тенденції в економіці, забезпечить їх юридичний захист.

Найбільш популярним і діючим у сучасних правових умовах способом заповнення прогалин у законі в тих галузях, де це допускається, є аналогія, яка в свою чергу поділяється на аналогію закону та аналогію права.

Серед вітчизняних науковців до проблематики аналогії закону та аналогії права звертались Ю. Л. Власов, М. В. Кравчук, О. Ф. Скакун. Серед

зарубіжних науковців значний внесок у вивчення досліджуваної теми зробили С. Алексєєв, О. Бюлов, Є. Васьковський, С. Дениський, С. Курильов, В. Лазарєв, М. Маліков, А. Маліновський, Є. Трубецкой, Д. Туманов, А. Ціхоцький.

Виключність аналогії і неухильне дотримання законності вимагає, передусім, визначення науково розроблених умов та меж використання висновків за аналогією, які впливають з логічної та юридичної природи цього інституту.

Поширеним у юридичній літературі є виділення умов та вимог, які характеризують застосування саме аналогії закону, у той час як умови та вимоги застосування аналогії права або взагалі не досліджуються, або досліджуються стосовно аналогії закону. Проте аналогія закону істотним чином відрізняється від аналогії права, що обумовлює її різницю в умовах їх застосування, наявність специфічних, притаманних саме цьому способу заповнення прогалін у законодавстві.

Умови застосування аналогії закону й аналогії права у даний час прямо передбачені в чинному господарському, господарсько-процесуальному, трудовому, сімейному, цивільному, цивільно-процесуальному законодавстві. За наявності прогалини у галузі цивільного законодавства суди не можуть відмовити у правосудді, посилаючись на відсутність норми закону.

Отже, все це свідчить про те, що застосування аналогії є складним творчим процесом, заснованим не лише на логіці, але й на правосвідомості, на вірній оцінці конкретних суспільних відносин. Аналогія – це мистецтво у тому сенсі, що вона має на думці вихід мислення за рамки стандартизованого застосування норм.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» Павленко Ж. О.

*Лавренко П. Е.,
студент 1 курса Национального университета
«Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого»*

Основные проблемы, решаемые современной юридической лингвистикой

Юридическая лингвистика возникла на стыке юридической и филологической отрасли и призвана решать самые разнообразные проблемы лингвоправового пространства, как, например, лингвистическая экспертиза юридических документов, создание рекомендаций по разработке текстов законов и иных нормативно-правовых актов, теоретические и практические исследования в области юридического перевода, криминалистические исследования в определении языковой стратегии и многие другие.

Первые исследования языка права на материале русского языка начались еще в прошлом веке, однако первоначально язык законодательства исследовался в первую очередь только с точки зрения его особого функционального стиля, специально предназначенного для изложения и последующего применения правовых норм.

В круг проблем юрислингвистики входит и проблема процесса интерпретации текста закона. В связи с этим следует различать юридическую и законодательные техники. Этим вопросом занимаются Баранов В. М., Александров А. С., Голев Н. Д. в рамках исследований о соотношении риторики и права. Юридическая техника лежит в основе искусства прочтения текста закона. Законодательная же техника – это техника письма закона.

Актуальной темой в современной юрислингвистике является вопрос о правовой коммуникации в законотворчестве. Так, Н. А. Любимов, применяя основные положения общей теории коммуникации, выводит понятие правовой коммуникации применительно к сфере общественной жизни. Правовая коммуникация – это проходящий в правовой сфере общественной жизни

процесс передачи правовой информации от правотворческого органа к правоприменителю.

Еще одна проблема, в отношении которой до сих пор нет единодушия – проблема ясности языка законодательства. Как должен быть написан закон, чтобы его можно было считать ясным? Этот вопрос важен потому, что только при абсолютной ясности языка закона субъект права может нести юридическую ответственность по правовому акту.

По мнению А. А. Ушакова, термины «язык законов» или «законодательный язык» не обозначают особого языка, противостоящего литературному языку, а связываются с особым функциональным стилем современного русского литературного языка (законодательным стилем), который объединяет совокупность языковых средств, употребляемых для выражения мысли законодателя и законодательных категорий.

А. С. Пиголкин рассматривает язык закона как особый самостоятельный стиль литературного языка, который характеризуется специальными композиционными и стилистическими средствами, особым словарным составом языка для выражения мысли законодателя. Подобной точки зрения придерживаются С. С. Алексеев и Н. И. Хабибуллина.

О. В. Косонова считает юридический язык профессиональным языком, а не языком общего употребления, так как он имеет свои лексические и грамматические особенности. К ним относятся большая насыщенность юридических материалов юридической лексикой, основную часть которой составляют юридические термины; наличие в письменной и устной речи на юридические темы особых идиоматических выражений и фразеологических сочетаний, не употребляемых или редко употребляемых в общелитературном языке.

В заключение отметим, что юрислингвистика является относительно молодым разделом лингвистической науки, который в настоящий момент переживает период активного развития. Следует отметить, что в последнее время большинство исследований языка права постепенно сменили акценты –

на первый план уже выходят не просто формальные исследования специального языка с точки зрения его терминологического состава или синтаксической структуры, а языковые исследования сменяются междисциплинарными исследованиями.

*Научный руководитель: канд.юрид.наук, ассистент кафедры логики
Национального университета «Юридическая академия Украины имени
Ярослава Мудрого» – Зархина С. Э.*

*Левіщев Я. Е.,
студент 1 курсу факультету № 4
Національного університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»*

Точність норми права: обсяг та зміст юридичних понять

Забезпечення точності норми права є одним із завдань нормотворчої техніки як інструменту нормотворчої діяльності, що опосередковано впливає на ефективність правового регулювання в цілому. На думку професора М. І. Панова: «...анализ причин, вызывающих ошибки в правоприменительной деятельности, в неточном и неправильном применении уголовного закона, свидетельствует о том, что в их числе далеко не последнее место занимает неясность, недостаточная четкость правовых запретов и предписаний, то есть неточность уголовного закона. Вот почему точное, полное и доступное по форме изложение норм Особенной части УК имеет важное значение для правильной квалификации преступлений...».

Водночас, цитуючи С. В. Шевчука, починаючи ще з кодифікації Юстиніана, думка, що право завжди є, зокрема, точним вважається спрощеною та романтичною. Однак це зовсім не означає, що нормотворець не повинен

спрямовувати свою діяльність у напрямку практичного досягнення цієї мети, позаяк це знецінює право як ефективного соціального регулятора.

Поняття «точність», що широко використовується у філософії, включає гносеологічний, логічний, семантичний, прагматичний аспекти. Ми зупинимося на аналізі виключно логічного аспекту точності норм права.

Для правових систем романо-германської правової сім'ї характерною є ознака єдиного розуміння норми права як, зокрема, абстрактного, загального, неперсоніфікованого правила поведінки, що може неодноразово застосовуватися до невизначеної кількості випадків та осіб. У логічному аспекті це пояснюється тим, що юридична норма містить поняття високого рівня загальності за обсягом та абстрактності за змістом. Між змістом та обсягом таких понять діє логічний закон зворотньої залежності: чим ширшим (більшим) буде зміст поняття, тим вузчим (меншим) буде його обсяг. Логічний обсяг таких норм визначається обсягом понять, що в ній використовуються. Отже, логічний обсяг норми права та обсяг таких понять знаходяться у прямопропорційній залежності. У механізмі правового регулювання обсяг юридичної норми визначає обсяг поширення дії норми права. Так, використання в нормі права поняття із меншим змістом, обумовлює збільшення обсягу поширення дії норми права.

Кожна «цеглинка» права має своє функціональне призначення та завдання у механізмі правового регулювання, що закладається в неї суб'єктом нормотворчості шляхом викладення змісту правової норми. У логічному аспекті первинним засобом здійснення цього є використання поняття. На наш погляд, абстрактність та загальність понять норми права, що є характерним для континентальної системи права, може призводити до формального закріплення у нормі права «зайвого» обсягу, що здійснюється свідомо або навіть несвідомо. Цей «зайвий» обсяг полягає в тому, що шляхом тлумачення може встановлюватися значення норми права, яке правотворець ніколи не закладав у неї при її створенні, зміні. Цим явищем можна пояснити «судову правотворчість», що, відповідно до словника Блека, означає судові рішення, в

якому шляхом тлумачення змінюється зміст законодавства, або встановлюється значення, яке законодавець ніколи не закладав при прийнятті нормативно-правових актів. З однієї точки зору, цей «зайвий» обсяг може бути корисним для правотворця, оскільки в останнього може не бути можливості точно зафіксувати обсяги понять шляхом обмеження у зв'язку із недостатнім знанням про суттєві ознаки фактичних суспільних відносин, оскільки обмеження може зробити норму права недіючою. З іншого боку, «зайвий» обсяг може створити перешкоди інтерпретатору визначити завдання норми права, яке покладалося в неї правотворцем, аж до визначення за нею іншого завдання, що може знизити ефективність правового регулювання та знецінити право.

Так, М. І. Панов вважає, що використання в нормах кримінального закону понять, що характеризуються формальною визначеністю, точністю, обсяг та зміст яких є строго фіксованими, дає можливість точно визначити обсяг відповідних їм явищ реальної дійсності, встановлювати ознаки, що створюють зміст цих понять і таким чином правильно застосувати кримінальний закон.

Протлумачимо диспозицію норми права, що закріплено в ч. 1 статті 172 КК: «1. Незаконне звільнення працівника з роботи з особистих мотивів, а також інше грубе порушення законодавства про працю...».

Звільнення з роботи працівника має визнаватися **незаконним**, якщо воно здійснене без законних підстав для цього або з порушенням встановленого порядку звільнення, визначеного законом. **Під іншим грубим порушенням законодавства про працю** слід розуміти будь-яке інше, крім незаконного звільнення працівника з роботи, порушення законодавства про працю, яке істотним чином порушило чи могло порушити право особи на працю. Грубе порушення угоди про працю, вчинене шляхом обману чи зловживання довірою або примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою, утворює самостійний склад злочину, передбаченого ст. 173 КК. З точки зору логіки вищезазначене можна показати через відношення

доповнення, де обсяг поняття «інше грубе порушення законодавства про працю» (А) відокремлюється від поняття «незаконне звільнення працівника з роботи з особистих мотивів», а також від поняття «грубе порушення угоди про працю», що визнаються відповідно статтями 172 та 173 КК грубим порушенням законодавства про працю (В), сума обсягів яких дорівнює обсягу поняття «грубе порушення законодавства про працю». Відсутність зафіксованості обсягу цієї норми права може бути причиною можливого функціонального тлумачення такої норми права правозастосувачем, чого допускати в кримінальному законі не можна.

Отже, важливим елементом нормотворчої техніки є перевірка змісту та обсягу понять, що використовуються у нормі права.

*Науковий керівник: зав. кафедри логіки Національного університету
«Юридична академія України імені Я. Мудрого», д.філос.н., професор –
Юркевич О. М.*

*Лозо Е. В.,
студентка 5 курсу 7 факультета
Національного університету «Юридическая академия Украины
имени Ярослава Мудрого»*

Модификация логики правовой охраны биосферы в регулировании обращения с генетически модифицированными организмами

Одна из главных задач логики права – достижение оптимальной модели регулирования инновационного объекта исходя из известных режимов регламентации традиционных отношений. В этом качестве логика служит одним из неотъемлемых инструментов экологического права, например в

сфере производства и использования генетически модифицированных организмов – ГМО.

Биотехнология представляется одним из средств если не решения, то смягчения глобальной проблемы бурного роста народонаселения (по прогнозам ООН к 2050 г. численность человечества составит 9 млрд.), которая порождает необходимость обеспечения продовольствия и преодоления нищеты. Экологическое право и биотехнология выступают важными инструментами в борьбе за возможность накормить человечество. Право призвано гарантировать соблюдение человеком фундаментальных закономерностей развития живой природы, обеспечить качество продуктов питания для человека и безопасность процесса их производства для окружающей среды. Новые методы биотехнологии наполняют право потенциалом по улучшению обеспечения качественным продовольствием и агрономическому совершенствованию выращиваемых культур. Устойчивое производство качественных продуктов зависит от предотвращения болезней животных и растений и ведет к уменьшению использования химических пестицидов, удобрений и медикаментов, способствуя развитию более жизнеспособных методов сельского хозяйства в развитых и развивающихся странах.

Несмотря на очевидные преимущества, предмет биотехнологии и, в частности, ГМО вызывают в широких кругах острую дискуссию об их возможном воздействии на здоровье человека и окружающую среду. Чувствительность этой проблемы требует особой ответственности в политике государств, регионов и международного сообщества в данной сфере с безусловным приоритетом здравоохранения и экологии. Европейский Союз принимает нормативные акты о ГМО с начала 1990-х. Эти правила и инструкции касаются *преднамеренного выпуска ГМО в окружающую среду* (Директива 2001/18/ЕС Европарламента и Совета от 12 марта 2001 г. о преднамеренном выпуске в окружающую среду ГМО и аннулировании Директивы Совета 90/220/ЕЕС) *и закрытого их использования* (Директива

Совета 90/219/ЕЕС от 23 апреля 1990 г. о закрытом использовании ГМО и Директива Совета 98/81/ЕС от 26 октября 1998 г. об изменении Директивы 90/219/ЕЕС о закрытом использовании ГМО), *отслеживаемости и маркировки ГМО или продуктов и кормов, содержащих GMOs* (Регламент (ЕС) № 1830/2003 Европарламента и Совета от 22 сентября 2003 г. об отслеживаемости и маркировке ГМО и отслеживаемости продовольственных и кормовых продуктов, произведенных из ГМО), *а также их транспортировки*, и разработаны для защиты здоровья людей и природной среды.

Для практического руководства повседневной деятельностью, связанной с биотехнологией и ГМО развивается многоплановая и комплексная *информационная база* основными компонентами которой являются вебсайты Еврокомиссии по биотехнологии и обеспечению безопасности продовольствия, специализированные регистры Генерального директората здравоохранения и защиты потребителей (например, «DG Sanco Register to food and feed»), оперативные сводки по использованию ГМО, консультативное бюро Европейского ведомства по безопасности продовольствия (European Food Safety Authority - EFSA), методическая база данных о ГМО.

Для содействия прогрессу в данной области правового регулирования принят Регламент Европарламента и Совета от 22 сентября 2004 г. о генетически модифицированном продовольствии и кормах, а Решением Комиссии от 21 июня 2005 г. учреждена сетевая группа для обмена и координации информации о сосуществовании генетически модифицированных, обычных и органических зерновых культур. Регулярно обновляется Общий каталог Еврокомиссии по сельскохозяйственным видам растений. На этой правовой базе развивается политика ЕС по биотехнологии и ГМО.

Логика эволюции правового регулирования биотехнологии и использования ГМО требует дальнейшего развития законодательства в глобальных масштабах и территориальной интеграции организационных структур.

Научный руководитель: доктор юрид. наук, профессор Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого» –

А. П. Гетьман

Луценко О. Є.,

*студентка 10 факультету 4 курсу
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»*

Меріологічні моделі співвідношення конституційного та міжнародного права в європейських країнах

Ідеї співвідношення частини та цілого було висунуто ще в античності Аристотелем та Платоном. Аристотель обрентував цілий ряд ідей, які виводять за рамки буденного розуміння цілого та частини (частина знаходиться в цілому). Він, в роботі «Категорії» в «Органоні», провів логічний аналіз відношення «заходиться в...». У зв'язку з цим, Аристотель виокремлює вісім модусів «знаходження в...», зокрема: 1) як складової частини; 2) як цілого в своїх складових частинах; 3) як виду в роді; 4) як роду в своїх видах; 5) як форми по відношенню до змісту; 6) як початкової сутності; 7) як кінцевої цілі; 8) як вміст, в тому що містить. Проте сьогодні є актуальним розгляд цих ідей через призму співвідношення конституційного та міжнародного права.

В юридичній науці існують різні підходи до визначення співвідношення міжнародного та конституційного права, які традиційно формулюють у вигляді двох головних теорій – дуалістичної та моністичної.

Згідно з дуалістичною теорією існують два різних правопорядки: національний (внутрішньодержавний) і міжнародний. Наприклад, розділ 10 ст. I Конституції США (не є об'єктом даного дослідження) встановлює, що всі міжнародні договори є частиною федерального права, оскільки штати не

можуть самостійно заключати договори із зарубіжними державами і приймати закони, що порушують договірні зобов'язання. Зазначена теорія співвідношення конституційного та міжнародного права відповідає другому модусу Аристотеля – ціле в своїх складових частинах, де цілим є загальний правопорядок конкретної держави, а частинами – національний та міжнародний правопорядки.

Моністична теорія ґрунтується на тому, що міжнародне та конституційне право становлять єдину систему права. Наприклад, у ст. 5 Конституції Албанії встановлено, що міжнародне право є «обов'язковою частиною національної правової системи». Відповідно до ст. 8 Конституції Португалії «норми і принципи загального міжнародного права — складова частина португальського права». Вказана теорія співвідношення конституційного та міжнародного права відповідає першому модусу Аристотеля – «дещо» знаходиться в «іншому», як складова частина, де міжнародне та конституційне право є складовою частиною єдиної системи права певної країни.

На сучасному етапі розвитку міждержавної співпраці, як результат ускладнення інтеграційних процесів, формуються нові підходи до питання про співвідношення міжнародного і конституційного права. Зокрема, водночас із фактичним визнанням дуалізму в основних законах нерідко позначається або формулюється примат міжнародного права (насамперед міжнародних договорів) щодо права конституційного. У ст. 10 Конституції Італії передбачено, що «правопорядок узгоджується із загальноновизнаними нормами міжнародного права». Згідно ст. 6 Конституції Грузії також проголошується, що законодавство має відповідати загальноновизнаним принципам і нормам міжнародного права. Наведені положення можуть сприйматися як визнання примату міжнародного права. Саме ця концепція є переважаючою. Аналізуючи дані положення, можна говорити про п'ятий модус Аристотеля, який визначає «дещо» як форму по відношенню до змісту. В даному випадку йдеться про те, що міжнародне право встановлює форму, якій повинні відповідати внутрішньодержавні нормативні акти, хоча можна розглядати і з протилежного

боку – міжнародне право всновлює зміст норм права, який повинні враховувати держави при прийнятті національних (внутрішньодержавних) актів, що будуть виступати формою по відношенню до змісту.

При цьому відповідні положення формулюються по-різному: йдеться про примат, пріоритет, порівняно вищу силу і навіть верховенство міжнародних договорів відносно законів або відносно законів і підзаконних актів. У конституціях Азербайджану (ст. 36), Росії (ст. 15) визначено, що коли міжнародними договорами встановлені інші правила, ніж ті, які містяться у законі, застосовуються правила договору. У подібний спосіб примат відповідних міжнародних договорів установлений рядом законів України, віднесених до різних галузей національного права, проте Конституція України положень про примат міжнародного права або, зокрема, міжнародних договорів не містить. Положення ч. 2 ст. 9 Конституції України встановлює, що укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Це непрямий спосіб встановлення верховенства конституції над міжнародними договорами. Найчастіше в основних законах визнається примат ратифікованих міжнародних договорів (Болгарія (ст. 5); Греція (ст. 28); Польща (ст. 91); Хорватія (ст. 134)). За умов, коли в конституції не передбачено примату міжнародних договорів, зберігається практична необхідність визначення їх співвідношення за силою з актами національного права. У випадку ратифікації міжнародного договору шляхом прийняття закону, відповідний договір об'єктивно набуває сили закону.

Таким чином, кожна з концепцій співвідношення міжнародного та конституційного права є вираженням співвідношення частини та цілого та знайшла своє відображення в конституційному законодавстві європейських країн світу, проте найбільшого поширення набула теорія примату міжнародного права.

*Наукові керівники: зав. кафедри логіки, д.філос.н., проф. Юркевич О. М.;
к.ю.н., доц. кафедри міжнародного права Закоморна К. О.*

*Матіос А. М.,
студентка 1 курсу 4 факультету
Національного університету «Юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого» (м. Харків)*

Значення удосконалення мови закону та тлумачення норм права

Точність і ясність юридичних формулювань, їх адекватне мовне втілення, правильне й зрозуміле тлумачення правових норм багато в чому визначають ефективність законодавства, сприяючи повноцінному захисту прав окремих громадян, юридичних осіб, суспільства і держави.

Мову можна визначити як систему засобів знакового спілкування, зазначав В. Д. Титов. Повсякденна мова, яка описує побутові відносини, значно відрізняється від спеціалізованої юридичної мови, яка описує правовий зміст повсякденних відносин.

Історичний аналіз Зархіної С. Е. дав змогу виявити деякі важливі і поки ще недостатньо реалізовані напрямки в розробці філософської проблематики мови – її зв'язок з формуванням націй, національної і державної самосвідомості і правосвідомості, особистою і публічною свободою слова, розвитком культури суспільства і професійної культури самих юристів.

Аналіз мови невіддільний ані від всесвітньої і національної історії юриспруденції, ані від історії національної мови, що дає змогу виявити глибинні народні імпульси національної правової системи.

Як вказує Зархіна С. Е., мова права – одна з професійних мов, що виникли на основі літературної національної мови (поряд з мовами медицини, техніки, мистецтва тощо). Вона містить у собі низку відносно самостійних видів: мову правозастосовної практики, мову юридичної науки і освіти, мову закону та підзаконних правових актів.

Говорячи про мову закону, І. В. Суходубова зазначає: «Мова закону – це та першооснова, що дозволяє оцінити не тільки зміст, стиль, форму, а також якість закону та результати законотворчої діяльності».

Мова в законотворенні відіграє дуже важливу роль, оскільки тут важливо все до дрібниць: навіть розділовий знак може змінити весь сенс, а отже і життя людини, не говорячи вже про неправильне розташування слів. Ось, наприклад, всім відомий: «Засудити не можна, помилувати» і «Засудити, не можна помилувати» – де змінюється повністю зміст речення, що може призвести до фатальних наслідків.

Ця тема є актуальною, тому що мова законодавства є фактично засобом закріплення в правовій нормі правильної форми поведінки, спрямованої на регулювання суспільних відносин. У мові закону виробляються оптимальні засоби передачі правової інформації, і в цілому вона відбиває юридичну картину світу, що склалася у певній правовій системі внаслідок пізнання правових властивостей і зв'язків об'єктивної дійсності. Тому чим багатше і досконаліше мова, якою пишеться закон, тим легше, повно, дохідливо та максимально точно передається думка законодавця, що позитивно відбивається на праві зокрема та на суспільстві в цілому.

Сучасний логік О. А. Івін зазначає, що стосовно права мова виконує дві головні взаємозалежні функції – відображаючу (виражає зовні волю законодавця) та комунікативну (доводить цю волю до відома учасників суспільних відносин).

Тлумачення має особливе значення для суб'єкта права, оскільки він повинен зрозуміти зміст самого права.

Тлумачення правових норм, згідно з П. М. Рабіновичем, – це діяльність зі з'ясування або роз'яснення змісту (сміслу) юридичної норми з метою правильного її застосування та реалізації.

А. Г. Заєць вважає, що у правовій дійсності тлумачення має місце у діяльності та правовому регулюванні. У правовій діяльності тлумачення норм

права має використовуватися у правотворенні, реалізації і систематизації права, правовому вихованні тощо.

А ось П. Біленчук та В. Теліпка кажуть: «Мета тлумачення – вірне і точне розуміння та застосування закону, виявлення його істинної сутності. В результаті тлумачення не створюється норма права, а лише виявляється, встановлюється виражена в законі державна воля. І якщо в ході цього впливає недолік такої волі, все чим має обмежитися правове тлумачення – це вказати на такий недолік, а також можливі шляхи його усунення. законодавцеві, позаяк саме він покликаний виражати державну волю, а отже і волю всього суспільства».

Тлумачення права має свою сферу і відповідно й функції.

Як зазначає А. Г. Заєць, сферою тлумачення права є сфера об'єктивного права, тобто сукупність норм, що містяться у джерелах права та мають потребу в усвідомленні та роз'ясненні як уповноваженими органами держави та і їх посадовими особами.

Сфера тлумачення права за напрямками правової діяльності поділяється на: нормотворчу; правотворчу; правореалізаційну; правозастосовну; систематизаційну; правовиховну.

Існує декілька класифікацій видів правового тлумачення. Вирішальним аспектом у їх визначення є суб'єкт – особа або орган, що дає тлумачення. Таким чином, за суб'єктами та юридичними наслідками розрізняють офіційне та неофіційне тлумачення.

Згідно з П. М. Рабіновичем, офіційне тлумачення – це роз'яснення змісту юридичної норми, яке здійснюється компетентними органами та є формально обов'язковим для всіх суб'єктів її застосування та реалізації.

А неофіційне тлумачення – це роз'яснення будь-яким суб'єктам змісту юридичної норми, яке не є формально обов'язковим.

Проблемам тлумачення норм права приділяють значну увагу тому, що тлумачення правових норм тісно пов'язано з інтересами держави і суспільства.

Отже, на завершення варто сказати, що і мова закону, і тлумачення правових норм є надзвичайно важливими для законодавства, адже досконала мова – це фактично правильно закладений фундамент, а тлумачення правових норм – це точно поставлені стіни законодавства. І якщо ми будемо правильно «будувати власний будинок» – то наше законодавство стане кращим та досконалішим.

*Науковий керівник: асистент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» –
Коваленко Г. В.*

*Раца В. П.,
студентка факультету підготовки кадрів для Пенсійного фонду
України Національного Університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

Аксіоми у праві: логіко-методологічне обґрунтування

В юридичній науці одним з неоднозначних та дискусійних являється питання про необхідність виділення в праві аксіом. До цієї теми звертались не мало правознавців, зокрема такі як Г. І. Манов «Аксіоми в радянській терії права», А. А. Ференс-Сороцький «Аксіоми в праві», С. С. Алексєєв «Проблеми теорії права», Н. А. Чечина «Основні напрямки розвитку науки радянського цивільного процесу», А. І. Єкімов «Інтереси і право в соціалістичному суспільстві», А. Ф. Черданцев «Логічна характеристика права як системи» та інші. Але єдиної думки щодо цієї проблеми так і не було досягнуто, вона продовжує залишатись одним з найбільш спірних питань в теорії права.

Мій інтерес до цієї теми пов'язаний з тим, що вона, по-перше, досі викликає дискусії, по-друге, не досить добре опрацьована, і по-третє, на мою

думку, являється одним з найбільш фундаментальних питань теорії права, оскільки зачіпає його основи. Мета моєї роботи – найбільш детально розглянути всі аспекти цього питання, виявити всі плюси і мінуси, і дати власну обґрунтовану думку щодо цього питання.

Вперше думку про наявність в праві аксіом висловив д.ю.н. В. Н. Кудрявцев в своїй роботі «Про програмування процесу застосування норм права», більш широко ніж В. Н. Кудрявцев проблему аксіом в юриспруденції поставив д.ю.н. С. С. Алексєєв, на думку якого аксіомами в праві називаються положення, що мають характер первинних (елементарних) істин і не потребують кожного разу особливих доказів. В своїй роботі він наводить декілька прикладів правових аксіом: «право – це виражена в законі воля пануючого класу, зміст якої визначається економічними умовами життя», «ніхто не може бути суддею в власній справі», «не можна карати двічі за одне й теж правопорушення», «особа визнається невинною, доки її вина не буде встановлена актом компетентного органу» та ін. Остання з них є презумпцією невинуватості, а не аксіомою (зокрема, закріплена в ст. 62 Конституції України).

У 80-тих роках ХХ ст. проблема правових аксіом продовжувала привертати увагу вчених. Наприклад, аксіомам присвячена стаття д.ю.н. Г. І. Манова «Аксіоми в радянській історії права». Під правовими аксіомами він розуміє аксіоматичні положення юридичної науки, що склалася в результаті багаторазового досвіду суспільних відносин. В своєму дослідженні він розглядав три аксіоми загальної теорії права, які на його думку мають основне значення: (1) в процесі правотворчості право реалізується лише в нормативних актах, правовідносинах і правосвідомості; (2) не заборонене нормами права та не суперечна його принципам поведінка дозволена; (3) ніхто не може бути суддею у власній справі.

Дещо інший підхід до розуміння аксіом в праві запропонував д.ю.н. А. І. Скімов в своїй праці «Інтереси і право в соціалістичному суспільстві». Аксіоми на його думку – це суспільні вимоги справедливості, які з точки зору моралі

неодмінно повинні стати частиною діючого права: аксіоми виступають як правила моральності, справедливості. Він наводить наступні аксіоми: санкції повинні застосовуватись тільки до тих, хто нарушив закон; санкції повинні забезпечувати відновлення порушеного права в повному об'ємі; більш небезпечні діяння повинні каратися більш строго.

Цікаву інтерпретацію проблеми аксіом в праві запропонував В. М. Коган. Він вважає, що аксіомами являються всі норми загальної частини Кримінального кодексу, а норми особливої частини виводяться з норм загальної. Правда він відмічає, що існує неповна логічна залежність. Проте в даному випадку ми отримуємо занадто велику кількість аксіом, причому дуже непостійних та змінних, так як КК постійно змінюється. Аксіоми ж повинні залишатись незмінними, постійними.

В правовій думці висказано й різко негативне відношення до постановки проблеми правових аксіом. Так, д.ю.н. А. Ф. Черданцев в своїй статті «Логічна характеристика права як системи», а потім в статті з книги «Загальна теорія права» висловлює думку про те, що «право, навіть побудоване на науковій основі, – це не научна теорія, а нормативна система. Її первинні елементи – норми – не можуть розглядатись як аксіоми чи теореми не тільки тому, що це не судження, але й тому, що одні з них (як аксіоми) не служать для доказу інших (теорем), а останні не потребують доказів, адже вони завершено сформульовані законодавцем». Крім того, правові аксіоми не є незмінними та мають виключення, а аксіоми їх мати не повинні; аксіома не повинна мати обмовок. Аксіома «ніхто не може бути суддею у власній справі» прямого закріплення в праві не має, і відповідно є лише ідеологічним принципом, що закріпився в суспільстві стосовно окремих сфер суспільного життя; аксіома «закон не має зворотньої дії» спростовується як така, що має виключення; аксіома «не можна двічі карати за один і той же злочин» спростовується як така, що не закріплена в праві та має виключення: відповідальність матеріальну та кримінально-правову; аксіома презумпції невинуватості спростовується, так як, по-перше, від цього правила були відступи (історія знає

багато випадків, коли люди несли покарання без суда і слідства); по-друге, презумпція має інше значення, аніж аксіома та потребує доказів та спростування. Положення «право – це виражена в законі воля пануючого класу, визначена економічними умовами життя», «право ніщо без апарату здатного примусити до дотримання юридичних норм» – на думку Черданцева не визнаються не тільки не марксистами, а й деякими марксистськими проповідниками. Відповідно не є загальноприйнятими, очевидними. Розглядаючи концепцію Єкімова, Черданцев підмічає, що санкції можуть застосовуватись до тих, хто не порушив закон (цим він спростовує першу аксіому); санкції в господарських відносинах не забезпечують відновлення прав в повному обсязі (спростування другої аксіоми); в кримінальному законодавстві не завжди дотримуються пропорції між санкціями та врахуванням тяжкості злочину (спростування третьої аксіоми). Крім А. Ф. Черданцева негативно до постановки проблеми аксіом права віднеслися ряд вчених, зокрема Я. Воленський, К. Опалек та інші. В своїх роботах вони підмічають, що в праві практично з усіх правил поведінки можна зробити виключення, тоді як з аксіом виключень бути не може.

Кожен етап розвитку суспільства потребує відповідного рівня науково-теоретичного осмислення процесів, що в ньому відбуваються. Звідси необхідність якісних, адекватних пізнавальних засобів, що використовуються в правовій науці, розвиток якої вимагає не тільки пошук нових засобів, а й ревізію вже існуючого гносеологічного інструментарію. Багато з того, що раніше здавалось безсумнівно істинним, аксіоматичним, сьогодні сприймається далеко неоднозначно. Життя змушує ставити під сумнів багато звичних положень юридичної науки та приходити до заперечення деяких з них з використанням суто логічних засобів. Це відноситься до юридичної ідеології та методології, які апробіруються кінцевими результатами, концептуальної структури теорії права, її системи, категоріального апарату, окремих інститутів. Тому критерій істинності, що автоматично присвоюється положенням, що признаються аксіомами, в тих чи інших конкретно-історичних

умовах викликає відомі сумніви. В результаті не всі положення, які виглядають як аксіоми, особливо ідеологізовані, в дійсності такими являються. Це доводиться саме завдяки використанню логічних методів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри логіки НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» – Павленко Ж. О.

*Седых М. А.,
соискатель кафедры теории государства и права
Института права ГОУ ВПО «Тамбовский государственный
университет имени Г. Р. Державина»
(г. Тамбов, Россия)*

Роль доктринального правосознания в логическом анализе понятий права

Ежегодно в России субъектами правотворчества принимается большое количество нормативно-правовых актов, необходимых для обеспечения жизнедеятельности общества. При этом эффективность действия принимаемых актов неодинакова: одни правовые акты одобряются, принимаются и поддерживаются обществом, соответственно, активно им используются, другие – неэффективны, не имеют результата.

Таким образом, явно прослеживается потребность в исследовании таких явлений правовой жизни как доктринальное правосознание, научное правотолкование и логический анализ понятий права.

Логический способ толкования норм Конституции РФ и законов представляет собой мыслительный процесс, при котором интерпретатор с помощью логических приемов оперирует материалом самой нормы, не обращаясь к иным средствам толкования. В результате таких операций

общее, абстрактное толкование конституционной нормы приобретает более конкретный характер, то есть приближается к реальным жизненным ситуациям.

Логический анализ норм права состоит в использовании законов и правил логики для понимания действительного смысла правовой нормы. При этом применяются самые различные логические приемы: логическое преобразование, логический анализ понятий, умозаключения степени, выводы по аналогии и от противного, силлогизмы и др.

Именно логическое толкование позволяет конкретизировать смысл нормы в процессе правоприменительной деятельности. Сопоставление признаков понятия, его объема, структурных и отсылочных связей позволяет уяснить содержание нормы. Логический анализ понятия является самым распространенным в толковании норм права.

Необходимо отметить, что толкование правовых норм имеет различные уровни, например, научно-теоретическое истолкование норм права. Данный уровень толкования имеет место, когда анализируется не только конкретное содержание законодательной воли, но и ее общий смысл. При этом юридические понятия исследуются в свете общей характеристики права как общественного явления, его сущности, различных закономерностей развития. Соответственно, интерпретация закона на этом уровне шире и богаче, а значит и весомее, правоприменительного толкования.

Логический анализ понятий права и правовых норм осуществляется юридической наукой, прежде всего специальными научно-исследовательскими учреждениями, наиболее авторитетными учеными в той или иной отрасли права или их группами. Результаты анализа могут быть отражены в статьях, монографиях, комментариях, а также в других источниках юридической информации.

Ученые-юристы стали в последнее время более активно привлекаться к участию в правотворческом и правореализационном процессах в качестве разработчиков законопроектов, экспертов, консультантов, а также лиц,

занимающихся логическим анализом норм и понятий права. Более того, многие из них являются депутатами Государственной Думы и законодательных органов субъектов Российской Федерации, членами высших и иных судов, входят в исполнительные органы государственной власти разных уровней, а также в органы местного самоуправления, а значит, сами непосредственно участвуют в правотворчестве и правоприменении.

Как нами отмечалось выше, логический анализ осуществляется специалистами-учеными или их группами. В данном контексте необходимо учитывать тот факт, что каждый из теоретиков, занимающихся правотолкованием, обладает духовной системой представления, взглядов, убеждений, концепции, эмоций, складывающихся по поводу правовой действительности.

Отношение к отдельным аспектам права формируется в целую систему представлений. И как следствие, ученый, анализируя ту или иную статью закона, излагает свое собственное видение проблемы и ее разрешения. Итак, действующее право, общественные отношения, юридическая реальность определяют правосознание ученого-юриста, а ученый-юрист, в свою очередь, используя свое правосознание, осуществляет логический анализ права.

Подводя итог вышесказанному, необходимо отметить, что доктринальное правосознание обуславливает результаты логического анализа понятий права.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры гражданского права и процесса Института права ТГУ имени Г. Р. Державина – Пузиков Р. В.

*Сытюгина В. А.,
студентка 4 курса Института права
Тамбовского государственного университета
имени Г. Р. Державина
(г. Тамбов, Россия)*

Логика и язык права

Прежде чем приступить к рассмотрению вопроса о взаимосвязи и природе отношений понятий логики и языка права, мы должны конкретизировать данные аспекты в их обособленном друг от друга смысле.

Раскрывая понятие рассматриваемых дефиниций, мы можем отметить, что, прежде всего, логика — это наука, занимающаяся изучением методов и принципов познавательной деятельности, ее средств. Немаловажно отметить, что такое изучение невозможно без определения двух уровней познания: эмпирического и теоретического. Эмпирический уровень имеет предметом реальность, непосредственно отражаемую органами чувств человека. По отношению к ней возможно наблюдение, влияние на ее характерные черты путем опытов, экспериментов. Таким образом, эмпирическое познание дает информацию о предмете посредством наблюдения, опыта, эксперимента. Теоретический способ познания изучает зачастую предметы и явления, недоступные прямому чувственному отражению.

Указав наиболее распространенное понятие данного определения, мы отмечаем, что сама по себе логика, направлена непосредственно на изучение и формирование определенных понятийных и познавательных факторов, играющих важные роли в жизни каждого человека. Данные факторы следует определять как моменты восприятия той или иной действительности. Здесь следует отметить наиболее конкретные понятия, которые в свою очередь, теснейшим образом связаны с системой логики. В первую очередь, наиболее важное значение в этой среде приобретает понятие мышления. Мышление

человека возникает лишь на основе познания и без него невозможно. Познания же человека не бывает без посредства ощущений. Любая информация, которую получает человек, приходит из внешнего мира. Таким образом, единственным источником получения информации являются органы чувств.

Через ощущения осуществляется связь сознания с окружающим миром тем более полно, чем больше органов чувств задействовано в данный момент. Бывают случаи, когда один или несколько органов чувств у человека повреждены или не действуют вообще. Тогда восприимчивость остальных обостряется и даже в той или иной мере восполняет функции недостающих.

И если ощущение – это отражение отдельных свойств предмета в момент его непосредственного воздействия на органы чувств, то уже восприятие – это целостный образ совокупности свойств предмета, который возникает в момент непосредственного воздействия последнего на органы чувств.

Другими словами, именно из ощущений и восприятия «складывается представление, образ предмета, который не воспринимается в данный момент, но воспринимался ранее тем или иным способом».

Рассмотрев определенную структуру логики, мы переходим непосредственно к раскрытию второго основополагающего элемента поставленного вопроса.

Прежде чем говорить об аспекте языка права, мы должны, в первую очередь раскрыть основной и непосредственный смысл языка, как основного средства общения. Отметим, что данный элемент направлен на обслуживание всех сфер политической, официально-деловой, научной и культурной жизни общества. Содержание мысли оформляется языком и в языке, который как бы служит формой отливки любого возможного выражения. Мы постигаем мысль уже оформленной языковыми рамками. Раскрывая понятие языковой системы, следует указать на тот момент, что язык, а точнее языковой знак, реализуя познавательную и коммуникативную функции,

обнаруживает разные стороны своей природы. Он выступает как символ по отношению к обозначаемой им внеязыковой действительности.

Рассмотрев понятие и природу языка, мы можем отметить, что данный элемент выступает также определённой системой познания и восприятия окружающей на действительности, а именно следует указать, что данное восприятие проходит в четкой параллели с ее выражением.

Раскрывая основополагающий вопрос, мы должны рассмотреть понятие «языка права». В первую очередь следует указать, что право, само по себе, служит основным регулятором общественных отношений, соответственно его должные функции определяют не только поведение людей, но и функции языка, так как язык в праве является единственным материалом, первоэлементом, из которого создаются и оформляются все правовые категории.

Соответственно мы можем определить понятие языка права, как функциональную трансформацию нормативных высказываний доправового социального регулирования и представляющего собой социально-исторически обусловленную систему способов и правил словесного выражения понятий и категорий, выработанных и применяемых в целях правового регулирования поведения субъектов общественных отношений. Действительность языка права – это процесс правового регулирования общественных отношений, в ходе которого осуществляется информационное воздействие на субъектов с целью упорядочивания социальных связей, обеспечения справедливого удовлетворения позитивных социальных интересов.

Итак, подробно рассмотрев каждый составляющий элемент вопроса, можно утверждать, что такая система как логика и язык права, есть одно из главенствующих взаимосвязанных компонентов, направленных непосредственно на познание правовой природы общества, на восприятие составляющих структур правовой действительности. Указанные элементы, представляют собой сложнейшие формы выражения основных

проистекающих процессов общества. В зависимости друг от друга и взаимовлиянии, данные аспекты есть, никак иначе, как два способа нормального теоретически-правильного построения и существования общественной жизни, с непосредственным участием в ее реализации правового элемента.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры гражданского права и процесса Института права ТГУ имени Г. Р. Державина – Пузиков Р. В.

*Требіна О. М.,
студентка I курсу IV факультету
Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (м. Харків)*

Логика і мова закону

Якщо в природній мові ситуація наявності багатозначних, неточних і незрозумілих висловів є цілком допустимою, то в спеціалізованих мовах наук намагаються запобігти їх виникненню та існуванню. Однозначність і точність – це дві вимоги, які висувають до мови будь-якої науки, зокрема до мови права. Невизначеність правової термінології у більшості випадків як у практичній, так і теоретичній діяльності правознавця може привести до небажаних результатів. Тому мова права містить термінологію, що відповідає вищезгаданим вимогам. Так, наприклад, в судочинстві завжди потрібно знати, підпадають дії людини під ту або іншу статтю закону. Від цього знання безпосередньо залежить життя і доля людини, визначення її винності або невинності. У зв'язку з цим в правових кодексах намагаються однозначно, чітко і ясно зафіксувати термінологію, яка використовується в судочинстві.

Одною з найважливіших проблем сучасних правових досліджень є проблема законодавчої техніки. Численні проблеми, що виникли в ході правової реформи в нашій країні, визначили необхідність наукової розробки основних правил і прийомів створення системи законодавства. Значення і результати закону залежать не тільки від його змісту, але і від його форми, не тільки від того, що він приписує, але і від того, як він це робить. Найважливішою складовою частиною законодавчої техніки є такі проблеми, як правила і принципи логічної побудови нормативно-правових актів і мова, що використовується при їх створенні.

Логіка закону – система необхідних зв'язків між складовими частинами нормативно-правового акту, що характеризують його як єдине смислове ціле. Це система зв'язків, що забезпечує смислову єдність закону, його єдину смислову спрямованість, його цілісність, обумовлену функціональним призначенням. Можна виділити декілька тісно між собою взаємозв'язаних основних вимог до логіки нормативно-правового акту: регулятивна спрямованість, його смислове підпорядкування єдиній меті – врегулюванню певного комплексу суспільних відносин; логічна єдність (будь-який нормативно-правовий акт – і в першу чергу закон – повинен бути єдиним і монолітним механізмом, що має загальну функціональну спрямованість на регулювання строго певного комплексу соціальних відносин і на додання ним певній спрямованості); логічна системність і завершеність (припускає в обов'язковому порядку виклад в законодавстві всіх трьох елементів норми права: гіпотези, диспозиції і санкції); логічна послідовність викладу нормативно-правових розпоряджень.

Вимоги до логіки закону безпосередньо впливають на мову законотворчості. Мова законодавства помітно відрізняється від загальноприйнятої повсякденної мови. Мало вона схожа і на класичну літературну мову. Не дивлячись на те, що в правовій науці постійно наголошувалося і наголошується, що закони належить писати звичайною, доступною для розуміння простих людей мовою, в ході створення системи

законодавства використовується абсолютно специфічна система термінів, що обумовлює особливий характер мови закону. Зрозуміло, принципівих відмінностей між звичайною мовою і мовою, що використовується законодавцем, бути не може. Проте повсякденна мова через свою багатозначність і образність далеко не завжди підходить для повноцінного формального виразу нормативно-правових розпоряджень. Головна причина цього – можливість декількох значень у одного і того ж слова і словосполучення, а також індивідуальність його дії. Законодавчий же текст потребує чіткості, визначеності і уніфікованості своєї дії. Метою професіоналізації законотворчої мови є забезпечення повноти і в той же час чіткості та ясності правового регулювання. Ця мета досягається шляхом використання учасниками законотворчої діяльності в ході підготовки нормативно-правового акту системи спеціальних термінів, які покликані забезпечити точний і повний вираз положень норми права в тексті нормативно-правового акту у формі, доступній для усвідомлення учасниками правовідносин.

Можна виділити дві основні групи спеціальних термінів, що використовуються в процесі законотворчої діяльності: терміни, що не вживаються в звичайній мові і невідомі переважній більшості людей. Це терміни, що використовуються для позначення специфічних юридичних понять, наприклад «франчайзинг» (він же «договір комерційної концесії») – це слово ні про що не говорить людині, не знайомому з чинним цивільним законодавством; терміни, відомі в повсякденній мові, але мають абсолютно інше, відмінне від юридичного значення. Як приклад можна привести поняття «хуліганство», яке має дуже широке значення в повсякденній мові, на якій ми спілкуємося, і абсолютно інше – в законі (у сфері кримінального і адміністративного права).

Використання учасниками законотворчої діяльності спеціальної юридичної системи термінів підпорядковане строго певним об'єктивно існуючим вимогам до мови права: ясність, зрозумілість; термінологічна

одноманітність; точність і визначеність; стислість; культура мови. Культура мови закону означає перш за все правильне складання текстових конструкцій відповідно до правил української мови. Дотримання при написанні нормативно-правових актів правил граматики, синтаксису, пунктуації і, найголовніше, стилістики має величезне значення для регулятивної ефективності законодавства. Часто від них просто залежить сенс закону.

*Науковий керівник: зав. кафедри логіки Національного університету
«Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», д.філос.н., професор –
Юркевич О. М.*

*Трихліб К. О.,
студентка 5 курсу 7 факультету
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого» (м. Харків)*

Логіко-семіотичні аспекти аналізу правничих термінів

Нагальні потреби розробки теоретичних підвалин техніки законотворення в Україні, принципове оновлення вітчизняного законодавства за європейськими та світовими стандартами ставлять низку філософсько-методологічних питань, зокрема щодо логіко-семіотичного аналізу правничих термінів.

Однак логіко-семіотичний підхід у даній галузі представлено ще нечисленними й до того ж не завжди послідовними працями. До того ж на пострадянському просторі ще не існує єдності позицій щодо предмета філософії права і місця в ній юридичної логіки й семіотики.

Саме з метою досягнення однозначного розуміння висувається логічна вимога надавати правовим поняттям точних визначень. Але, як не дивно, ця

раціональна й виправдана вимога обмежується у своїй універсальності навіть визнаними фахівцями з техніки законодавства. Так, директор канадсько-української Програми з нормопроекування Р. К. Бержерон у «Правилах нормопроекування» пропонує наступне:

3 (1) Закон має включати визначення лише в разі, коли вони необхідні.

3 (2) Фундаментальні правила мають знаходитися в положенні закону, а не у визначеннях.

3 (3) Визначення терміна не повинно суперечити його нормальному значенню».

На перший погляд, усе це досить слушно. Як видно з наведених рекомендацій, далеко не всім уживаним правовим поняттям пропонується давати визначення. А, як можна зрозуміти, тільки найбільш важливим із них, коли законопроекувальник вважає це необхідним. Між тим ніде в цитованих «Правилах» не визначається, що таке є це саме «необхідне», які існують критерії «необхідності» і хто саме вирішує, що вважати «необхідним», а що ні. Уже тут виникає потреба в логіко-філософському з'ясуванні самого поняття подібної «необхідності», яке ніяк не експлікується ані в загальній теорії права, ані в загальних (теоретичних) частинах окремих галузей права і відповідних кодексів.

Зрозуміло, що законопроекувальник – це не одна особа, а тільки вербальне узагальнення творчого колективу найбільш авторитетних учених (у тому числі філологів і лінгвістів) і юристів-практиків. Але в жодній країні серед подібних колективів щось не видно філософів, логіків чи фахівців з соціо-та психолінгвістики, які, власне, тільки й можуть компетентно говорити про те, що є «значенням» взагалі і тим більше «нормальним значенням», а що ні. Наскільки мені відомо, в Україні подібних досліджень взагалі ще не велося.

Нарешті (і це зауваження чи не найголовніше), у «Правилах» Р. К. Бержерона якось випадає та обставина, що згідно з правилами елементарної логіки будь-яке «нормально» зрозуміле поняття набуває статусу «терміна» лише у випадку, коли воно має наукове визначення. Але тоді в конкретній

правовій системі має бути прийнятим лише одне визначення певного предмета юридичної думки. Із цим міркуванням почасти згоден і сам Бержерон, коли пише: «... Можливо, що сенс, якого надає певне визначення в даному законі, вживатиметься при тлумаченні іншого закону цієї ж групи». На мій погляд, питання мусить бути поставлено ще радикальніше і не тільки у групі споріднених однією галуззю права, а й в усій національній правовій системі не просто *можуть*, а *повинні* існувати однозначні визначення принципів термінів.

Слід зауважити, що фахівці з юридичної термінології спорадично звертаються до цієї проблеми, хоча між ними немає одностайності щодо вимоги однозначності. Так, Ю. Зайцев наводить приклад реального протиріччя одній з наведених вище порад Р. К. Бержерона стосовно використання «нормального значення», а саме: «Закріплення в тексті Конституції України термінологічних одиниць *судове рішення* та *рішення суду* у загальному значенні унеможлиблює їх подальше вживання на позначення видового поняття у Цивільному кодексі. На сьогодні це питання залишається відкритим – з огляду, передовсім, на усталеність вживання зазначених термінів». Через два роки в черговій статті він же пише: «Однак з прийняттям Конституції України питання гармонізації (як щодо тексту Конституції, так і між собою) термінологічно-мовного оформлення і законопроектів, і чинних нормативно-правових актів залишається практично не вирішеним. Часто це має суто мовностилістичний характер, але у певних випадках непослідовність при відтворенні однакових правових понять певними мовними засобами призводить до перекручення власне понятійного апарату».

Але існує й висловлення Н. А. Власенко – цілком протилежний погляд, згідно з яким вимога однозначності правових понять не виправдана. На думку Н. А. Власенка, «багатозначні слова – важливий засіб мови права, без них неможливе формулювання текстів нормативних правових актів. Наприклад, слово «акт» має в праві понад 15 значень». Законодавцеві доводиться знаходити компроміс між вимогами *логічної повноти, однозначності,*

точності, юридичної змістовності та стилістичної завершеності і вимогами розуміння закону тією абсолютною більшістю громадян – не-юристів. На початку історії права закон навмисно писався складною, темною і зрозумілою тільки «авгурам» спеціальною мовою. Завдання ж сучасного компромісу між стислістю і зрозумілістю, загальною зручністю і професійною адекватністю та автентичністю ще тільки починають вирішуватися на практичному рівні законотворення.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, віце-президент Академії правових наук України – Петришин О. В.

*Філатова Н. Ю.,
студентка 5 курсу 4 факультету
НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»*

Логічний аналіз оціночних понять у законодавстві

У державах романо-германської правової сім'ї, до якої належить і Україна, домінує абстрактний характер формулювання юридичних норм. При цьому законодавець не завжди здатний окреслити коло дозволеного або недозволеного з достатньою повнотою і точністю, що пояснюється складністю суспільних відносин, їх динамізмом та низкою інших причин. Саме у таких випадках, коли надмірна казуїстичність перешкоджає урахуванню доволі широкого масштабу можливих варіантів дозволеного або недозволеного, законодавець формулює максимально широкі та абстрактні категорії, які в доктрині права дістали назву «оцінні поняття».

Оцінні поняття та судження (*далі – аксіологічні модальності*) вивчаються в рамках окремого розділу модальної логіки – логіки оцінок. Даний розділ некласичної логіки структурно сформувався не так давно, а саме – у

другій половині ХХ ст. Однак спроби аналізу аксіологічних модальностей були проведені ще Аристотелем.

У логіці оцінок під аксіологічними модальностями розуміють вирази, які говорять про те, що людина вважає цінним, що вважає поганим і що – байдужим. Самі *оцінки* прийнято вважати виразами про *цінності*, які в логіці оцінок розуміються у широкому сенсі – як категорія, що охоплює позитивні, негативні і нульові (байдужі) цінності. Вираження цінності або приписування цінності (*оцінювання*) є процесом встановлення певного відношення між суб'єктом оцінки і її предметом.

Аксіологічна модальність має специфічну структуру. Її компонентами є суб'єкт, предмет, характер і підстава.

Під *суб'єктом* аксіологічної модальності розуміється особа (або група осіб), які приписують цінність певному предмету шляхом вираження наданої оцінки. Як правило, суб'єкт оцінки не вказується. Однак це не означає, що в логіці досліджуються безсуб'єктні оцінки, оскільки суб'єкти оцінювання завжди мають на увазі в самій аксіологічній модальності. Цілком слушним таке зауваження є і для аксіологічних модальностей, які зустрічаються в законодавстві: суб'єктом наданої оцінки виступає законодавець, який, однак, не зазначається в самому судженні. Саме на цьому етапі постає перша проблема аксіологічних модальностей, яка дістала назву «концепція релятивності»: те що одночасно оцінюється як добре одним суб'єктом і як погане іншим суб'єктом, може бути істинним.

Під *предметом* аксіологічної модальності розуміються ті об'єкти, яким приписуються певні цінності. Так, предметом аксіологічної модальності в законодавстві, як правило, виступають поведінка суб'єкта права (наприклад – «аморальна поведінка» в трудовому законодавстві, «розумна поведінка сторони» – в цивільному праві), строки («розумний строк» – у процесуальному законодавстві), предмети матеріального світу («необхідний і достатній доказ» – у процесуальному законодавстві) тощо.

Характер аксіологічної модальності визначає, яким чином відбувається оцінка предмету: через наділення його сталими, лише йому належними, властивостями (*абсолютний характер*), або через порівняння його з іншими предметами шляхом надання оцінки обом порівнюваним предметам (*відносний характер*). Прикладом першого виду є поняття «добросовісне виконання зобов'язання», «неупередженість правосуддя». Приклади другого виду зустрічаються, як правило в міжнародних документах. Зокрема, у Конвенції ООН про міжнародні договори купівлі-продажу товарів міститься положення: «поведінка сторони тлумачиться згідно з тим розумінням, яке мала б розумна особа, котра виступає в тій самій якості...» (тобто А рівноцінне Б).

Підставою аксіологічної модальності є те, з точки зору чого відбувається оцінювання. Даний компонент оцінки має два аспекти: перший – це те, які ознаки оцінюваного предмета беруться до уваги під час оцінювання, а другий – це те, які стандарти та ідеали обираються суб'єктом оцінювання для співставлення з ними оцінюваного предмета.

Проблема оцінних понять у законодавстві з урахуванням проблем, які залишились невирішеними в рамках логіки оцінок, загалом зводиться до наступних тез:

1. У площині законодавства відбувається збіг логіки оцінок і логіки норм, оскільки кожне оцінне поняття, що міститься у чинному законодавстві, окреслює рамки дозволеного або недозволеного і підлягає безумовному виконанню з боку суб'єктів права.

2. Первинним суб'єктом оцінних понять, що містяться в законодавстві, виступає сам законодавець. Однак реалізація приписів, які містять оцінні поняття, призводить до виникнення феномену множинності суб'єктів таких понять. Зокрема, на різних етапах реалізації таких приписів ними можуть виступати: а) правотлумачні органи (зокрема – Конституційний суд України); б) правозастосовчі органи – суди, прокуратура, нотаріат тощо. Саме тут особливо проявляється вищезазначена проблема «концепції релятивності» оцінок.

3. Залежність стандартів й ідеалів, які виступають підставою оцінювання:

а) від ірраціональних факторів (публічний порядок, менталітет, рівень суспільного розвитку тощо). Зокрема, уявімо, що законодавство Нідерландів, як і українське, містить поняття «аморального проступку» як підстави для звільнення працівника, що здійснює виховні функції. Правова кваліфікація даного поняття може бути різною з огляду на наступний приклад. Інтимні стосунки між особами однієї статі в цій не буде розцінюватись як аморальна поведінка. В Україні ж система уявлень про моральність є іншою, а відтак аналогічна поведінка буде розцінюватись як аморальна, хоча предмет оцінювання є аналогічним;

б) від фактору часу. Стандарти й ідеали як підстави для оцінювання з часом змінюються. Зокрема, поняття «розумного строку» на початку ХХ ст. і зараз очевидно мають різне значення.

Науковий керівник – д.ф.н., проф., зав. кафедрою логіки О. М. Юркевич

*Хорольська К. Б.,
студентка 5 курсу 4 факультету
Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого» (м. Харків)*

Герменевтичний вимір правової освіти як основи формування правової свідомості

Актуальним питанням сьогодення залишається проблема формування правової свідомості.

Правова свідомість поєднує в собі як аксіологічний, так і онтологічний виміри і є сукупністю оціночних думок та настанов суб'єктів соціальних

відносин до права й чинного законодавства, а також практикою застосування останнього, ціннісними орієнтаціями, що регулюють людську поведінку в юридично значущих ситуаціях.

Виходячи з того, що будь-яка стабільна держава завжди піклується про високий рівень культури населення, особливо молодого покоління, який, безперечно, є запорукою подальшого прогресу, нагальною науковою проблемою й практичним завданням українського соціуму постає наукове обґрунтування загальної концепції правового виховання його репрезентантів.

З метою викорінення різноманітних деформацій правосвідомості, особливо правового нігілізму, задля підвищення рівня правової культури українських громадян необхідно розробити та цілеспрямовано втілювати загальнодержавну програму обов'язкового правового навчання й виховання на всіх щаблях освітньої системи – від загальноосвітньої до вищої школи.

Аналіз герменевтичних начал гуманітарної освіти дозволить розширити рамки розуміння сутності та механізму правової освіти, яка також є гуманітарною.

Завдання переведу сучасного гуманітарного знання в сферу освіти, зокрема правової, ґрунтується на тому, що «наближення гносеологічних інтересів до гуманітаристики не лишається виключно науковою проблемою і є соціально необхідним» (М. К. Петров).

Якщо спробувати виділити найбільш загальні особливості того комплексу знань, який склався завдяки діяльності наук гуманітарного кола, на перший план виступають наступні характеристики: множинність парадигм гуманітарного пізнання, принципіальна їх поліфонічність; рефлексивний характер та філософська, метафізична завантаженість гуманітарних наук; «фундаментальна історичність» (Г.-Г. Гадамер); індивідуальний характер результатів дослідницької роботи, які перетворюються в самостійні тексти, їх «метонімічне» відношення до попереднього розвитку знання.

Необхідність кожного разу заново продумувати і визначати вихідні поняття веде з дослідницької позиції в методологічну і, далі, в філософську. І

разом з тим незакріпленість основоположних уявлень про структуру пізнаваної реальності і способи її дослідження призводить до неможливості побудови однотипної метамови, і як наслідок – до проблем комунікації. Підсумовуючи названі положення отримуємо тезу про кризу класичної методології – тобто самої ідеї універсального методу традиційного науковивчення. Саме тому стосовно гуманітарних наук точніше говорити не про методології, а про стратегії – герменевтичну, семіотичну, психоаналітичну, інтертекстуальну, – або практики інтерпретації. Кожна з них має певну загальність, але не претендує на загальнообов'язкову універсальність методу.

Криза методу іманентна не лише науковим ідеалам строгості та об'єктивності пізнання, вона в своїй основі пов'язана зі зміною самого образу і змісту істини, до якої прагне будь-яке розуміння.

Говорячи про індивідуалізований та самостійний характер результату пізнання ми необхідно звертаємось до гуманітарного мислення, під яким розуміємо процес отримання знання, ціллю якого є історичне розуміння.

Розглянемо логічні та психологічні характеристики такого особливого типу мислення:

1) його суб'єкта вирізняє перш за все особлива зацікавленість в процесі пізнання, і ця якість пов'язана з особливим типом рефлексивності, притаманним гуманітарному мисленню: він спрямований на самого суб'єкта, пояснює власну обумовленість і походження, тобто виражається в роботі самопізнання;

2) щодо предмета гуманітарного мислення діє принцип «онтологічної індивідуації» (І. Ю. Романов), тобто регулятивна вимога «мислити його в його унікальності». Предмет приймається як «буття, що говорить», щодо якого ставиться завдання слухати та розуміти його мову. Саме тут і починають працювати феноменологічні дескриптивні максими. Предмет дається як текст і зміст, і разом з тим як інше буття;

3) процес такого мислення характеризується формою запитання-відповіді. Його одиницями є не логічне судження і не лінгвістичне речення.

Воно значно тісніше пов'язане з мовою, здійснює поворот від логіки до риторики.

За допомогою гуманітарного мислення ми пізнаємо предмет в його самодостатності і виразності в унікальній ситуації нашого до нього ставлення. При цьому «мова предмета» кожного разу зміщена, децентрована щодо свого значення, що обумовлює необхідність процедур тлумачення-перекладу, які виявляють прихований-зміщений зміст.

Щодо гуманітарного мислення як суб'єктивної властивості, тобто щодо його психологічного виміру, то його аналог виявляється скоріше не в предметній діяльності суб'єкта, а в спілкуванні. Гуманітарне мислення це не діяльність пізнання, а пізнання в спілкуванні, психологічною основою якого можна вважати феномен внутрішньої та зовнішньої мови.

*Науковий керівник: доктор філософських наук, доцент кафедри
філософії Національного університету «Юридична академія України імені
Ярослава Мудрого» - Калиновський Ю. Ю.*

ЮРИДИЧНА АРГУМЕНТАЦІЯ.

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІКИ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

*Бова Я. А.,
студент 1 курсу вечерного факультета
Національного університета «Юридическая академия Украины
имени Ярослава Мудрого»*

Особенности дедуктивного метода в следственной практике Шерлока Холмса

Мышление человека подчиняется логическим законам и протекает в логических формах независимо от науки логики. Многие люди мыслят логично, не зная ее правил. Разумеется, можно правильно мыслить, не изучив логику, однако нельзя и недооценивать практического значения этой науки. Задача логики в том, чтобы научить человека сознательно применять законы и формы мышления и на основе этого логичнее мыслить, правильно сознавать окружающий мир.

Как нам известно, логика бывает интуитивной, формальной, профессиональной. Составляющими формальной логики являются понятие, суждение, умозаключение. Умозаключение имеет несколько видов – дедукция, индукция, традукция. Рассмотрим подробнее такой метод как дедукция и его применение на практике.

Дедукция – это движение «от общего к частному», которое осуществляется при помощи логических выводов. В основе дедуктивного метода лежит общее положение – гипотеза, теория или аксиома. Причём, если гипотеза верна, то верны и выводы. Имея гипотезу и данные об истинности

некоторых фактов, являющихся частями гипотезы, мы можем сделать вывод и о других частях.

С дедукцией знакомы многие – как минимум, все, кто читал рассказы о Шерлоке Холмсе или смотрел фильмы о нём. Вначале знаменитый сыщик строил гипотезу, т. е. мысленно описывал преступление. Потом искал факты и дедуктивным методом делал заключения. Обычный ход его рассуждений таков: «Отбросьте все невозможное, то, что останется, и будет ответом, каким бы невероятным он ни казался». А дальше – либо «сажал» вычисленного преступника (если это рассказ), либо строил новые гипотезы, опираясь на заключения (если это повесть или роман). Шерлок Холмс этап построения гипотезы не озвучивал, а выдавал сразу дедуктивные выводы. Доктор Ватсон, не посвящённый в эту хитрость, когда попытался подражать Холмсу, действовал индуктивно: искал факты, а на основе их пытался делать общие выводы. Как правило, неудачно. Так, например, объяснив Ватсону, почему он уверен, что окно в спальне доктора находится с правой стороны, Шерлок Холмс говорит: «Я привожу это только как простой пример наблюдательности и умения делать выводы. В этом и заключается мое ремесло» («Тайна Боскомской долины»).

С использованием логического дедуктивного метода связана и другая особенность профессионального таланта Шерлока Холмса – его наблюдательность. Он замечает мельчайшие факты, которые ускользают от невнимательного наблюдателя, и придаёт этому сбору фактов большое значение. Связь этого свойства с логическим методом очевидна. Для того чтобы делать логичные, соответствующие истине выводы, необходимо иметь твёрдые, незыблемые посылки. Такими посылками и служат собранные Холмсом факты. Вот что он сам говорит по этому поводу: «Истинный мыслитель, - заметил он, - увидев один-единственный факт во всей полноте, может вывести из него не только всю цепь событий, приведших к нему, но также и все последствия, вытекающие из него. Как Кювье мог правильно описать целое животное на основании одной кости, так и наблюдатель,

основательно изучивший одно звено в серии событий, должен быть в состоянии точно установить все остальные звенья, и предшествующие, и последующие. Но чтобы довести искусство мышления до высшей точки, необходимо, чтобы мыслитель мог использовать все установленные факты, а для этого ему нужны самые обширные познания» («Пять зернышек апельсина»).

При разгадывании любой из загадок Шерлок Холмс в первую очередь подвергает логическому анализу все известные ему обстоятельства дела. Вот один пример рассуждения Холмса из произведения «Человек с рассеченной губой»: «Имя на конверте, как видите, выделяется своей чернотой, потому что чернила, которыми оно написано, высохли сами собою. Адрес же бледноват, потому что к нему прикладывали промокашку. Если бы надпись на конверте была сделана сразу и если бы её всю высушили промокашкой, все слова были бы одинаково серы. Этот человек написал на конверте сперва только ваше имя и лишь спустя некоторое время приписал к нему адрес, из чего можно заключить, что адрес не был ему вначале известен. Конечно, это пустяк, но в моей профессии нет ничего важнее пустяков».

Таким образом, в основание своих умозаключений Шерлок Холмс кладёт факты, как добытые им в результате внимательного наблюдения и тщательного анализа всех встречающихся в ходе следствия предметов и ситуаций, так и известные ему заранее, то есть специфические сведения из различных областей знания. Следовательно, ключ к успеху Шерлока Холмса в его логике: деятельность сыщика немыслима без дедуктивного метода.

*Научный руководитель: канд. филос. наук, доцент кафедры логики
Национального университета «Юридическая академия Украины им.
Ярослава Мудрого» – Невельская-Гордеева Е. П.*

*Гордієнко Н. П.,
студентка I курсу господарсько-правового факультету
Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Роль логіки у процесі розслідування

Право і логіка з давніх-давен мають досить тісний взаємозв'язок. Разом із розвитком логіки розвивалося і право, будь-які дії правознавця базуються на основних принципах логіки. Юридична професія завжди пов'язана із долями людей, що вимагає гостроти думки, високого рівня відповідальності, прийняття виключно правильних рішень і висновків. Саме логіка допомагає юристу проаналізувати ситуацію, встановити причинно-наслідковий зв'язок, спланувати власні дії, а на довершення сформулювати точку зору і відстояти її за допомогою аргументованих суджень. Логіка знаходить відображення у будь-яких галузі чи інституті права, не виключенням є і криміналістика. У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на процес розслідування, оскільки роль логіки у ньому є дуже значущою. Це питання досить актуальне, оскільки рівень знання логіки прямо впливає на результати розслідування, а нам допомагає глибше проникнути в особливості процесу розслідування.

Зазвичай розслідування поділяється на три етапи: початковий, послідовний та заключний. Перший етап полягає у розробці слідчих версій та складанні плану розслідування. Як говорить кандидат юридичних наук В. О. Коновалова, слідча версія є різновидом гіпотези, специфіка якої визначається особливостями і характером тієї галузі, в якій проводиться дослідження. Це доводять їх спільні риси та призначення. Гіпотезою не може вважатися припущення фантастичного характеру, те, яке виглядає надуманим та довільним. Вона має відповідати деяким умовам, а саме: не суперечити достовірним науковим знанням та цілком пояснювати ті факти, для тлумачення яких вона залучається. До слідчої версії висувуються схожі вимоги, яким у

свою чергу вона має обов'язково відповідати. Я маю на увазі обґрунтованість, логічну послідовність та визначеність. Слідча версія у завершеному вигляді є результатом індукції або дедукції в залежності від обставин та наявності фактів, які можна було б вважати доказами злочинного діяння. Так від окремих доказів шляхом їх аналізу і роздивляючись їх у взаємозв'язку, слідчий приходиться до загального висновку щодо суб'єктів злочину, його обставин та характеру за допомогою індуктивних роздумів. У тому ж випадку, коли доказів надто мало, або вони зовсім відсутні для побудови слідчої версії може бути використаний дедуктивний метод. У такому разі слідчий із загального припущення робить логічні висновки, які надалі перевірятиме для доведення їх істинності. Звісно ж індукція і дедукція не використовуються окремо одна від одної, і перший етап розслідування вимагає їх тісної взаємодії, інакше досягти якомога кращого результату буде майже неможливо.

Складання плану слідчих дій також вимагає втручання логіки, оскільки він має бути послідовним, виправданим, обґрунтованим, не має містити суперечностей задля власної ефективності.

Послідує етап розслідування полягає у конкретизації слідчих версій. Гіпотези проходять ретельну перевірку згідно з чотирма основними законами логіки. З точки зору логіки перевірка слідчих версій полягає у виведенні наслідків і подальшому підтвердженні або спростуванні їх. Перевірка відбувається зазвичай одним з двох шляхів: прямим чи непрямым, засоби ж та способи перевірки залежать від того, до якого різновиду відноситься версія. Перший шлях полягає у встановленні того, чи є дана версія істинною за допомогою закону тотожності, який говорить: «Предмет судження повинен залишатися тотожним самому собі у цьому судженні». З нього випливає, що не можна ототожнювати різні судження і приймати однакові за нетотожні. Ототожнення різних понять являє собою логічну помилку – підміну поняття, яка може бути як неусвідомленою, так і навмисною.

Непрямий спосіб перевірки полягає у відкиненні хибних версій, залишаючи таким чином лише одну істинну. Він ґрунтується на інших двох

законах логіки: несуперечливості та виключеного третього. Оскільки правильне мислення завжди є послідовним, то, визнавши істинними деякі факти і будуючи на їх основі доведення якогось судження, не можна використовувати ті твердження, які суперечать раніше визнаним фактам. У цьому і полягає закон несуперечливості, відповідно до якого не можуть бути істинними одразу два протилежних судження. Недотримання цього закону призводить до серйозних порушень у логічному ланцюжку, протиріччя у міркуваннях і висновках. Згідно з третім законом логічного мислення – законом виключеного третього – судження може бути або ствержене, або заперечене, істинність одного означає хибність іншого. У розслідуванні цей закон має дуже велике значення, оскільки дозволяє виключати хибні висновки, зосереджувати увагу лише на істинних твердженнях та позбавлятися від невизначеності.

Останній, четвертий закон – закон достатньої підстави – полягає у тому, що будь-які висновки слідчого чи експерта повинні бути цілком обґрунтованими, мати підставу, яка задовольняла б принципи логічного мислення, вимагає необхідного зв'язку між посиленнями та заключенням і відіграє важливу роль при будь-якому способі перевірки версій. Відхилення від цього закону тягне за собою порушення у вигляді недостовірних висновків.

На третьому – заключному – етапі розслідування приймається правильне рішення. Оскільки це вимагає послідовних, правильних роздумів та міркувань, то логічне мислення на цій стадії також обов'язкове.

Як бачимо, роль логіки у процесі розслідування не перебільшується, а й насправді є дуже вагомою. Звісно ж, було висвітлено не всі деталі цього питання, але опрацьовані найголовніші. Логіка дозволяє слідчому детально розглянути обставини справи, дійти правильних висновків та відстояти власну точку зору. Знання логіки сприяє підвищенню ефективності роботи слідчого. Правильність мислення – важлива умова його істинності, основа успішного і справедливого вирішення задач.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» - Шестопап С. С.

*Грибовський Б. О.,
студент 2 курсу Національного університету
«Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*

Доведення (доказ) та аргументація в юридичній практиці

Навіть професійні логіки і математики, не говорячи вже про інших фахівців, не приділяють доведенням стільки часу і сил, як юристи. Без будь-якого перебільшення можна затверджувати, що техніка доведення – головна зброя юриста. На старших курсах вивчається теорія цивільного і кримінального процесів, у яких ключова роль приділяється концепціям відповідних форм судового доведення. Хоча в підставі цих концепцій лежить логічна структура доведень, варто пам'ятати, що реальне життя з його складностями, конфліктами, аномаліями не зводиться до чистої логіки. Тому в теоріях судового доведення приділяється значна увага юридичним нормам, що регламентують процес доведення, характер доведень, джерел і способів їхнього отримання, їхньої оцінки з позицій юридичної відповідності та припустимості.

Судовий процес – ось де все розгортається в найбільш прозорому виді: суперечки, дискусії, вміння спростовувати, аргументувати, наводити приклади та переконувати, вміння обійти логічні помилки та пастки. У судовому залі зіштовхуються життєво-важливі і нерідко антагоністичні інтереси. Ці інтереси викликають до життя безліч додаткових факторів, що істотно впливають на процес доведення. Крім власне логічних і юридичних, це психологічні, моральні, економічні, політичні, а іноді навіть естетичні фактори. Доведення

(доказ) – форма мислення, що обґрунтовує правильність суджень, істинність яких не є очевидною, шляхом перетворення їх на судження безпосередньо очевидні. Іншими словами, доказ – форма мислення, за допомогою якої розкривається істинність одних суджень і хибність інших. Мовною формою вираження доведення є більш-менш складні мовні конструкції, які складаються з сукупності речень, які певним чином зв'язані між собою і висловлюють логічний ланцюг умовиводів. Структура доведення має три складові: теза, аргумент, та аргументація (демонстрація). Теза – судження, істинність якого має бути доведена. Аргументи – базові параметри доведення, судження, за допомогою яких доводиться теза. Наявність тези і аргументів ще не означає, що доведення є наявним, тоді вступає в бій – аргументація. А вона в свою чергу вимагає фактів. Факти – це «повітря» вченого, котрим він дихає. Ораторські здібності, вміння побудувати логічні ланцюги, чітко та лаконічно виразити свої думки – це тільки пів дороги. На шляху до самовдосконалення професійних навиків, юрист повинен збагнути, що будуть траплятись логічні помилки у доказі, пастки у суперечці, і повинен оволодіти способами їх подолання.

Пастка у суперечці – прийом, який свідомо застосовується для того, щоб утруднити своєму противникові проведення спору. За суттю пастки є порушення принципів вірного мислення і законів логіки, тому у науковому спорі вони неприпустимі. Існують безліч видів пасток, ось декілька з них:

1) Принада – бажаючи схилити опонента до прийняття тези, пропонент підкупує його лестощами.

2) Приниження – якщо теза відкидається опонентом не аргументовано, то він може підкреслювати негативні риси пропонента.

3) Досказування – пастка криється у фразах «дозвольте я завершу Вашу думку», «Мені зрозуміло, куди Ви хилите і що хочете сказати».

4) «Філософія» – широко вживається багатьма людьми схильність говорити «мудровою мовою», наукоподібно, без необхідності застосовуючи терміни.

Також потрібно враховувати можливість логічних помилок, наведу приклад найпоширеніших:

1) Хибність основ (аргументів) – основна помилка, яка полягає у тому, що у якості аргументів беруться не істинні, а хибні судження, які видають або намагаються видати за істинні.

2) Уявне слідування – людина поєднує не поєднувані аргументи словами «значить», «слідуює», «отже», «таким чином», «у підсумку маємо» тощо. Тоді складається видимість того, що теза аргументами підтверджується.

Доказ та аргументація відіграють одну з найважливіших ролей в юридичній практиці. Це зброя юриста, котру він використовує. Тут проявляються майже всі його професійні якості: вміння володіти ситуацією, даним матеріалом справи, вміння переконати опонента, довести свою правоту, навести переконливі аргументи в свою користь, вміти обійти пастки, та виявити логічні помилки. Він використовує великий багаж знань, котрі накопичував роками. Відразу стає зрозуміло хто є хто. Професіоналізм, далекоглядність, вміння передбачити, стійкість – це все наслідки сумлінної праці, багаторічної практики та самовдосконалення.

Науковий керівник: канд. філос. наук, доцент кафедри логіки НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» – Качурова С. В.

*Григоренко Д. А.,
студент 4 курсу І факультету
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»*

Використання логічних прийомів у процесі прийняття судових рішень

Багато хто вважає, що головне в роботі судді – ведення процесу, усний

виклад справи. Але сучасна юридична практика робить більший акцент на тій частині діяльності суду, яка потребує письмового закріплення. Чудової юридичної проникливості, навіть укупі з відмінними знаннями, рідко буває достатньо. Більша частина робочого часу судді проходить за складанням різних юридичних документів: рішень, вироків, ухвал.

Підвищена значущість судових рішень диктує необхідність їх обґрунтованості та законності.

Обґрунтованість судового рішення досягається при дотриманні наступних умов:

- відповідність змісту і форми;
- дотримання законів логіки при розташуванні структурних елементів;
- достатня аргументація і доказовість положень щодо змісту;
- раціональність структури та змісту.

Законність судового рішення складається з дотримання таких вимог:

- використання аргументів і доказів, передбачених законом;
- використання передбаченої законом форми;
- наявність посилань на відповідні нормативно-правові акти, що регламентують підготовку й прийняття відповідного рішення;
- наявність механізму матеріального і організаційного забезпечення фактичного виконання рішення.

У тексті судового рішення має бути передбачений механізм його оскарження (скасування).

Судові рішення мають бути правильно аргументовані і складені на основі законів логіки. Знання цих законів та вміння ними оперувати є наріжним каменем правового мислення. Судове рішення повинно бути складено кваліфіковано, а це означає, що присутність логіки обов'язкова і природна.

Можна назвати ряд законів логіки, що використовуються суддями при прийнятті рішень.

Закон тотожності. Зворотною стороною цього закону є підміна тез (понять), що виникає через непослідовність у застосуванні термінології,

неточності формулювань. Уникнути підміни тез можна при точній повторюваності термінів. Повторення використовуваних термінів або ключових слів допомагає поглибленому розумінню тексту.

Закон непротиріччя. Суперечливість тексту є досить серйозною помилкою, не тільки ускладнює застосування документа, але і приводить до його оскарження. На жаль, на практиці часто зустрічаються рішення, в яких одна частина суперечить іншій. Виникають ситуації, за яких рішення судів різних інстанцій суперечать один одному, коли галузеве законодавство по-різному регулює одні й ті ж питання. У цьому випадку є підстави говорити про колізію норм і шукати способи вирішення виниклого протиріччя.

Закон виключеного третього означає, що в предметі розгляду конкретна ознака або присутня, або відсутня. На практиці, на жаль, цей закон порушується, особливо в тих випадках, коли одне рішення має кілька авторів (колегіальний розгляд справи). Кожен автор-суддя зазвичай має власне бачення предмета спору, і між ними необхідний компроміс. З політичної точки зору такий підхід не викликає заперечень, але з правової не завжди буває виправданим.

Крім розглянутих законів логіки, юридична техніка прийняття судових рішень передбачає використання деяких логічних прийомів: опису та порівняння, визначення, обґрунтування.

Опис і порівняння. Опис передбачає виділення суттєвих або несуттєвих ознак явищ, подій, дій і т. п. Цей прийом використовується досить часто. Наприклад, дається опис місця події, вилучення предметів, зовнішності розшукуваних осіб тощо. На підставі порівняння опису фактично існуючих ознак протиправного діяння і ознак, що містяться у відповідному нормативному акті, відбувається кваліфікація правопорушення, вирішення питання про притягнення або не притягнення до юридичної відповідальності.

Визначення, як логічний прийом слід відрізнити від визначення як судження, вираженого в мові і фіксує істотні ознаки поняття. Найбільш типовим прикладом використання цього логічного прийому є формулювання в

нормах права легальних визначень понять. Наприклад, у нормативно-правових актах визначаються поняття «злочин», «санація», «спекуляція». У цих випадках визначення виступає не тільки як логічний прийом, а й як прийом законодавчої техніки. Визначення використовується судами при офіційному тлумаченні. У цьому випадку вони представляють собою спосіб техніки роз'яснення.

Обґрунтування передбачає пошук і формулювання підстав, що підтверджують або спростовують судження. Наприклад, суд, виносячи рішення у справі, зобов'язаний обґрунтувати свою позицію.

Існує ще ряд логічних прийомів, які використовуються при роботі з судовими рішеннями: аналіз і синтез, класифікація, абстрагування і т. д. Одні прийоми більше застосовуються в одних типах документів, інші – в інших. Але в будь-якому випадку знання законів і прийомів логіки дозволить посилити позицію, підвищити якість судового рішення, ефективність його використання.

*Науковий керівник: доцент кафедри історії держави та права НУ
«ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» – Тихоненков Д. А.*

*Гусенова П. А.,
студентка 5 курсу юридического факультета
Юридического Института Сибирского
Федерального Университета (г. Красноярск)*

Влияние международных стандартов на логику доказывания по уголовному делу

Международный судебный орган – Европейский Суд по правам человека, который является наиболее авторитетным и значимым в Европе, определил, что работа с доказательствами, их допустимость, оценка представленных

доказательств регулируется главным образом национальным законодательством каждой страны.

В деле «Ван Мехелен и другие против Нидерландов» Европейский Суд подчеркнул: «Допустимость доказательств является вопросом, который регулируется главным образом национальным законодательством... Задача Суда, согласно Конвенции, заключается не в том, чтобы оценивать показания свидетелей, а в том, чтобы удостовериться, было ли судебное разбирательство в целом справедливым, включая и то, как были получены доказательства».

В то же время, Европейский Суд в своих постановлениях по ряду дел определил ряд критериев в работе с доказательствами, которыми обязаны руководствоваться национальные государственные органы в работе с доказательствами и которые оказывают влияние на логику доказывания.

По делу «Барбера, Мессепа и Ябардо против Испании» ЕСПЧ четко указал: «...по смыслу п. 2 ст. 6 Конвенции, доказательства, положенные в основу вывода суда о виновности обвиняемого должны соответствовать как требованию достаточности, так и убедительности. Также положение данной нормы требует, чтобы в основу вывода о виновности лица были положены те доказательства, которые соответствуют закону, т. е. получены законным путем».

В решении по делу «Доорсон против Нидерландов» был сформулирован критерий «решающей степени», согласно которому использование доказательств, полученных с нарушением закона, влечет признание нарушения права заявителя на справедливое судебное разбирательство только в том случае, если они были «единственными или в решающей степени» основанием приговора. Так, по делу «Шенк против Швейцарии» использование магнитофонной записи, полученной с нарушением закона, не было признано нарушающим право заявителя на справедливое судебное разбирательство, т. к. «магнитофонная запись телефонных разговоров не была единственным доказательством на котором построен приговор».

В решении по делу «Яллох против Германии» Суд подчеркнул: «...что любые сведения и материалы, полученные в результате примененного к обвиняемому насилия или иного обращения, квалифицируемого как пытка, не могут использоваться в качестве доказательств независимо от их содержания и значения для установления обстоятельств дела».

В ряде дел ЕСПЧ рассматривал ситуации, когда в процессе судебного разбирательства использовались доказательства, производные от признательных показаний заявителя, полученных под давлением. В решении по делу «Гефген против Германии» ЕСПЧ отметил, что использование доказательств, производных от полученных под давлением показаний подсудимого, создает «сильную презумпцию несправедливости».

Европейский Суд по делу «Пищальников против Российской Федерации» указал: «...что положения статьи 6 Конвенции, особенно пункта 3, применимы и к досудебному производству, если в результате справедливость непосредственно самого судебного разбирательства может серьезно пострадать. Каждый обвиняемый (подозреваемый) должен быть обеспечен реальным правом на защиту не только в суде, но и на стадии досудебного расследования дела».

Кроме того, Европейский Суд определил, что порядок собирания доказательств, предусмотренный национальным правом, должен соответствовать основным правам, признаваемым Европейской Конвенцией: праву на личное достоинство, праву на личную неприкосновенность, праву на неприкосновенность частной жизни, праву на тайну переписки и телефонных переговоров, на неприкосновенность жилища, праву на защиту. Нарушение этих прав в каждом конкретном случае собирания доказательств может привести к признанию Европейским Судом несправедливости судебного разбирательства по конкретному делу.

*Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры международного права
Юридического Института Сибирского Федерального Университета –
Терешкова В. В.*

*Дубаневич О. С.,
студентка 1 курса Национального университета
«Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого»*

Суд присяжных: аргументация за и против

Многие ученые и юристы-практики сегодня спорят о целесообразности использования суда присяжных, ведь его организация и деятельность требуют немало средств и времени, а результаты во многом оставляют желать лучшего. Весьма спорным остается вопрос, могут ли непрофессионалы правильно решить судебный спор и распорядиться судьбой человека. Поэтому и возникают дискуссии о деятельности суда присяжных. Но, с другой стороны, велико желание улучшить отечественную судебную систему, сделать ее по-настоящему независимой и справедливой, и чтобы ни один невиновный человек не был несправедливо наказан. Возможно, добиться этого поможет суд присяжных со своим независимым народным мнением? По крайней мере, на него сегодня возлагают такие надежды. Оправдаются ли они? Сегодня этот вопрос является весьма актуальным.

Использование в судопроизводстве такого «народного компонента», как присяжные заседатели, имеет свои положительные и отрицательные стороны.

Положительными качествами суда присяжных является:

- его независимость и объективность (на его мнение не влияют никакие посторонние факторы);
- случайный отбор присяжных по каждому конкретному делу;
- появление большей состязательности сторон процесса;
- доверие людей народному мнению, а не мнению судьи-чиновника;
- внесение большей прозрачности процесса, объективности точек зрения в судебное разбирательство.

Отрицательные моменты в функционировании суда присяжных заключаются в том, что:

– решения о судьбе человека принимаются людьми, у которых, зачастую, слишком низкий уровень образования, который не позволяет им полностью разобраться в сути конкретного судебного дела;

– на решение в основном влияет эмоциональная оценка на основе театрально построенных выступлений сторон (победит не справедливость, а та сторона, которая красивее выступит);

– нежелание народа (особенно людей с высоким уровнем образования и большим опытом) участвовать в суде присяжных, что в значительной мере снижает его эффективность;

– слишком часто суд присяжных выносит абсолютно абсурдные решения;

– в решении суда присяжных отображается не законность и справедливость, а просто субъективное отношение присяжных к подсудимому.

При рассмотрении дела судом присяжных увеличивается качество доказательств, которые предоставляют стороны. Для этих доказательств характерны: объективность (они не зависят от мнения человека, который их предоставляет), завершенность и обоснованность (для того, чтобы оппонент не мог их опровергнуть). Также стороны придерживаются правил построения доказательств. Тезис должен быть сформулирован четко и ясно, а все непонятные термины нужно уточнить. Конечно же, тезис в процессе обоснования не должен изменяться. В суде присяжных используется в основном прямое доказательство с целью сделать его более доступным и понятным.

В процессе доказывания стороны очень часто пользуются непроверенными аргументами, используют различные уловки с целью сбить оппонента с толку и убедить присяжных в правоте своих суждений, даже если они не обоснованы и не доказаны.

Считается, что присяжные выражают в своем решении справедливую, народную оценку, не отягощенную правовым опытом. Конечно, в судопроизводстве необходимо учитывать это народное мнение, тем более, что

его выражает не 1 человек, а целых 12 и их решение будет независимым. Но о какой объективности может идти речь, когда они не могут полностью разобраться в деле, когда они не знают правил построения аргументов и доказательств и просто принимают все факты на веру.

При рассмотрении дела судья формирует свое мнение на правовой основе, использует юридические, логические и другие приемы, свой опыт в судопроизводстве. Используя правовую базу, он, однако, действует не машинально, исполняя правовые предписания, а учитывает особенности каждой ситуации и каждого дела.

Как видим, суд присяжных имеет больше недостатков, чем преимуществ и во многом может мешать развитию судебной системы. Поэтому думаю, что в нашей стране говорить о суде присяжных преждевременно, так как самый лучший судья-профессионал, который честно исполняет свой долг и выносит справедливое и юридически обоснованное решение.

В то же время внесение народного элемента и контроля в судебную систему необходимо. Его можно осуществить с помощью народных заседателей и присяжных, только их роль в судебном разбирательстве должна быть ограничена. Они должны лишь помогать судье выносить решение. Судья, как профессионал, использует свое юридическое мышление и правовую базу, а присяжные выразят народное мнение, основой которого будет именно впечатление, мнение, которое свободно от строгих юридических понятий и стандартов. Именно такое сотрудничество и даст наиболее справедливое решение суда и послужит стимулом к развитию судебной системы.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры логики Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого» –

Павленко Ж. А.

*Ключко В. А.,
студентка 4 курса Черноморского государственного университета
имени Петра Могилы (г. Николаев)*

Инстанционность в судебной системе Украины и Российской Федерации

Одной из основ судопроизводства является обеспечение апелляционного и кассационного обжалования решений суда. Это право реализуется посредством наличия в судебной системе судов, которые имеют полномочия апелляционной и кассационной инстанции. Законом Украины было введено новое понятие «инстанционность», аналогов которому не было в предыдущем Законе Украины «О судоустройстве» и нет в настоящий момент в законодательстве стран СНГ. Часть 1 статьи 17 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» гласит, что система судов общей юрисдикции строится на принципах территориальности, специализации и инстанционности. Нормативного определения этому понятию не дано, поэтому можно его рассматривать только с теоретической точки зрения как принцип формирования системы судов общей юрисдикции в зависимости от того, каким звеном они выступают при рассмотрении конкретного дела. В России есть своя система судебных инстанций, но принцип инстанционности как принцип построения судебной власти не указывается. Является ли обоснованным отсутствие такой нормы в российском законодательстве и стоит ли по этому примеру не вводить его в Украине?

Во-первых, рассмотрим статус судов, которые выступают в роли первого или второго звена. В Законе Украины «О судоустройстве и статусе судей» в ч. 1 ст. 26 апелляционные суды прописаны как суды апелляционной инстанции по рассмотрению гражданских и уголовных, хозяйственных, административных дел, дел об административных нарушениях. Но уже в ст. 27 предоставляются следующие полномочия данных судов: рассмотрение дел

соответствующее юрисдикции в апелляционном порядке; в случаях, предусмотренных процессуальным законом, рассмотрение дел соответствующей юрисдикции как суд первой инстанции и т.д. Весьма сомнительно утверждать, что этот суд является второй инстанцией при рассмотрении всех дел. Проведя аналогию со статусом местных судов, можно прийти к выводу, что это нелогично. Ч. 1 ст. 22 названного закона указывает, что местный суд является судом первой инстанции. Такие суды не могут рассматривать дела в качестве апелляционной и кассационной инстанции, соответственно их место в системе инстанционности является юридически точным. Таким образом, вышесказанное нововведение не имеет практического смысла. Формулировка статуса апелляционных судов не соответствует объёму полномочий этих судов, а только запутывает определение их места в системе инстанционности.

Законодательство Российской Федерации неточностей такого рода не имеет. В российской судебной системе нет апелляционных судов. Судами апелляционной инстанции являются: в судах общей юрисдикции – районные суды, в арбитражных – апелляционные арбитражные, в военных – окружные (флотские) суды. Согласно статье 21 Федерального Закона районный суд в пределах своей компетенции рассматривает дела в качестве суда первой и второй инстанции и осуществляет другие полномочия. Этот суд в зависимости от подсудности отдельно взятой категории дел может выступать как первым, так и вторым звеном. Таким образом, название и статус районных судов является логически более обоснованным, чем статус аналогичных апелляционных судов в Украине.

Теперь рассмотрим нормативное регулирование статуса судов, выступающих кассационной инстанцией. В ч. 1 ст. 31 Закона Украины «О судоустройстве и статусе суда» определено, что в системе судов общей юрисдикции действуют высшие специализированные суды как суды кассационной инстанции при рассмотрении гражданских и уголовных, хозяйственных, административных дел. Но уже п. 2 ч. 1 ст. 32 устанавливает,

что в случаях, предусмотренных процессуальным законом, такие суды рассматривают дела соответствующей юрисдикции как суды первой или апелляционной инстанции. То есть, рассмотрение дел в кассационном порядке является преимущественной, но не единственной функцией в контексте реализации принципа инстанционности. Поэтому определение этих судов как судов кассационной инстанции является неуместным, и данная норма фактически не имеет смысла.

Также следует обратить внимание на наименования судов в наших странах. В Российской Федерации система названий построена по принципу территориальности. Например, суды общей юрисдикции: мировые, городские и районные, суды субъектов федерации (верховные суды республик, краевые, областные и так далее в зависимости от названия субъекта), Верховный суд Российской Федерации. В украинской системе судов существует некоторая неопределённость при выборе критерия, по которому называются звенья. Местные суды – по принципу территориальности, апелляционные суды – по принципу инстанционности, высшие специализированные суды – по специализации, Верховный Суд – снова по территориальному признаку. Складывается впечатление, что при выборе критерия законодатель руководствовался всеми принципами построения системы судов общей юрисдикции, названных в части 1 статьи 17 Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей».

Подводя итог вышесказанному, можно ли говорить о существовании такого принципа построения судебной системы как инстанционность, если и в Российской Федерации, и в Украине одни и те же суды могут выступать как первой, так и апелляционной, а в некоторых случаях и кассационной инстанцией. Этот принцип скорее можно рассматривать как форму закрепления права на обжалование судебного решения или принцип рассмотрения конкретного дела. Даная норма в украинском законодательстве является не совсем логичной, а статусы некоторых звеньев судебной системы

не соответствуют реальному положению, поэтому стоит учесть соответствующий опыт Российской Федерации.

Научный руководитель – к.ю.н., доцент Ковальова С. Г.

*Козлова Ю. О.,
студентка I курсу I факультету
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого» (м. Харків).*

Доведення та аргументація в юридичній практиці

Аргументація як процес обґрунтування людиною певного положення з метою переконання у його істинності є невід'ємною частиною практичної діяльності професійних кадрів у царині юриспруденції. Найважливішою ціллю аргументації є вирішення протиріч (конфліктів) між різними точками зору за допомогою доказового та недоказового, прямого й непрямого логічного мотивування. У суддівській, адвокатській, прокурорській діяльності, що безпосередньо пов'язана з веденням суперечки у суді, найбільш широко використовується доказова аргументація, або доведення. У загальному вигляді цей термін означає процес встановлення істинності, вірогідності тези логічними засобами. Якщо ж говорити, наприклад, про процесуальне право – позначає фактичні обставини, які фіксують суттєві характеристики цивільної чи кримінальної справи, джерела їх отримання (письмові документи, заяви свідків тощо).

На думку більшості науковців, зокрема Барабаша А. С., правильність думки юриста під час ведення судових спорів необхідно доводити за допомогою «логічних аргументів, використання переконливих документів, компетентних думок, що мають на меті викликати переконання». Тільки сила

аргументів, їх переконливість, ступінь фактичної значущості та цінності правового матеріалу у поєднанні з високою ораторською технікою мають значення для внутрішньої впевненості суддів у винуватості чи невинуватості відповідної особи. Особливо необхідні вагомі аргументи для застосування тієї чи іншої статті кримінального кодексу, оскільки останні пов'язані з істотним обмеженням прав людини та громадянина.

Часто судовий оратор має справу з непрямими доказами, у випадку яких теза доводиться шляхом встановлення хибності інших суджень, пов'язаних із предметом спору. Вони повинні бути майже математично точними у сенсі своєї достовірності, якості та розміру. Ці докази у сукупності мають складати собою деякий реальний підсумок. Професійний юрист повинен побудувати з таких окремих ланок реальний підсумок, ланцюг фактів, відкинувши другорядні, неістотні свідчення та відомості. Щоб непрямий доказ був достатнім для винесення обвинувального вироку, необхідне дотримання наступних умов: 1) факт непрямого доказу повинен перебувати у причиновому зв'язку з досліджуваним злочином; 2) обґрунтування тези шляхом непрямого доказу завжди вимагає встановлення кількох доказів у справі, що знаходяться у відповідності між собою, у певному зв'язку.

Мистецтво аргументації передбачає також уміння спростовувати, що полягає у руйнуванні попереднього процесу доведення, встановлення хибності, неспроможності якогось положення, істинність якого була умотивована заздалегідь. Відповідно до структури аргументації розрізняють критику тези, критику аргументів і критику демонстрації, спрямовану на обґрунтування безпідставності (хибності або малого ступеня правдоподібності) зазначених елементів. Слід зазначити, що критика демонстрації та критика аргументів тільки руйнують аргументацію, наведену пропонентом, але не встановлюють хибності тези, адже вони є скоріше породженням суб'єктивної думки доповідача, а не фактичних об'єктивних обставин.

У результаті невмілого доведення та аргументації можуть виникнути логічні помилки. Так, наприклад, якщо аргументи недостовірні, імовірні,

недоведені (як от неправдиві свідчення підсудного, свідків), то неможливо в дійсності обґрунтувати достеменний висновок. Ця помилка називається «ілюзією правди», коли у якості аргументу навмисне використовується хибне положення із розрахунком, що цього ніхто не виявить. Досвідчений оратор у такому випадку може легко відкинути не тільки цей аргумент, але й усю систему доказів опонента. Доведення є неспроможним й у тому випадку, якщо аргументи є недостатніми для мотивування тези, сформульовані нечітко й неясно, що є підставою для порушення логічного закону тотожності. Для уникнення помилки «коло у визначенні» обґрунтування аргументів повинно проводитися незалежно від тези.

Помилки у демонстрації викликані відсутністю логічного зв'язку між аргументом і тезою, що називається «химерним слідуванням». Тому між аргументом і тезою обов'язково повинно бути відношення підтвердження.

Щодо тези висловлювання, то вона повинна залишатися незмінною протягом усього доведення або критики. Порушення цього закону призводить до «підміни тези» – логічної помилки, що полягає в аргументації не того положення, яке висувається як теза, а іншого, лише схожого на перше.

Так як юрист виступає, насамперед, у ролі тлумача існуючих у суспільстві правових норм, які застосовує до конкретних індивідуальних випадків, то він якнайдосконаліше повинен володіти логікою міркування – вміти обґрунтовувати свою правоту та логічно доводити неспроможність тез опонента. У юридичній практиці дуже важливим є вміння ефективно впливати на суд, присяжних засідателів, аудиторію шляхом розкриття нових фактів, розстановки відповідних акцентів і – головне – за рахунок звернення до уяви і емоцій слухачів. Беззаперечно, виступ в органах правосуддя – одна з найбільш відповідальних з усіх промов, адже за виступом прокурора чи адвоката часто стоїть подальша доля людини, її майбутнє.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України ім.Ярослава Мудрого» Павленко Ж. О.

Особливості впливу на судову аудиторію

Славетний А. П. Чехов писав понад сто років тому: «Можливо, і ми колись дочекаємося, що наші юристи, професори і взагалі посадові особи, які за обов'язками служби мають говорити не лише вчено, але й зрозуміло і гарно, не виправдовуватимуться тим, що вони «не вміють» говорити. Адже, в принципі, для інтелігентної людини погано говорити повинно вважатися такою непристойністю, як не вміти читати і писати, і у справі освіти й виховання навчання красномовства слід було б вважати неминучим».

Нині настав час відродження національної культурної спадщини, зокрема й риторичної, в якій певною мірою відбито світовідчуття українського народу. Україна проголосила, що буде правову демократичну державу. Для цього їй необхідні передусім духовні, інтелектуальні особистості, тобто високопрофесійні правники, політики, викладачі. Виникла потреба змінити ставлення до базових класичних наук, з-поміж яких на чільному місці й судова риторика адвоката, прокурора, судді, юрисконсульта. Тому підготовка судової промови – важлива складова частина професійної діяльності юриста.

Судова промова – це промова, звернена до суду та інших учасників судочинства й присутніх при розгляді кримінальної, цивільної, адміністративної справи, в якій містяться висновки. Виступаючи в суді з промовою, прокурор і адвокат підбивають підсумки судового розгляду справи.

Всі ці моменти взаємопов'язані, не тільки за своєю суттю, але й за кінцевим результатом. Вони впливають на сприйняття судової аудиторії.

Судова аудиторія – певна кількість людей у залі судового засідання, що бере участь при розгляді справи або цікавиться нею.

Впливати на судову аудиторію можна по-різному. Це насамперед голос (сила, висота, тембр, мелодія), поза (жести, міміка, погляд) мова (інтонація, темп), паузи (логічні та психологічні). Для цього варто добре знати аудиторію, її мотиви, інтереси, переконання. З одного боку, судовим риторам легше від інших риторів, оскільки вони мають час для вивчення аудиторії під час судового слідства. Але з іншого – склад слухачів вельми неоднорідний і в цьому полягають труднощі в установленні контакту з аудиторією. Слід також враховувати вік, емоційний стан, рівень уваги, готовність вступити в контакт, зацікавленість слухачів, щоб досягти взаєморозуміння з судовою аудиторією, спонукати слухати себе.

Увагу аудиторії можна привернути і втримати певний час деякими прийомами, які одночасно є засобами виразності судової промови, посилення її емоційного впливу:

- *пряма вимога уваги від слухачів*. Досягається виголошенням початкових фраз, наприклад: «Ваша Честь», «Вельмишановні судді! Послухайте, будь ласка!», «Прошу звернути на це увагу», «Я ще раз звертаю Вашу увагу на дану обставину», «Переходжу до аналізу доказів» тощо;

- *пауза*. Якщо судовий ритор бачить, що його не слухають або слухають не уважно, він може зупинитися у викладенні змісту промови, що притягує увагу до виступаючого. Крім того, пауза дозволяє виділити те головне, що настає за нею;

- *голосові прийоми*. Щоб активізувати увагу аудиторії, ритор підвищує або понижує голос, змінює темп промови. Бажаючи підкреслити значущість тієї чи іншої фрази, судовий ритор промовляє її повільно, голосно, виразно, підкреслює інтонаційно окремі слова, подовжуючи навіть окремі голосні;

- *несподіване переривання думки*. Увага слухачів отримує поштовх, коли виступаючий несподівано перериває думку і новий поштовх, говорячи про інше.

Аудиторію можна також втримати певний час деякими прийомами, які одночасно є засобами виразності судової промови, посилення її емоційного впливу і виразності. Наприклад:

- заздалегідь сказати про те, про що передбачається говорити пізніше.

Наприклад: «Вельми суперечливим у справі є питання про доказаність умислу мого підзахисного на здійснення убивства. Але про це я скажу пізніше, а зараз я хочу звернути Вашу увагу на...»;

- жести, міміка, рухи. У поєднанні з іншими прийомами вони допомагають зосередити увагу судової аудиторії. Не варто стояти нерухомо, слід допомагати собі жестами, мімікою. Заклякле або скам'яніле обличчя прокурора не викликає довіри і залишає враження напруженості. Рухи і жестикуляція – природні елементи поведінки риторика, додатковий засіб впливу на учасників судового процесу, публіку в залі судового засідання.

В мистецтві судового риторика, поряд з вказівними і описовими, використовуються жести емоційні, такі як стиснутий кулак, витягнута рука, рухи головою, руками. Ці жести викликають аналогічні приховані рухи у слухачів, настроюють їх відповідним чином. Міміка риторика – чудовий стимулятор емоцій аудиторії. Вона здатна передати радість і печаль, сумніви й іронію, рішучість і презирство. «У гарного риторика обличчя говорить разом з язиком» – говорив відомий юрист Анатолій Коні.

Судове красномовство набуває особливої актуальності. Нині кримінальні справи про злочини, за які законом передбачена можливість призначення покарання у вигляді довічного позбавлення волі, в суді першої інстанції розглядаються у складі п'яти суддів. Не за горами запровадження суду присяжних в Україні, який необхідно буде переконувати у винності чи невинуватості підсудного. За цих умов майстерне володіння словом набуває особливо великого значення.

Судові промови є зразком майстерності володіння словом у поєднанні з ретельною підготовкою, умілим використанням і вправним аналізом доказів та обставин кримінальної справи.

Науковий керівник: начальник міжнародного відділу Харківського національного університету внутрішніх справ підполковник міліції –

Осятинський С. О.

Могилевская Н. Э.,

к. пед.н., доцент, начальник каф. иностранных языков Луганского государственного университета внутренних дел имени Э. А. Дидоренко

Краснова Н. В.,

старший преподаватель каф. иностранных языков Луганского государственного университета внутренних дел имени Э. А. Дидоренко

Аргументативный дискурс в профессиональной речи юристов

В настоящее время внимание специалистов различных направлений привлекают проблемы речевого воздействия или управления дискурсом. Освоение норм рационального речевого общения, правил ведения дискуссий, основных приёмов и правил анализа аргументативного дискурса, ведения дискуссии и подготовки аргументативных текстов инициирует формирование у юриста способности к самостоятельному критическому мышлению и ответственному отношению к речи, ясному и точному выражению мысли, что является основными требованиями к современному специалисту в любой сфере деятельности, и особенно они высоки, если эта сфера – юриспруденция.

Для того, чтобы слушатели без усилий понимали речь юриста, необходимо соблюдать ряд правил и условий: внешних (чистота и точность слога) и внутренних – знание предмета и языка. Речь должна быть содержательной, аргументы тщательно подобраны – словами должен руководить здравый смысл.

Логическая правильность – одна из необходимых предпосылок профессиональной речи юриста. Правовая логика, естественно, не сводится лишь к изложению аргументов по схеме силлогизма. Главное – обосновать, развернуть аргументы. Возможности использования аргументативного дискурса в речи юристов очень широки: убеждать; доказывать; апеллировать; придавать эмоциональную окраску; сообщать и т.д., что подтверждает его важность и необходимость свободного владения им.

Успешность юриста, как такового, и успех его дела в немалой степени зависит от умения правильно строить высказывания, что включает в себя знания теории аргументации и максим аргументации: 1) максима убедительности – говори убедительно, не перегружай деталями, 2) максима такта – выражайся понятно, не считай других глупее себя, 3) максима рациональности – объясняй все шаги логически, не обращай к прописным истинам, 4) максима истины – выдвигай гипотезы с последующим объяснением, не выдвигай неverified суждений. Общие правила аргументации включают три вида максим, главным среди которых в юридическом дискурсе становится максима рациональности.

Максимы рациональности.

1. Придерживайся логического, последовательного изложения аргументов, эксплицитно выражай логические связи.
2. Придерживайся доказательства по существу дела (*argumentum ad rem*).
3. Будь информативен. Ограничь число аргументов, оставив самые весомые и исключив второстепенные (*argumenta ponderantur, non numerantur*).
4. Не используй ложных посылок.
5. Не поддавайся эмоциям.
6. Избегай применения силы (*argumentum baculinum*).

Невозможно представить себе профессиональную речь юриста без максим такта:

1. Признай за партнёром право на контраргументацию.
2. Выбери соответствующий интеллектуальный ключ.
3. Не переноси аргументацию с предмета обсуждения на личности (избегай *argumentum ad hominem*).
4. Соблюдай этикет.

Строя своё речевое высказывание юрист не может не учитывать максимы убедительности:

1. Говори уверенно.
2. Избегай двусмысленности (*argumentum ambiguum*).
3. Подкрепляй вербальную аргументацию невербальными средствами (голос, интонация и жестикация).

Юриспруденция относится к числу аргументативно-активных сфер. Язык юриспруденции представляет собой узкопрофильную терминосистему, оформившуюся параллельно с формированием институтов права, включая выработку процессов. Поэтому он вполне может считаться частью самой юридической системы. Но, в целом, помимо терминосистемы современное право основано на аргументации, на теории убеждения. Считается, что аргументативный дискурс или дискурс убеждения стал ключевым в развитии международного права.

Право имплицитно предполагает наличие конкретной ситуации, конфликтующих аргументов, а это означает необходимость доказать свою точку зрения. Следовательно, профессиональная юридическая речь, как и юридическая аргументация должна, подчиняться законам риторики.

Симбиоз юридической практики и риторики, как искусства выступления перед аудиторией, насчитывает уже более двух тысяч лет. Ещё Аристотель отмечал важность риторической аргументации в зале суда.

Юристов можно отнести к числу коммуникантов-профессионалов, так как в подавляющем большинстве случаев их деятельность самым непосредственным образом связана не просто с коммуникацией, а с аргументацией. В суде их работа представляет собой состязательный диалог. Важен не только набор аргументов, но и техника убеждения.

Изучение особенностей и стиля мышления судей, адвокатов, как профессиональных коммуникантов, интересно с позиции когнитивной психологии.

Установлено, что известные прокуроры корректируют свою речь в зависимости от ситуации, что успех выступления адвоката находится в прямой зависимости от его профессионально подготовленной речи, которая

орієнтована на публіку. Для людей, не існуючих юридического освіти, важні не сухі факти або перерахування статей, а сам «сценарій» справи – співвіднесеність, узгодженість во часі подій, дій, причин. Робота юристів представляється як ланцюжок логічно впорядкованих і перевіраних кроків, де надзвичайно важливу роль грає правильний вибір мовних засобів, адекватних поставленій меті.

Внаслідок усього вищезгаданого, ми приходимо до висновку, що успіх будь-якої справи, в області юриспруденції безпосередньо, залежить від професійної мови спеціаліста, вміння використовувати теорію і практику аргументативного дискурсу в професійній діяльності. Знання основ аргументації дає сучасному юристу можливість:

- бачити і усувати різні мовні помилки;
- спростовувати необґрунтовані доводи своїх опонентів;
- вибирати для себе переважні аргументативні прийоми;
- контролювати і оцінювати ситуацію в цілому.

Чим краще юрист володіє вищезгаданими знаннями, тим ймовірніше досягнення комунікативних і професійних завдань.

*Назарук Ю. В.,
студентка 1 курсу 4 факультету
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого» (м. Харків)*

Логічні методи та закони у слідчих версіях

Розслідування злочинів обґрунтовано відносять до специфічної пізнавальної діяльності – тієї, яка має творчий характер. Важливою умовою успішного вирішення завдань, що виникають при цьому є єдність психологічних та інтелектуальних якостей слідчого. Способом організації

розслідування виступає планування дій слідчого, а логічною основою планування слугують слідчі версії – одна з різновидів криміналістичної версії.

Розкриття злочину — процес встановлення об'єктивної істини у справі, який здійснюють на основі загальних положень теорії пізнання. У пізнанні обставин злочину важливе місце посідає спосіб аналогії. Під час попереднього розслідування та судового слідства звернення до аналогії досить правомірне: бо вона часто є стимулом до роздумів і логічною основою побудови версій, порівнюючи розслідуваний злочин за подібними ознаками. У процесі розкриття злочинів слідчий звертається до фактів і подій минулого, тому особливе значення має формально-логічна категорія гіпотези.

Стосовно діяльності правоохоронних органів з розкриття злочинів гіпотеза дістала назву «криміналістична версія» — обґрунтованого припущення, яке пояснює характер злочину в цілому чи його окремих обставин.

У перекладі з латинської «versio» слово «версія» означає поворот, видозміну. В юридичному розумінні воно вживається як синонім будь-якого припущення, передбачення, здогадки, які виникають у процесі більш або менш складної розумової діяльності. Версія детермінована з проблемною ситуацією, з питаннями, які не дістали вирішення у процесі розслідування.

Закони логіки застосовуються не тільки при оцінці доказів, але і при виконанні слідчих дій. Так, важливо застосовувати логічний прийом аналізу інформації, отриманої слідчим під час огляду місця події, допиту, затримання, обшуку, аби скорегувати застосування тактичних прийомів пошуку доказів з ухваленням рішення про проведення інших процесуальних дій.

Слідча тактика включає загальні питання організації та планування розслідування в типових слідчих ситуаціях і тактичні прийоми підготовки і здійснення слідчих дій, як: огляд місця події, допит, обшук та ін.

Завданнями слідчої тактики як розділу криміналістики є розробка найбільш ефективних тактичних прийомів на основі широкого використання сучасних наукових даних, узагальнення передової судової і слідчої практики та

активне впровадження тактичних рекомендацій у практичну діяльність органів розслідування і суду.

Версія, з одного боку, є окремим способом криміналістичної науки, а з другого — ймовірною інформаційно-логічною моделлю проблемної ситуації, результатом розумової діяльності слідчого. Оскільки пізнавальна діяльність слідчого має творчий характер, в її структурі присутні як обов'язкові та неусвідомлювані компоненти інтуїція, здогадка, установки, уявлення, професійні знання, фантазія.

У підручнику з криміналістики за ред. П. Д. Біленчука вказується: «Однією з форм пізнання невідомого є гіпотеза. По своїй природі, версії – різновид гіпотез. На відміну від наукових гіпотез версії не переслідують мети створення наукової теорії, а їхня перевірка здійснюється в термін, установлений для розслідування».

Надаючи версії статусу методу пізнання, можна говорити про те, що основним її призначенням є упорядкування і систематизація наявної інформації з метою пояснення фактів. Версія — це готове, хоча і неповне, недостовірне, ймовірне, знання про об'єкт, що досліджується (обставини, які підлягають доказуванню), інструмент подальшого дослідження, в результаті якого досягається достовірне, істинне знання. Вона забезпечує всебічний пошук, виявлення фактичних даних (доказів), сприяє ґрунтовній перевірці та правильній оцінці останніх.

Побудова версії здійснюється в міру накопичення, логічної обробки і осмислення фактів. На основі наявних знань, власного досвіду, результатів узагальнення практики слідчий формулює висновок у вигляді судження, яке дає ймовірне пояснення події; при цьому треба дотримувати певних правил. Так, версія повинна бути обґрунтована реальними фактами, не суперечити науковим даним, відзначатись конкретністю, логічно правильною побудовою і несуперечливістю. Під час розробки версії слідчий має застосовувати логічні прийоми (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії, рефлексії), закони

логіки (тотожності, несуперечливості, виключеного третього, достатньої підстави).

При висуванні версії необхідно широко застосовувати аналогію. Вона лежить в основі розшуку злочинця за способом вчинення злочину. Як правило, версія повинна обґрунтовуватись множинністю фактичних даних. При цьому велике значення має їх узагальнення на основі поєднання подібних суттєвих ознак і зв'язків багатьох відображених мисленням предметів.

Логічний процес побудови версій є єдиним для всіх її різновидів (слідчої, судової, експертної, загальної, окремої). Версія не може бути продуктом необґрунтованих і надуманих здогадок і припущень.

Логічна розробка висунутої версії призводить до уявлення про те, які факти, явища й обставини мають існувати насправді, якщо висунута версія виражає об'єктивну істину. Визначення конкретних наслідків, що впливають з кожної висунутої версії, — основне завдання аналізу (розробки) версії.

Роль версій у пізнанні в процесі розслідування надзвичайно велика. Знання про криміналістичні версії дає нам можливість не допускати помилок, як такі, що зустрічаються у юридичній практиці.

*Науковий керівник: асистент кафедри логіки Національного
університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» –
Коваленко Г. В.*

*Павроз Т. В.,
студент 1 курсу вечірнього факультету
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»*

Логіка в слідчих версіях

В судово-слідчій практиці при поясненні окремих фактів або сукупності обставин часто висувається ряд гіпотез, які по-різному пояснюють ці факти.

Такі гіпотези називають версіями. Слідчі версії – це засновані на фактах підлягаючі перевірці припущення слідчого про причини й обставини скоєного злочину.

Слідчий приступає до вироблення наслідку в зв'язку з тим, що відбулася визначена подія, яка послужила підставою для порушення кримінальної справи.

Завдання слідчого полягає в тому, щоб розкрити злочин, тобто повно, всебічно й об'єктивно установити всі істотні обставини такої події. Коло цих обставин в основних рисах визначений законом. У ст. 64 КПК України перераховані обставини, що підлягають установленню по кримінальній справі. Вони підлягають доведенню тому, що відображають сутність скоєного злочину. Найважливішим методом з'ясування і встановлення їх є побудова і перевірка слідчих версій.

Щоб усвідомити сутність слідчої версії, насамперед варто мати на увазі, що про версії можна говорити тоді, коли на визначеному, звичайно початковому етапі попереднього наслідку можливі різні пояснення, тлумачення тих чи інших подій, фактів, явищ.

У криміналістиці слідчі версії підрозділяються на три групи: 1) загальні слідчі версії; 2) приватні слідчі версії; 3) робочі слідчі версії.

Предметом загальних слідчих версій є подія злочину, кваліфікація його як злочину, винність визначеної особи в здійсненні даного злочину.

Наприклад, у зв'язку з пожежею, що відбулася, за певних умов можуть бути побудовані версії про причини пожежі: підпал; самозаймання; необережна поведінка з вогнем. Це загальні версії.

Подія злочину може бути доведена, але ще не ясно, хто його зробив. По одній слідчій версії його міг зробити гр-н А., по іншій – гр-н Б, і т. д.

Предметом загальної слідчої версії може бути і питання про те, чи зробив визначену дію даний громадянин, і питання про винність конкретної особи в здійсненні цієї дії.

Предметом приватних слідчих версій звичайно є окремі обставини в справі. Такі приватні версії можуть бути побудовані для з'ясування способу, за допомогою якого обвинувачуваний вимагав хабаря, для встановлення знаряддя, яким зроблений злочин.

Зрозуміло, приведені розмежування загальних і приватних версій має умовний характер.

Робочі слідчі версії слідчий будує для з'ясування тих обставин, що мають переважно організаційно-слідчий характер. Як правило ці версії утрачають своє значення після закінчення попереднього наслідку. На відміну від часток і особливо загальних версій вони не виникають у суді. До них відносяться версії про місце перебування документів, знарядь здійснення злочину й інших речових доказів. Якщо в ході наслідку будуть знайдені знаряддя здійснення злочину, документи, то робочі версії, що зіграли важливу роль у цьому, утратять своє значення. До робітників відносяться і пошукові версії, наприклад про те, де ховається обвинувачуваний, де він сховав викрадені речі.

Перевірка версій проводиться шляхом проведення як слідчих, так і оперативно-розшукових заходів, вироблених органами дізнання.

Визначивши слідчі версії, які підлягають перевірці за справою, слідчий приступає до складання плану наслідку.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри логіки НУЮАУ імені

Ярослава Мудрого – Невельська-Гордєєва О. П.

Доказ і аргументація в юридичній практиці

В юридичній науці та практиці використовуються різні розділи формальної логіки. Використання логічних прийомів юристами називається юридичною логікою.

Юридична логіка – це більш чи менш явне використання формальної логіки в тому вигляді, в якому це зазвичай практикується юристами. Юридична логіка включає два основних елемента: логіку тлумачення та логіку аргументації.

Юридична логіка служить для того, щоб виявляти точний зміст або чітке значення юридичних норм та явищ. Вона також використовується для переконання суддів у справедливості справи, для переконання сторін у неупередженості судового рішення і т. д. Отже, юридична логіка допомагає у виконанні одного з найважливіших завдань юриста — аргументації.

Юридична аргументація (нормативна, правова аргументація) – це один з основних методів у юридичній практиці; система способів переконання, яким властиві раціональний характер, фактична обумовленість та вербальна форма вираження.

Оскільки в сучасній юридичній та логічній літературі феномен аргументації часто ототожнюється із використанням доказів, слід підкреслити, найважливіша ціль аргументації – примусити людину змінити точку зору, або укріпити її.

Аргументація – це наведення доводів, або аргументів, із наміром викликати або підсилити підтримку іншої сторони до висунутого положення, або обґрунтувати істинність чи хибність певної тези. Аргументацією називають також сукупність таких доводів.

У свою чергу, доведення – це процедура встановлення істинності якоїсь тези за допомогою положень, істинність яких або вже була раніше встановлена, або приймається без доведень.

Саме у цьому значенні термін «доведення» вживається у формальній логіці. Вона вивчає доведення як процес мислення.

Не слід плутати такі поняття, як «доведення» і «судовий доказ», якими користується сучасна юридична наука і практика.

Судовий доказ – це специфічна форма пізнання істини під час розслідування і розгляду кримінальних справ; він не зводиться до логічного доведення, поняття ці не тотожні. Логічне доведення – ширше поняття, ніж поняття «судовий доказ».

Логічне доведення – це розумова діяльність, процес обґрунтування однієї істини за допомогою інших істин. До того ж логічне доведення відбувається за допомогою однієї лише логіки, а судовий доказ користується не лише законами діалектики, а й підлягає під юридичні закони.

Термін «доведення» в юридичній практиці застосовують до одиничних указань навіть для найменування самих предметів, що указуються.

У цьому випадку юрист не тільки намагається викласти значення норм та фактів, він прагне запропонувати та відстояти своє рішення правових проблем: проблем розробки норм, їх зміни або використання. Його робота полягає уже не у висвітленні або роз'ясненні, а у переконанні. Тут здійснюється не тлумачення, а ствердження, проявляється воля або необхідність переконання. Це — логіка аргументації, переконливості, тобто риторика у її більш чи менш сучасному розумінні. Логіка аргументації використовує два види техніки: наукову та сентиментальну аргументацію (тобто її емоційну складову).

Перш за все юридична аргументація може бути раціональною аргументацією, що звертається або до міркувань формальної логіки, або, що зустрічається частіше, до міркувань логіки практичного мислення. У першому випадку юрист прагне побудувати справжні докази, виходячи із якоїсь норми або беззаперечного факта, та вести свої розсуди до того, щоб дійти їх

достовірності. У другому випадку юрист обмежується строгими та точними міркуваннями стосовно найбільш спірних або не достовірних ідей або елементів, із метою прийти до можливих чи правдоподібних рішень, а іноді просто до бажаних або задовільних рішень.

Однак юридична аргументація може бути також значно менш раціональною аргументацією, що в більшій чи меншій мірі використовує паралогічні інтуїтивні, чуттєві або відкрито емоційні фактори. Іноді юристи свідомо або підсвідомо використовують цілий ряд способів аргументування, які не дуже сильно пов'язані із логікою – способів, які, навпаки, виявляють прагнення до нелогічної мети, що направлені на захист певних цінностей: моральних, соціальних, політичних, особистих, іноді навіть естетичних. Прибічники такої спрямованості юридичної аргументації — це зазвичай адвокати, що більше піклуються про ефективність, ніж про логіку, та які як правило до тонкощів оволоділи мистецтвом вміло побудованої дискусії.

Прикладів такої нераціональної юридичної аргументації дуже багато. Вони вказують на те, що юридичні міркування не завжди залишаються раціональними та неупередженими діями. У цьому випадку юрист вдається до психологічних аргументів: звертається до справедливості, правосуддя, солідарності і т. д. Юристи також часто грають на значенні цінностей, що відповідають тому чи іншому типу суспільства, тій чи іншій групі людей або соціальній ієрархії.

Таким чином, не буде помилковим зазначити, що логіка, зокрема її методи аргументації та доведення, утворює найважливішу складову юридичної діяльності. Порушення логіки у судовому дослідженні веде до судових помилок та відповідних негативних юридичних наслідків.

Отже, формальна логіка займає у судовій правозастосовній діяльності своєрідне положення, виступаючи в ролі визначника якості юридичних положень, висновків та рішень, а в окремих випадках і самого юридичного факту. Недостатні знання юристів про форми логічного мислення, а також

невиконання законів логіки негативно відображаються як на юридичному процесі в цілому, так і на результатах правозастосовної діяльності.

Науковий керівник: асистент кафедри логіки НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» – Шестопал С. С.

*Шумило О. А.,
студентка 3 курсу 4 факультета
Національного університету «Юридическая академия Украины
имени Ярослава Мудрого» (г. Харьков)*

Современные зарубежные концепции юридической аргументации

Юридическая логика служит не только для определения точного смысла правовых феноменов, она применяется непосредственно для достижения основных целей права: убеждения граждан в необходимости или полезности наложенных на них ограничений, для убеждения судей в справедливости дела, для убеждения сторон в непредвзятости судебного решения и т. д. Таким образом, юридическая логика является инструментом не только поддержания правопорядка, но непосредственно затрагивает другую важную функцию юриста — функцию аргументирования. Ведь работа юриста заключается не только в освещении норм и фактов, он стремится отстоять свое решение правовых проблем, что делает залогом успеха умение убеждать. Убедить тех, кто творит закон, тех, кто должен его соблюдать, убедить судью, стороны, противников, того или иного практика и так далее. Это — логика аргументации, убедительности, то есть риторика в более или менее современном смысле.

В теории юридической аргументации освещаются вопросы: ее специфики и форм; способов и методов; своеобразия в разных сферах правовой жизни общества – науке, юридической практике, правовой идеологии и

правовом воспитании; процессуальных особенностей; правотворческой деятельности. Из современных доктрин юридической аргументации наиболее распространенными являются логическая, или демонстративная, риторическая и диалогическая.

Наиболее длительную историю из всех подходов к изучению юридической аргументации имеет логическая концепция, для которой критерием рациональности юридической аргументации является формальная логическая правильность аргументации, а для реконструкции доводов юридического характера используются исключительно языки логики. Обязательным условием приемлемости юридического обоснования считается то, что используемые доводы должны восстанавливаться в логически правильную конструкцию. Другим требованием является приемлемость приводимых доводов с точки зрения юридических норм. Решение или вывод исходит из юридического предписания и обстоятельств дела, которые будут посылками только в том случае, если аргументация логически правильна.

Реакцией на существующий логический подход и на тот акцент, который делается в логическом подходе на формальных аспектах юридической аргументации, стала разработка риторического подхода, в котором основное внимание уделяется содержанию доводов и зависимым от контекста аспектам приемлемости аргументов. В рамках этого подхода приемлемость аргументации ставится в зависимость от эффективности аргументации в той аудитории, которой она адресована. Сторонниками риторического учения о юридической аргументации были, прежде всего, адвокаты, более заботящиеся об эффективности, чем о логике, и обычно в тонкостях овладевшие искусством умело построенной дискуссии.

Для ученых, опирающихся на постулаты античной риторики, фундаментом для создания теорий, направленных на поиск приемлемых доводов, остается «Топика» Аристотеля. В юридическом контексте доводы должны основываться на убедительных для аудитории общих посылках, или топосах, примерами которых будут общие юридические принципы

(беспристрастия, справедливости). Другая группа ученых опирается в своих исследованиях на античное учение о статусах – теорию об определенном наборе стандартных вопросов, на которые должен был быть получен ответ относительно той или иной проблемы. Современный вариант теории, известный под названием теории ключевых вопросов дела, был применен В. Диксом в процессе анализа знаменитого суда над Анджелой Девис.

Со временем интерес ученых в сфере юридической аргументации переключился с чисто логических и риторических подходов на диалогический подход, в котором объединяются логические, риторические и коммуникативные аспекты юридической аргументации. В области анализа и оценки доводов эти авторы проводят различия между *формальными, процессуальными* аспектами обоснования и *аспектами, которые касаются рассмотрения дела по сути*. Насчет результата спора, выделяют два уровня в реконструкции обоснования юридического решения. На одном уровне, *внутреннего обоснования*, используются формальные аспекты. В этом случае суждение реконструируется как логически правильная аргументация, в которой посылками являются нормы права и обстоятельства дела, а решением выступает логический вывод из этих посылок. Во *внешнем обосновании* используются аспекты приемлемости решения по сути. На этом уровне выясняется, можно ли считать приемлемыми те обстоятельства дела, законы либо нормы права, которые используются во внутреннем обосновании. Центральными элементами диалогических теорий стали отправные положения, нормы и правила рациональной юридической дискуссии, методы анализа и оценки юридических доводов и методы реконструкции рационального юридического обоснования.

Диалогический подход требует, чтобы дискуссия также отвечала процессуальным критериям рациональности, то есть основоположным принципам последовательности, эффективности, проверяемости, связности и ясности, обобщаемости и искренности.

Очевидно, спустя некоторое время сотрудничество исследователей разных дисциплин приведет к созданию единой юридической теории аргументации, которая будет иметь как теоретическую, так и практическую ценность и поспособствует дальнейшему прогрессу в разработке концепций юридической аргументации и их успешному применению на практике и в образовании.

*Научный руководитель: зав. кафедрой логики НУ «ЮАУ им. Я.
Мудрого», д.филос. н., проф.. - Е. Н. Юркевич*

ЛОГІКА СПОРУ.

ЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ

*Балецька О. В.,
студентка 1 курсу 10 факультету
Національного університету “Юридична академія
України ім. Ярослава Мудрого” (м. Харків)*

Логічні основи мистецтва спору в юридичній сфері

В спорі народжується істина... Зараз, в умовах демократизації нашого суспільного життя, ця призабута ідея знову наповнюється глибоким змістом. В часи, коли догматизм і бюрократія перебували в найбільшому розквіті, спір був непотрібним. Саме демократія спонукає прислухатися до протилежної думки, рахуватися з іншим складом мислення і у випадку суперечності протиставляти серйозні, переконливі аргументи.

Мистецтво спору безсумнівно відіграє значну роль в юридичній діяльності. Адже лише висококваліфікований спеціаліст зможе надати повноцінний захист своєму клієнтові при розгляді його справи в суді.

В моїй роботі розкривається поняття спору, його логічного «скелета», визначається місце спору в юридичній сфері серед інших його видів та певні вимоги (правила) щодо правильної побудови і ведення спору.

Спір являє собою зіткнення думок або позицій, в ході якого сторони наводять аргументи на підтримку своїх переконань і критикують несумісні з останніми уявлення другої сторони.

Логіка класифікує спори за найбільш суттєвими ознаками. Можливий поділ залежно від мети, яку ставлять перед собою учасники; за кількістю осіб, що беруть участь в обговоренні проблемних питань; за наявністю чи відсутністю слухачів; за способом ведення боротьби думок спору та за іншими обставинами.

Метою, яку ставлять перед собою учасники спору в юридичній сфері, є переконання. У даній суперечці людина може переконувати іншу людину або тому, що сама щиро вірить у те, що є предметом переконання, або ж тому, що «так треба» з огляду на певні обставини, хоча вона сама насправді не поділяє думку, яку відстоює. Сторони сперечаються заради того, щоб зм'якшити свої позиції, від чогось відмовитись, з чимось згодитись і як наслідок знайти рішення, яке прийнятне для всіх. За кількістю осіб, що беруть участь в обговоренні проблемних питань, цей вид спору є спором-полілогом, тобто він ведеться між кількома особами. Спир в юридичній сфері — це спір для слухачів, тобто симпатія аудиторії для сперечальників є важливішою, ніж переконання супротивника. По суті, він використовується як спосіб пропаганди власних думок і нав'язування їх публіці (адвокат в судовому засіданні зовсім не намагається переконати прокурора, йому важливо вплинути на суддю і присяжних). І звичайно ж цей вид спору має як усну, так і письмову форму.

Юридична сфера – це сфера постійного доведення. Будь-які висновки на рахунок події, яка досліджується, повинні бути підтверджені посиланням на якісь об'єктивні дані, тобто аргументовані, інакше, висновок, навіть якщо він об'єктивно істинний, не матиме юридичного значення. Тільки доведені висновки є переконливими і сприяють відповідним правовідносинам.

Логічний «скелет» спору – доведення і спростування. При доведенні варто використовувати такі аргументи, які самі не потребують доведення. Основними з них є фактичні обставини, які були встановлені у справі, тобто дані, зібрані в процесі практичної діяльності юридичних органів. Судження, за допомогою яких доводиться висновок, повинні бути перевірені практично в

процесі розгляду справи. Інакше вони не можуть стати основою для висновків. Це означає, що дані судження, в свою чергу теж повинні бути доведені. Висновок теж повинен бути доведеним і переконливим.

Спростування — це логічний прийом, який доводить хибність висунутої тези. В процесі спростування необхідно або встановити недоліки в висунутій тезі чи в приведених в її обґрунтуванні аргументів, або знайти помилку в демонстрації, тобто в умовиводі. Способами спростування тези є: встановлення хибного висновку, який випливає з тези; доведення антитези.

Щоб достатньо володіти мистецтвом спору, потрібно дотримуватися певних вимог (правил) ведення спору. До них можна віднести: 1) не варто сперечатися без особливої необхідності; 2) кожен спір повинен мати свою тему, свій предмет; 3) тема спору не повинна змінюватися чи замінюватися іншою на протязі всього спору; 4) спір вимагає наявності несумісних уявлень про один і той самий предмет, явище тощо; 5) спір вимагає наявності певної визначеної спільності вихідних позицій сторін, деяку спільну для них основу; 6) спір вимагає обширного знання тих речей, про які йде мова; 7) в спорі потрібно виявляти гнучкість; 8) не варто допускати значних промахів у стратегії і тактиці; 9) не варто боятися визнавати в процесі спору свої помилки; 10) не потрібно доводити очевидного, якщо цього не вимагає ситуація; 11) спочатку потрібно наводити спірні докази, а у висновку — заключний несуперечний довід; 12) не варто використовувати ненадійних доказів, вимовляти свої сумніви вголос, адже вони можуть порушити всю систему доводів; 13) потрібно постійно підкреслювати головну думку, один аргумент іншим; 14) вагомі аргументи варто наводити поодиночі, розвиваючи кожен окремо.

Для спеціалістів юридичної сфери рівень володіння мистецтвом спору є дуже важливим. Кожен кваліфікований юрист повинен вміти обґрунтовувати свої думки, грамотно будувати власну аргументацію, вміти аналізувати і критикувати аргументацію свого опонента. Основою цього виступають знання

про поняття спору, його логічного «скелету», про певні вимоги, які висуваються до правильного ведення суперечки.

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» –
Павленко Ж. О.*

*Березка В. І.,
студентка 1 курсу вечірнього факультету
Національного Університету «Юридична академія України
Імені Ярослава Мудрого» (м. Харків)*

Логічні підстави недовіри до ЗМІ

Засоби масової інформації відіграють значну роль в нашому житті. У більшості людей вони впливають на світосприйняття, формують логічне мислення. За даними соціальних опитувань рівень довіри до ЗМІ в Україні складає в середньому 59%, під час виборів він зменшується на 10%. Останнім часом зростає роль регіональних засобів масової інформації. За рівнем довіри ЗМІ займають перше місце в системі соціальних інститутів. Тому багато політиків і бізнесменів намагаються монополізувати цей простір для створення свого електорату.

До засобів масової інформації дуже часто виникає недовіра читачів, телеглядачів та радіослухачів. Проте, ЗМІ являються одним із головних засобів маніпуляції суспільної думки. Вони не завжди відображають об'єктивний стан речей, нажаль, вони знаходяться під впливом політичної, олігархічної сили. Одними із логічних аспектів недовіри до ЗМІ є:

- 1) назва не відповідає змісту;
- 2) різні висновки на одну тему;

3) фрагментарність подачі інформації.

1. Коли назва не відповідає змісту наше логічне мислення руйнується. Адже людина розуміє поняття, розуміючи його ознаки. Характерною рисою поняття є те, що в ньому фіксуються не всі, а тільки суттєві ознаки предмета. У Великій Британії була реклама макаронних виробів, по сюжету дівчина збирала урожай спагеті з дерев, через деякий час прийшов лист до редакції з проханням дати адресу, де можна купити таке плононосне дерево. На цю проблему, яка гостро стала на початку ХХІ століття у рекламах продуктах харчування, звертає увагу і український законодавець. Такі поняття як «сир», «молоко», «ковбаса» не відповідають своєму змісту. Виробник через ЗМІ впливає на свідомість споживача зображенням, назвою, а не якістю та складом продукції, що відображається дрібним шрифтом.

Таке поняття як демократія через призму ЗМІ втрачає своє значення. Останнім часом популярною стає тема: «Демократичний вплив Західних країн на Лівію», проте багато місцевих мирних жителів вважають це жорстоким вторгненням в їх країну та знищення суверенітету. Отже, висвітлюється одна позиція, підтримана політичним курсом, що не забезпечує свободу слова, як одного із критеріїв демократичної держави.

2. В період передвиборної агітації дуже яскраво виражається різноманітність висновків на одну подію. Боротьба політичних сил за створення позитивного або негативного іміджу конкурента руйнує логічне мислення виборців. В цей період суспільство використовує нелогічні прийоми, керуючись, наприклад, почуттями або інтуїцією: вибирають «красиву жінку», «сильного чоловіка».

Різнманітні висновки роблять ЗМІ в різний період часу щодо конституційної реформи 2004 року. Яскравою є тенденція зміни їх погляду в 2004 та 2010 роках. Пересічному громадянину важко зробити правильні висновки при визначені одного із головних питань держави: «За якою формою правління повинна існувати Україна?», не розуміючи змісту поняття.

Актуальне питання для України є «Харківські угоди», їх зміст та наслідки висвітлюються неоднозначно в засобах масової інформації. Проурядові ЗМІ говорять про доцільність та економічну вигоду Харківських угод та недоцільні газові угоди попереднього уряду. Націоналістичні, опозиційні ЗМІ говорять про загрозу суверенітету України у зв'язку з підписанням цих угод. Опозиційні партії збирають мітинги на річницю Харківських угод з метою їх денонсації. І в цьому важливому питанні ЗМІ чітко виражають полярність змісту, що не підпадає під закони логіки і тим самим підвищує відсоток недовіри до себе в суспільстві.

Телевізійні передачі створюють імідж незалежних, народних програм, а в реальності маніпулюють суспільною думкою. Під тиском владних структур засоби масової інформації намагаються менше висвітлювати спірні питання, втрачаючи свою функцію, як незалежного суспільного арбітра.

3. Події не висвітлюються в повному обсязі засобами масової інформації, відбувається фрагментація подачі інформації, яка руйнує послідовне мислення. Фрагментація подачі інформації є одним із способів управління свідомістю. Роблячи акцент на локальній інформації, створюється відчуття важливості, як наслідок – послаблення здатності розмежування за ступенем значущості, неможливість робити висновки, аналіз причин виникнення ситуації громадянами. Інформація зводиться до поверхневих уявлень, відображає зовнішню сторону явища, при цьому сутність, взаємозв'язок не розкривається. Фрагментарність подачі інформації в засобах масової інформації представлена як «незакінчене речення»; таким реченням і надалі залишається для нас Чорнобиль. Минуло 25 років, а ми й досі не знаємо реальних причин та наслідків катастрофи. В 1986 році лише через два тижні після трагедії повідомили громадянам про вибух. Цинічне ставлення влади до подачі інформації призводить до масштабних проблем.

Фрагментарність подачі інформації в ЗМІ зараз активно використовують в ринковій економіці суб'єкти підприємницької діяльності, анонсує зменшення пропозиції на певні види товарів, що підвищує попит, який швидко

реагує, відбувається спекуляція. 2011 рік багатьом запам'яється «роком гречки». Таким чином відводиться суспільна думка від глобальних проблем.

Отже засоби масової інформації мають значний вплив на розвиток суспільної думки, поведінку широких мас населення. Велика кількість «жовтої преси», «замовних статей», «підкупних журналістів», перетворення політичних програм в ток шоу, заангажованість телеканалів та використання нелогічних прийомів подачі інформації, відсутність чіткого регулювання на рівні законодавства між трудовим колективом та інвестором призводить до недовіри до засобів масової інформації.

Науковий керівник: к.філос.н., доц.кафедри логіки – О. П. Невельська-Гордєєва

*Гарбариніна Є. О.,
студентка I курсу факультету підготовки кадрів для Пенсійного фонду
України Національного університету «Юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого» (м. Харків)*

Софізм як інтелектуальне шахрайство

Розквіт софістики припадає на другу половину V – першу третину IV ст. до н. е. Цей час співпадає з епохою найвищого розквіту давньогрецької цивілізації в цілому – епохою «грецького чуда». Коли були сформульовані перші софізми, про правила логіки ще не було відомо. Виникнення софізмів зазвичай пов'язують з філософією софістів, котра їх узагальнювала та виправдовувала.

Взагалі в історії розвитку софістики прийнято виділяти три етапи: класична, або давня софістика (V – перша половина IV ст. до н. е.); друга, або нова софістика (II – поч. III ст. до н. е.); третя, або пізня софістика (IV ст. н. е.).

Софістами називали давньогрецьких філософів, які виконували функцію «освіти народу». Вони навчали мистецтву аргументації і веденню дискусій, риторичі, цивільному праву, розумінню людської природи тощо. Виражаючись сучасною мовою, софісти були одночасно учителями, журналістами та інтелектуалами. Вони були представниками сучасної інтелігенції – продавцями знань як товару.

На початку софісти учили правильним прийомам доказу та спростування, але незабаром відійшли від логічних принципів його організації і усю увагу зосередили на розробці логічних хитрощів, заснованих на зовнішній схожості явищ, на багатозначності слів, на підміні понять і так далі. Тому прийоми аргументації, яким учили софісти, найчастіше проявлялись у формах хитрощів та уловок, які можна було використовувати у спорах. Врешті-решт софісти перетворилися на витончених гравців словами.

Враховуючи історичну послідовність можна говорити про «старших» та «молодших» софістів. Старші софісти (Протагор, Горгій, Гіппій, Продик, Антифонт, Фразімах, Лікофрон та ін.) досліджували проблеми політики, етики, держави, права, мовознавства. Софізми існують і обговорюються більше двох тисячоліть, причому гострота їх обговорення не знижується з роками. Назва «софізм» походить від старогрецького слова «sophisma» – хитрий прийом, вигадка.

У звичайному і поширеному розумінні софізм – це результат умисного обману, умисні логічні помилки. Він є міркуванням, що здається правильним, але містить приховану логічну помилку, що служить для надання видимої істинності помилковому виводу. Софізм є особливим прийомом інтелектуального шахрайства, спробою видати брехню за істину і тим самим ввести в оману. Переконати людину в тому, що у неї є роги, копита і хвіст, або що будь-хто узятий батько, у тому числі і той, що не являється взагалі людиною, можна лише за допомогою обману або зловживанням довірою. А це і є, як говорить кримінальний кодекс, шахрайство. Найчастіше софістичні умовиводи будуються за допомогою порушення вимог закону тотожності.

Нерідко софізм обґрунтовується на таких логічних помилках як підміна тези, підміна поняття, недотримання правил логічного висновку і т. п. Про софізм зазвичай говорять з очевидним осудом та критикою. І справді, чи варто затримуватися і роздумувати над такими, приміром, міркуваннями: «Сократ – людина; людина – не те ж саме, що Сократ; значить, Сократ – щось інше аніж Сократ», або «Те, що ти не втрачав, те ти маєш; роги ти не втрачав, отже, у тебе є роги». Традиційно софізм вважається перешкодою в обговоренні і в спорі. І це не дивно, адже використання софізмів відводить міркування у бік: замість вибраної теми доводиться говорити про правила і принципи логіки. Але врешті-решт ця перешкода не є чимось серйозним. Маючи навички в логічному аналізі міркувань софізм не складно виявити та спростувати. Найчастіше софізми пов'язані з недостатньою самокритичністю розуму і нездатністю його зробити належні висновки. Нерідко софізм є просто захисною реакцією незнання або навіть неуцтва, що не бажає визнати своє безсилля і поступитися знанню. У софізмі як результаті свідомо некоректного застосування семантичних і логічних операцій не проявляються які-небудь дійсні логічні труднощі. Тому використання софізмів має чисто зовнішній характер.

Навіть попри те, що софізми свого роду уявна проблема (як це визначав свого часу ще Арістотель, що софістика це уявна, а не дійсна мудрість), все ж не слід удаватися до їх використання, як і взагалі обманювати чи вселяти помилкову думку. Особливо не варто використовувати софізми у судовому процесі під час вирішення спору. Оскільки висока культура правосуддя не сумісна з використанням логічних хитрощів в судово – слідчій діяльності. Софізми заплутують слідство; використання сторонами у судових дебатах логічних хитрощів та уловок відводить від істини, без якої не може бути правосудного рішення у справі.

Поряд з осудом по відношенню до софізмів не можна не сказати і про деякі світлі сторони в діяльності давньогрецьких софістів. Вони розвинули тип соціальних взаємовідносин між тим, хто навчає і тим, хто навчається;

заснували процес спілкування двох взаємно поважаючих осіб; перетворили мову на серйозний предмет особливого аналізу і в об'єкт систематичного аналізу, а це і було, як раз, першим кроком у напрямку створення науки логіки.

*Науковий керівник: к.ю.н., доц. каф. логіки Національного університету
«Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» – Павленко Ж. О.*

*Герасименко И. А.,
студент I курса вечернего факультета
Національного університету
«Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого»*

Логические и психологические механизмы в рекламной компании

Ни для кого не секрет, что реклама является достаточно мощным орудием для манипуляции сознанием.

Однако сразу нужно отметить, что восприятие человеком рекламы зависит не только и не столько от информационного воздействия на него, сколько от имеющейся у него доминанты или стереотипов.

Во-первых, рассмотрим языковое манипулирование – это отбор и использование таких средств языка, с помощью которых можно воздействовать на адресата. Реклама в силу своих основных задач (повлиять на выбор потребителя в пользу товара) может быть признана практически целиком манипулятивной системой приложения языка, воздействующей как на рациональную сферу, так и на подсознательную.

Суть языкового манипулирования в рекламе заключается в следующем: рекламная информация подается таким образом, чтобы потребитель на ее основе самостоятельно сделал определенные выводы. Так как потребитель приходит к этим выводам сам, он автоматически принимает такое знание за

свое собственное, а, следовательно, относится к информации менее критично и с большим доверием.

Кроме того, русский и украинский языки обладают настолько богатыми и выразительными средствами всех уровней, что позволяет одно и то же явление, предмет, одни и те же ситуации описывать по-разному. Например, одного и того же человека, который «любит рассказывать небылицы», мы можем, с одной стороны, назвать «фантазером и мечтателем», а с другой – «вруном и обманщиком».

Выделим основные направления, которые использует реклама.

Образ действительности. Реклама выстраивает собственный образ части действительности, подавая ее целевой аудитории как объективный факт (в форме аксиомы). Здесь мы сталкиваемся с высказываниями в форме мудрых мыслей, афоризмов, безапелляционных заявлений и т. п., притягивающих восприятие мира к рекламируемому объекту. Именно к образу действительности стоит отнести фразу «Тефаль. Ты всегда думаешь о нас». Здесь создается логическое понятие, которому приписываются признаки в действительности не соответствующие ему или несущественные признаки преподносятся как существенные.

Стереотипные рецепты деятельности. Реклама может использовать и наши представления о типичном поведении в повторяющихся ситуациях, диктуя нам свои варианты решения и достаточно жестко предписывая направление действий. Здесь мы имеем дело с разнообразными «волшебными рецептами», способными избавить нас от всех проблем. Чаще всего нам, таким образом, навязывают лекарства, моющие средства, пищевые продукты. Например: Новая «Gala» с улучшенной формулой эффективна даже в холодной воде. Одно из средств языкового манипулирования – это явные и скрытые сравнения. Как известно, использование в рекламных текстах явных (открытых) сравнений с конкурентами является крайне нежелательным: откровенное принижение чужого товара может грозить судебным разбирательством. Приведу цитату из закона о рекламе «вміщувати

твердження, які є дискримінаційними за ознаками походження людини, її соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, політичних поглядів, ставлення до релігії, за мовними ознаками, родом і характером занять, місцем проживання, а також такі, що дискредитують товари інших осіб». Поэтому мы постоянно слышим о загадочных «обычных порошках» не выдерживающих никакого сравнения с рекламируемым средством.

Помимо языкового манипулирования реклама использует и различные психологические способы. Рассмотрим их.

Делай как все! Человек – коллективное существо, и у него на уровне инстинкта встроена такая вещь, как делать как все. Например, несколько лет назад кампания МТС писала такие слоганы: «Нас уже миллион», потом через неделю – «Нас уже 10 миллионов», и т. д. То есть, это была попытка убедить вас, что все так делают. И вы купите этот товар, уже не думая, нужен он вам или нет, а просто на уровне инстинктов. Логическим механизмом в этом случае выступает умозаключение по инструкции: 1 млн. людей пользуются МТС.

10 млн. людей пользуются МТС.

И я должен пользоваться МТС.

Эффект контраста. Используя эффект контраста, можно заставить человека воспринимать один и тот же предмет по-разному. Например, продавец говорит: «Вот этот товар у меня стоит 200 гривен, а где-то там он стоит 300 гривен». И человек цену в 200 гривен уже не воспринимает такой уж большой, и ему уже не жалко отдать за эту вещь 200 гривен. Или, например, можно поставить на прилавок очень плохую вещь по очень высокой цене рядом с другими вещами, и цены на эти вещи будут казаться смехотворными.

Эффект дефицита. Это используют так: объявляют об эксклюзивной коллекции, ограниченной серии. Если у нас не купите, то потом нигде не найдете. Хотя вещи из этой коллекции могут быть не такими уж хорошими, но, раз их мало, они кажутся более ценными.

Цена – качество. Существует стереотип, что хорошая вещь дешевой не

бывает. И поэтому можно даже дешевые вещи продавать по высокой цене. И они будут быстрее раскупаться, чем по низкой. Парадокс. Но он иногда срабатывает.

Подмена понятий. Известное нам понятие ставится в один ряд с негативными / позитивными понятиями, вследствие чего приобретает негативный / позитивный смысл. При этом прямо ничего не говорится – человек сам делает работу по негативизации / позитивизации смысла.

*Научный руководитель: канд. филос. н., доцент кафедры логики НУ
«ЮАУ им. Ярослава Мудрого» - Е. П. Невельская - Гордеева.*

*Горбовський В. Ю.,
студент I факультету Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Логічні та психологічні особливості судової риторики на прикладі діяльності Ф. Н. Плєва́ко

У багатьох життєвих ситуаціях, за яких юрист використовує ораторське мистецтво, особливе місце посідає судовий процес. Маючи бездоганно побудовану логіку доказування певної тези, можна отримати негативний результат, якщо ця логічна схема не буде перетворена в промову, що втілює єдність та адекватність змісту і форми. Судові промови різних учасників процесу впливають на формування внутрішнього переконання судді, допомагають суду глибше розібратися в усіх обставинах справи, всебічно, повно й об'єктивно дослідити ці обставини, установити істину у справі і прийняти правильне рішення.

Виходячи з теорії і практики судової риторики, можна виділити три основні засади судової промови: психологічну, етичну та логічну, кожна з яких впливає не тільки на зміст судової промови, а й на спосіб її побудови.

Яскравим прикладом ораторської майстерності юриста, що органічно поєднує всі три аспекти судової промови є діяльність відомого російського адвоката Федора Никифоровича Плевако (1842-1909). «Головна його сила, – згадував В. В. Вересаєв. – полягала в інтонаціях, в нездоланній, чаклунській заразливості відчуття, яким він умів запалити слухача. Тому промови його на папері і у віддаленій мірі не передають їх приголомшливої сили».

Наскільки були непередбачувані захисні знахідки Ф. Н. Плевако видно з його виступів, про які свого часу ходили легенди.

Одного разу судили попа. Вина підсудного в розкраданні церковних грошей була доведена і він її не заперечував. Прокурор виголосив убивчу для обвинуваченого промову. Ф. Н. Плевако промовчав все судове слідство, не задав нікому із свідків жодного питання. Коли ж наступила черга його виступу, адвокат тільки й промовив, звернувшись до присяжних з характерною для нього душевністю: «Пани засідаючі присяжні! Понад двадцять років мій підзахисний відпускав вам гріхи ваші. Один раз відпустіть і ви йому, люди руські!». Присяжні виправдали священика. В цій промові Ф. Н. Плевако основний акцент був поставлений на психологічній складовій, але зробити це без логічного підґрунтя було б неможливо.

Логічні засади є тією базою, яка визначає обґрунтованість, переконливість і доказовість судової промови. Знання законів логіки, їх дотримання вважається необхідною умовою для правильного мислення й висловлювання своїх думок. В умовах судочинства, де на основі доказів формуються певні висновки та приймаються у справі відповідні рішення, знання законів логіки набуває особливого значення.

Закони логіки вимагають, передусім, точного визначення тез, які доказуються, адже будь-яка невизначеність й розпливчастість предмета обговорення неминуче вплине й на невизначеність висновків судового ратора.

Вимоги логіки сприяють формуванню у риторів чітких суджень і обґрунтуванню їх доказовими даними.

У цьому контексті дуже відомим є захист адвокатом Ф. Н. Плевако власниці невеликої крамнички, напівграмотної жінки, що порушила правила про години торгівлі та закрила торгівлю на 20 хвилин пізніше визначеного часу напередодні якогось релігійного свята.

Засідання суду у її справі було призначене на 10 годин. Суд вийшов із запізненням на 10 хвилин. Всі були в наявності, крім захисника. Хвилин через десять Ф. Н. Плевако, не кваплячись, увійшов до зали, спокійно сів на місці захисту і розкрив портфель. Голова суду зробив йому зауваження за запізнення. Тоді адвокат витягнув годинник, подивився на нього й зазначив, що на його годиннику тільки 5 хвилин на одинадцять. Голова вказав йому, що на стінному годиннику вже 20 хвилин на одинадцять, на що адвокат запитав у голови: «А скільки на вашому годиннику, Ваша честь?». Голова подивився і відповів: «На моєму 15 хвилин на одинадцять». Ф. Н. Плевако звернувся до прокурора: «А на Вашому годиннику, пане прокурор?».

Прокурор, бажаючи заподіяти захисникові неприємність, з єхидною посмішкою відповів: «На моєму годиннику вже 25 хвилин на одинадцять». Він не здогадувався, яку пастку підстроїв йому адвокат і як сильно він, прокурор, допоміг захисту.

Судове слідство закінчилося дуже швидко. Свідки підтвердили, що підсудна закрила лавочку із запізненням на 20 хвилин. Прокурор просив визнати підсудну винною. Слово було надано адвокатові. У своєму виступі він зазначив: «Підсудна дійсно запізнилася на 20 хвилин. Але, панове присяжні засідателі, вона жінка стара, малограмотна, в годинах погано розбирається. Ми з вами люди грамотні, інтелігентні. А як у вас справи з годинниками? Коли на стінному годиннику 20 хвилин, у пана голови 15 хвилин, а на годиннику пана прокурора 25 хвилин. Звичайно, найвірніший годинник у пана прокурора. Значить, мій годинник відстав на 20 хвилин, і тому я на 20 хвилин запізнився. Але я завжди вважав свій годинник дуже точним, адже він у мене золотий,

мозерівський. Тож, якщо пан голова, за годинником прокурора, відкрив засідання із запізненням на 15 хвилин, а захисник з'явився на 20 хвилин пізніше, то як можна вимагати, щоб малограмотна торговка мала найкращий годинник і краще розбиралася в часі, ніж ми з прокурором?».

З огляду на зазначене, судову риторику можна визначити і як науку, і як мистецтво. Головне її завдання — переконати учасників судового процесу в чомусь за допомогою слова, донести до них через промову певну думку й допомогти суду встановити істину в справі і прийняти правильне рішення. Тому підготовка судової промови є важливою складовою професійної діяльності юриста.

Науковий керівник: канд. філос. наук, доцент кафедри логіки НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» – О. П. Невельська-Гордєєва

*Грицак А. Н.,
студент II курсу господарсько-правового факультета
НУ «Юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого»*

Логическая ошибка в доказательстве в судебном процессе

Любому человеку время от времени приходится вступать в споры, что-то доказывать. Одно дело когда этот спор происходит в обычной обстановке с близкими людьми, когда победа либо проигрыш в нём не играют важной роли. Но возникают и иные ситуации, когда спорящими людьми оказываются юристы, предметом спора – человеческие судьбы, а местом его проведения – суд. В таких случаях цена победы возрастает во много раз и нередко проигрыш в таких судебных процессах происходит именно из-за допущения одной из сторон логических ошибок в доказательстве.

Данную тему я считаю актуальной, так как в ней раскрывается суть основных логических ошибок в споре, ставя ударение не на обычные повседневные, а на судебные споры. Надеюсь, что придерживаясь изложенных в этой статье правил, юрист и в принципе любой другой человек, научится правильно строить свои аргументы и доказывать свой тезис, последовательно и доказательно рассуждать с соблюдением требований логики, а также сможет развить в себе способности обнаруживать в своём рассуждении логические ошибки, моментально подвергая их квалифицированному анализу.

Доказательство – это совокупность логических приёмов обоснования истинности какого-либо суждения с помощью других истинных и связанных с ним суждений. Структура доказательства состоит из тезиса, аргументов и демонстрации. Тезис — это суждение, истинность которого надо доказать. Аргументы — это те истинные суждения, которыми пользуются при доказательстве тезиса. Демонстрацией же называется способ логической связи между тезисом и аргументами.

Основными ошибками в доказательстве являются ошибки в отношении аргументов. Чаще всего они возникают тогда, когда субъект спора пытается обосновать тезис с помощью ложных посылок. Следует помнить, что законы логики гарантируют истинное заключение только тогда, когда все аргументы верны, и если хотя бы один из них ошибочный, то доказательство является неверным и опытный судья либо противник по судебному процессу, сможет без труда его «развалить». Другим видом логических ошибок, связанных с аргументами является чрезмерное использование тезиса по принципу «чем больше аргументов, тем лучше». Доказательство в таком случае будет чрезмерным и нелогичным, особенно когда незаметно для себя аргументатор начнёт использовать явно противоречащие друг другу доводы. Чтобы не попадать в такие ситуации, и для того чтобы всегда правильно строить свои аргументы, следует соблюдать несколько важных правил: в качестве аргументов следует использовать только истинные утверждения, истинность которых должна устанавливаться независимо от тезиса; в своей совокупности

аргументы должны быть достаточными для того, чтобы из них с логической необходимостью вытекал тезис; аргументы должны повышать правдоподобие тезиса в доказательстве и снижать его в опровержении тезиса оппонента; аргументы не должны противоречить друг другу.

Кроме ошибок в отношении аргументов существуют ошибки и в отношении тезисов. Доказать тезис — конечная цель усилий каждой стороны судебного процесса. Тезис в доказательстве — как король в шахматной игре. Как хороший шахматист всегда должен иметь в виду короля, какой бы ход ни задумывал, так и хороший юрист в споре всегда, в конечном счете, имеет одну главную цель — тезис, его оправдание или опровержение. Вот почему первое требование от приступающего к серьезному доказательству или спору — выяснить спорную мысль, выяснить тезис, т. е. вникнуть в него и понять так, чтоб он стал для нас совершенно ясным и отчетливым по смыслу. Это берегает много времени и охраняет от множества ошибок, наиболее популярная из которых — это подмена тезиса, то есть замещение его в ходе доказательства каким-то другим, чаще всего близким ему по форме или содержанию положением. Эта ошибка приводит к тому, что явно высказанный тезис остаётся без доказательства, но вместе с тем создаётся впечатление, будто он надёжно обоснован. Но вряд ли у кого-то получится с помощью подмены тезиса что-нибудь доказать, это сделать очень сложно. Также существует и другие логические ошибки, связанные с тезисом, но мы не будем останавливаться на их индивидуальном рассмотрении, а просто опишем два основных правила, соблюдение которых поможет нам не допускать таких ошибок: 1). Тезис должен формулироваться ясно и однозначно; 2). Тезис на всём протяжении доказательства всегда должен оставаться одним и тем же.

Всякое нарушение правил логики влечёт за собой ошибки в рассуждении независимо от того, сознаёт ли это участник судебного заседания или нет. Но такие ошибки могут быть использованы вполне сознательно для достижения победы в процессе. В этом случае их принято называть софизмами. Следовательно, с чисто логической точки зрения принципиального различия

между ошибками и софизмами не существует, так как они имеют единую основу, а именно: нарушение правил последовательного, доказательного рассуждения. Однако психологическое различие остаётся. Ошибки совершаются непреднамеренно, софизмы же являются преднамеренными, рассчитанными на победу над оппонентом в споре.

Подводя итоги, хотелось бы подчеркнуть важность логики, ведь логика – это оружие для практикующего юриста, это совокупность целого ряда методов, способов и приёмов необходимых для победы в том же судебном споре. Ведь судебный процесс – это всегда борьба мнений, процессуальное состязание сторон, интересы которых обычно не совпадают. И та сторона, тезис которой будет более чётко и ясно аргументирован, сможет без труда его доказать.

Научный руководитель: докт. филос. наук, профессор кафедры логики НУ «Юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого» – Титов В. Д.

*Губанкова Т. Н.,
аспирант кафедры теории государства и права
Института права ГОУ ВПО «Тамбовский государственный
университет имени Г.Р. Державина», Россия*

Предупреждение логических ошибок и парадоксов в правовом поле

Очевидно, что логика как наука о мышлении непосредственно влияет на процесс познания истины в целом, и знание законов логики и их использование в процессе познания повышают профессиональную культуру мышления, имеет большое значение в любой области деятельности. Со всей степенью определенности это можно отнести и к работе юриста, где требуется точность, последовательность мышления, обоснованность выводов. Не требует

доказательств утверждение, что рассуждения, в которых отсутствует строгая логика, имеют противоречия, могут стать причиной юридических ошибок.

Как в юридической науке, где имеет большое значение логическая сторона постановки вопросов и оценки ответов в ходе применения таких социологических и психологических методов как анкетирование и интервью, так и в юридической практике от логической постановки вопросов часто зависит правильность ответов. Зачастую именно знание логики помогает юристу повысить культуру мышления, а также непосредственно влияет на процесс познания им истины.

Особое значение соблюдение принципов логики имеет при разработке и принятии законов. Практика показывает, что даже незначительные отступления от правил логики приводят к существенным противоречиям, проблемам в законе, нечеткости и неоднозначности в толковании правового акта.

Одной из важных логических операций, применяемых в правовом поле, является определение юридических понятий. Роль этой операции в юриспруденции трудно переоценить. Определение правовых понятий представляет собой логическую операцию, целью которой является раскрытие содержания юридических понятий. При этом происходит выявление их общих и существенных признаков или постижение их сущности. В отличие от других похожих логических операций, как например, сравнения, описания, характеристики, определение состоит в том, что в нем указываются общие и существенные признаки предмета, каждый из которых необходим, а все вместе достаточны для выделения предмета среди других сходных предметов.

В структуре определения можно выделить два элемента – определяемое (само понятие) и определяющее (общие и существенные признаки определяемого). Для юриспруденции большое значение имеют определение через ближайший род и видовое отличие и кроме этого, соотносительные определения. Первые из этих определений даются путем выделения признака, характеризующего все предметы определенного рода, к которому относится

определяемые понятия и указания на его признак, отличающий его от других понятий данного рода. Соотносительные же определения даются предельно общим понятием, не имеющим ближайшего рода, в них понятие раскрывается путем обращения к понятиям, имеющим прямо противоположное содержание.

Необходимо знать логические правила определения понятия, невыполнение которых к логическим ошибкам и парадоксам в правовом поле. Первое правило гласит, что объем определяющего должен совпадать с объемом определяемого. В противном случае дается либо слишком широкое, либо слишком узкое определение. Другое правило указывает, что определение не должно содержать только отрицательные признаки. Согласно третьему правилу нельзя раскрывать определяемое через само себя, что приводит к такой логической ошибке, как тавтология. И, наконец, нельзя определять неизвестное через неизвестное. Довольно часто в наших отечественных законах наблюдается «увлечение» определенным понятием. В европейском же праве, и что нам кажется правильным, каждый закон не сопровождается набором собственных понятий. Они даются в конституциях и самых значимых правовых актах.

Как справедливо отмечают ряд авторов, понятийный аппарат определяет общую логическую культуру действий законодателя. С понятия начинается логическое бытие любого правового норматива. Ни одна правовая норма как результат правового мышления не может быть сконструирована без конкретной системы понятий, которые придают правовой норме логический смысл, обуславливают ее логическое движение в правовом применении.

Кроме того, общим требованием при разработке и принятии законодательно-правовых актов должно быть – *всякая норма видового (менее общего) значения не может функционировать без правового норматива родового (более общего)*. В нашем законодательстве иногда устанавливаются, например, запретительные нормативы на видовом уровне общественных отношений без соответствующих запретительных нормативов на «верхнем» родовом уровне.

Чтобы каждая правовая норма имела свой логический фундамент, отвечала в результате принципу справедливости, на наш взгляд необходимо вести обучение государственных служащих, законодателей и т. д. основам юридической техники, в том числе основам формальной логики. Кроме того, имеет смысл расширить обучение студентов в ВУЗах по этой тематике.

Как в законотворчестве, так и в судебном правоприменении логические ошибки могут нанести серьезный ущерб правовому процессу, и прежде всего, законным интересам граждан. Логические ошибки могут быть совершаться на всех этапах судебного процесса: при установлении фактических обстоятельств по делу (фактологические ошибки), при принятии решения по делу и др.

Знание логики помогает юристу подготовить выстроенную, хорошо аргументированную речь, разоблачить противоречия в показаниях обвиняемого, опровергнуть необоснованные доведения своих оппонентов, построить судебную версию, пометить логически выдержанный план обзора места событий, без противоречий, последовательно и обоснованно составить официальные документы и т. д.

Несмотря на то, что преимущества применения принципов и правил формальной логики в правовом поле очевидны, у нас наблюдается осторожное отношение к внедрению формальных методов в юриспруденцию. Это можно объяснить отчасти историческими факторами. В частности следует признать, что Россия на десятилетия попала под влияние диалектической логики. Формальная же логика определялась энциклопедическим словарем как орудие классового врага, кулака и подкулачника, конечно же, это сдерживает развитие и применение формально-логических методов в юриспруденции.

Как нам представляется, в дальнейшем формальная логика еще более полно раскроет свои возможности в правовом поле. Создание экспертных систем, просчитывающих и моделирующих процессы в правовом поле, применение консультирующих общедоступных систем приведет к качественному росту правового сознания общества, существенно облегчит

мыслительную деятельность юриста, что в результате и приведет к предотвращению логических ошибок в их деятельности.

*Научный руководитель: к.ю.н., доцент Институт права ГОУВПО
«Тамбовский государственный университет имени Г. Р. Державина» –
Пузилов Р. В.*

*Довгополов Г. И.,
студент 1 курса вечернего факультета
Национального университета
«Юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого»*

Логические ошибки как способ манипуляции сознанием в рекламе

Одной из особенностей манипулятивного воздействия является его скрытость. В ст.1 закона Украины «О рекламе» раскрывается содержание понятия «скрытой рекламы» — информация о лице или товаре в программе, передаче, публикации, если такая информация служит рекламным целям и может вводить в заблуждение лиц относительно действительной цели таких программ, передач, публикаций. Но в этом законе не приводится определение рекламного манипулирования, что и даёт возможность использовать логические ошибки. Известные еще со времен античных софистов, эти ошибки эксплуатируются по сей день и, при умелом применении, срабатывают в девяти случаях из десяти.

Прием заключается в том, что первоначальный тезис должен быть как можно более общим и размытым, чтобы в последующих суждениях его можно было трактовать по-разному, в зависимости от пожеланий автора. Например, «говорят, пиво должно быть импортным, дорогим, живым» — исходное утверждение. Далее многозначительно делается поправка: «на самом деле пиво

должно быть вкусным». Звучит как противопоставление, хотя на самом деле пиво должно быть и вкусным, и живым, и импортным. Делается попытка подменить исходный тезис на «только живым, только импортным...». Фактически никаких логичных доводов в пользу перехода на украинское и недорогое пиво не приводится.

Лучше всего в роли неопределенных тезисов выступают *трюизмы* — «общеизвестные, избитые истины». «Все куда-то спешат, — заявляет другой пивной бренд, — акции превращаются в бездушное накопление призов. И только мы даем Вам возможность неспешно получить призы в нашей акции». Кто конкретно так спешит с проведением промо-акций и в чем преимущества «душевного» накопления призов — не совсем понятно.

Манипуляция, построенная на *«несоблюдении закона достаточного основания»*, заключается в том, что мысль, которой пытается убедить реклама, не подтверждается достаточным количеством аргументов. Приводить все научные факты в одном рекламном сообщении, конечно, не имеет смысла, но в таком случае имитация научного эксперимента, например, является не совсем корректным ходом, который вводит потребителя в заблуждение. Такая реклама является недобросовестной (ст. 1 закона Украины «О рекламе»).

Недоказанные суждения — наиболее часто встречаемая особенность логических манипуляций. В той или иной форме она присутствует во всех приемах, которые будут описаны далее.

Иногда в рекламном сообщении доказательство производится по принципу *«ошибки круга»*. Этот прием используется чаще всего в тех случаях, когда то или иное нововведение в продукте имеет чисто символический характер или создатели рекламы недостаточно четко понимают его цель. И тогда польза от изменений или преимущества товара объясняются через самих себя (иногда, другими словами). Скажем, «классический вкус хорош, потому что это классика», «товар теперь более эксклюзивный, потому что более элитарный» и т. д. Обычно, в этих случаях используются звуковые или

визуальные «помехи», которые призваны отвлечь аудиторию от недоработанной логики рекламного сообщения.

Следующий вид логических манипуляций связан с ошибками *«причинно-следственного силлогизма»*. Это означает, что манипулятор делает умозаключение по принципу: «после этого — значит, вследствие этого». В этом случае временная связь между явлениями подменяет причинно-следственную. Предположим, было произведено исследование, и оно выявило, что среди людей, регулярно употребляющих жевательную резинку, заболевания полости рта встречаются гораздо реже, чем среди остальных опрошенных. Дает ли это нам право утверждать, что жевательная резинка защищает от кариеса? Однозначный ответ «да» был бы логической ошибкой. Вероятно, употребление жевательной резинки приводит к улучшению состояния зубов ($a > b$). Также возможно, что как раз здоровые зубы дают возможность употреблять этот продукт ($b > a$). Наконец, вероятно, существует какое-то третье явление (скажем, внимательное отношение человека к своему здоровью), которое является причиной двух других ($c > a, b$). Следовательно, на основании приведенной информации сделать конкретный вывод невозможно. Эту логическую ошибку, как правило, не замечает аудитория рекламного сообщения, а иногда и сам рекламодатель.

Еще одна уловка, которую аудитории почти никогда не удастся распознать — *«неправомерные аналогии»*. В этом случае для доказательства той или иной мысли используются аналогии между абсолютно несоразмерными явлениями. Часто такая логическая ошибка — вынужденный шаг, когда автор рекламы очень хочет использовать впечатляющую метафору. Например: «Смотрите, наше средство делает прочнее скорлупу яйца, значит, оно с таким же успехом защитит зубную эмаль». Метафора сама по себе может быть очень красивой, но на мой взгляд, утрачивает часть красоты, когда маскируется под серьезное доказательство или научный эксперимент.

Что же касается приведенных приемов, рекламодатели вольны применять их в такой форме, которая не противоречит действующему

законодавству, внутрикorporативним стандартам и, в идеале, стремлению «не навредить» своей аудитории.

*Научный руководитель: к. филос. н., доцент кафедры логики
Национального университета «Юридическая академия Украины им. Ярослава
Мудрого» – Невельская-Гордеева Е. П.*

*Дьяченко О. Г.,
студент I курсу I факультету
НУ «Юридична академії України імені Ярослава Мудрого»*

Дослідження ефективності рекламної аргументації

Згідно ст. 1 закону України «Про рекламу», реклама – це інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо такої особи чи товару.

Обмеження ролі реклами лише до пропозиції товарів зменшує силу її дії. У зв'язку з цим виникає проблема підбору відповідних аргументів, які обґрунтували б пропонований спосіб дії. Уміння переконувати є для реклами основною умовою її позитивної дії. Так само вірно і те, що підбір аргументів не може бути справою випадку.

Існує 2 роди аргументів: аргументи раціональні і аргументи емоційні. Серед них мають місце аргументи позитивні і негативні. 1. Раціональні аргументи – це такі аргументи, до основи тезисів яких покладені фактори, що впливають на інтелект людини. Вони можуть вказувати лише на якість товару, підкреслювати його достоїнства – це є позитивною раціональною аргументацією. Якщо застосована аргументація вказує не лише на достоїнства товару, але і на деякі їх недоліки, щоб викликати враження об'єктивності

інформації, такий тип аргументації буде раціональною аргументацією з позитивними і негативними елементами. 2. Емоційні аргументи діють на відчуття людини і можуть викликати у неї як приємні, так і неприємні відчуття. Позитивними вони є в тих випадках, коли викликають приємний емоційний стан. Якщо ж під впливом матеріалів реклами виникає неприємне відчуття, тоді їх можна назвати негативними.

Визначення значущості окремих родів аргументації має велике практичне значення в області реклами, у зв'язку з чим ведуться різні дослідження в цій області.

Були розроблені чотири рекламні тексти, за допомогою яких рекламувалися чотири різні сорти тканини. У кожному тексті була застосована різна аргументація. Текст, що містить раціональну позитивну аргументацію, вказував, що запропонована тканина виготовлена з високоякісної шерсті, що прати її можна в домашніх умовах, що вона не звалюється і не линяє при пранні. Текст, що містить раціональну аргументацію з позитивними і негативними елементами, окрім відмічених вище достоїнств, вказував на один недолік, а саме: тканину можна чистити лише сухим способом – у хімчистці. Оголошення, що містить емоційну позитивну аргументацію, інформувало, що плаття, пошите з пропонованої тканини, гарантує свіжий і елегантний вигляд, піднімає самопочуття, що в цьому платті жінка подобатиметься. Текст, що містить аргументацію емоційну негативну, вказував, що придбана тканина позбавить жінку від клопіт, турбот. Потрібно визнати, що в емоційних текстах були деякі раціональні елементи, які неможливо було виключити.

Прочитавши текст, жінки, що брали участь в дослідженні, повинні були повідомити, яку тканину вони купили б в першу чергу, яку купили б в другу чергу, а від покупки якої тканини вони б абсолютно відмовилися. Оцінка рахувалась по баллам: тканина, обрана в першу чергу, отримувала 2 бали, обрана в другу чергу, отримувала 1 бал, а тканина, від покупки якої реципієнти відмовлялись, отримувала мінус один бал. Таким чином можливо було оцінити окремі типи аргументації на підставі кількості отриманих балів. Це

дослідження показало, що найдієвішою є аргументація позитивна емоційна, а на другому місці виявилася аргументація позитивна раціональна. Менш результативним був текст з аргументацією емоційною негативною.

Експериментальні перевірки показують, що інформація, що містить однобічні аргументи, справляє більше враження в бажаному напрямі. Якщо ж все-таки ці самі слухачі пізніше ознайомляться з іншою точкою зору, у них виникне тенденція до зміни поглядів у зворотному напрямі. У разі ж, якщо в першій інформації подавалися одночасно і позитивні і негативні аргументи, що ведуть до позитивних рішень, слухачі були у меншій мірі сприйнятливі до контрреклами. Досліди показали, що при недостатності певної контрреклами, матеріал, що висуває аргументи «за і проти», робить набагато більший вплив на осіб, що мають освіту, ніж на неосвічених.

Враховуючи вищевикладене, слід ще раз підкреслити, що при створенні окремих засобів реклами авторам необхідно користуватися знаннями такої науки, як логіка, зокрема аргументами. Їх можна назвати засобом залучення уваги, легкості огляду, розуміння і запам'ятовування вмісту. З іншого боку, необхідно не залишати осторонь питання вмісту рекламної інформації, а саме підбору інформації, а також спосіб її доведення до споживача.

Науковий керівник: к.філос.н., доцент кафедри логіки НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» – Невельська-Гордєєва О. П.

*Кашанов Н. Н.,
студент I курсу НУ «Юридическая академия Украины
им. Ярослава Мудрого»*

Использование аналогии в делах адвоката Плевако

Аналогия (др. греч. *αλογοα* — соответствие, сходство) — подобие, равенство отношений; сходство предметов (явлений, процессов) в каких-либо

свойствах, а также познание путём сравнения. Между сравниваемыми вещами должно иметься как различие, так и подобие; то, что является основой сравнения должно быть более знакомым, чем то, что подлежит сравнению. Различие и подобие вещей должны существовать в единстве (метафизическая аналогия) или, по крайней мере, не должны быть разделяемы (физическая аналогия). В т. н. атрибутивной аналогии то, что является основанием подобия двух вещей, переносится с первого члена аналогии на второй (когда, напр., по аналогии с человеческим телом поступки, поведение человека рассматривают как «здоровые»). В т. н. пропорциональной аналогии каждый из членов аналогии содержит нечто, в чём он в одно и то же время подобен и не подобен другому.

Умозаключение по аналогии — это логический вывод, в результате которого достигается знание о признаках одного предмета на основании знания о том, что этот предмет имеет сходство с другими предметами. Аналогия, как и любая логическая форма, является отражением определенных связей и отношений предметов реальной

Очень четко аналогию при ведении дел в сфере защиты подсудимых использовал адвокат Плевако (1842-1908). Плевако пользовался аналогией для выхода на определенные чувства окружающих, которые сыграют на него в конечном итоге. В своих речах он проводил аналогию действительного (происшедшего) с тем, что могло быть еще хуже. Однажды Плевако взялся защищать человека, изнасиловавшего собственную дочь. Зал был забит битком, все ждали, с чего начнет адвокат свою защитительную речь. Неужели с любимой фразы? Невероятно. Но встал Плевако и хладнокровно произнес: *«Господа, а ведь могло быть и хуже»* И тут не выдержал сам судья. *«Что, - вскричал он, - скажите, что может быть хуже этой мерзости?»*. *«Ваша честь, - спросил Плевако, - а если бы он изнасиловал вашу дочь?»*.

Также аналогией воспользовался Плевако в следующем своем деле. В нем он провел аналогию для того, что показать малозначимость содеянного. Однажды знаменитый адвокат Плевако участвовал в защите старушки, вина

которой состояла в краже жестяного чайника стоимостью 50 копеек. Прокурор, зная, кто будет выступать адвокатом, решил заранее парализовать влияние речи защитника, и сам высказал все, что можно было сказать в пользу подсудимой: бедная старушка, нужда горькая, кража незначительная, подсудимая вызывает не негодование, а только жалость. Но собственность священна, и, если позволить людям посягать на нее, страна погибнет. Выслушав прокурора, поднялся Плевако и сказал: *«Много бед и испытаний пришлось перетерпеть России за ее более чем тысячелетнее существование. Печенеги терзали ее, половцы, татары, поляки. Двенадцать языков обрушились на нее, взяли Москву. Все вытерпела, все преодолела Россия, только крепла и росла от испытаний. Но теперь, теперь... старушка украла чайник ценою в пятьдесят копеек. Этого Россия уж, конечно, не выдержит, от этого она погибнет безвозвратно»*. Естественно, старушка была оправдана.

У Плевако было дело, где аналогия повлияла на чувства всепрощения. Судили священника, набедокурил он славно. Вина была доказана. Сам подсудимый во всем сознался. Поднялся Плевако. *«Господа присяжные заседатели! Дело ясное. Прокурор во всем совершенно прав. Все эти преступления подсудимый совершил и сам в них признался. О чем тут спорить? Но я обращаю ваше внимание вот на что. Перед вами сидит человек, который тридцать лет отпущал вам на исповеди грехи ваши. Теперь он ждет от вас: отпустите ли вы ему его грехи»*. Священника оправдали.

Плевако использовал аналогия в своем деле для пояснения естественного поведения пострадавшей. Знаменитый адвокат Плевако любил защищать женщин. Он вступился за скромную барышню из провинции, приехавшую в консерваторию учиться по классу пианино. Случайно остановилась она в номерах известного прибежища пороков, сама не зная, куда с вокзала завез ее извозчик. А ночью к ней стали ломиться пьяные гуляки. Когда двери уже затрещали и девушка поняла, чего от нее домогаются, она выбросилась в окно

с третьего этажа. К счастью упала в сугроб, но рука оказалась сломана. Погибли розовые мечты о музыкальном образовании.

Прокурор занял в этом процессе глупейшую позицию:

– Я не понимаю: чего вы так испугались, кидаясь в окно? Ведь вы, мадемуазель, могли бы разбиться и насмерть!

Его сомнения разрешил разгневанный Плевако.

- Не понимаете? Так я вам объясню, - сказал он. - В сибирской тайге водится зверек горностай, которого природа наградила мехом чистойшей белизны. Когда он спасается от преследования, а на его пути - грязная лужа, горностай предпочитает принять смерть, но не испачкаться в грязи!..

Плевако очень хорошо понимал суть самой аналогии, умел ею грамотно пользоваться и благодаря этому выигрывал дела. В современности дела с развитием общественных отношений только усложнились. Но современным юристам, особенно адвокатам нужно тщательно изучать логику, для того чтобы понять суть аналогии, научиться ею пользоваться в совершенстве.

Научный руководитель: канд. филос. наук, доцент кафедры логики НУ

«Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого» –

Невельская-Гордеева Е. П.

Коляда І. В.,

студент І курсу, вечірнього факультету

НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» (м. Харків)

Логічні прийоми маніпуляції в рекламі

Сьогодні реклама являється частиною суспільного життя і сприймається як буденне явище. Стрімкий прогрес реклами нещодавно спостерігало усе суспільство: від простих кольорових вивісок на будівлях до складних

сюжетних роликів на телебаченні, в Інтернеті. Змінювався не лише зовнішній вигляд реклами, а й засоби впливу на свідомість і аудиторія сприйняття.

Саме завдяки вдалій системі методів «психологічної обробки» споживача реклама здатна нав'язувати потреби, які насправді не є важливими, вона створює штучний престиж товару, від покупки якого і залежить соціальний статус людини. В рекламі, крім психологічних, застосовуються логічні прийоми, дослідженню яких й присвячена дана робота.

Найбільш розповсюдженими прийомами маніпулятивного впливу на людину являються:

1. «Посилання на авторитет» Дія такого прийому ґрунтується на довірі громадян до певних авторитетних лідерів, популярних діячів, спортсменів, артистів, співаків тощо.

Так, прикладом такого маніпулювання є ролик, що рекламує цукерки «Чупа чупс». В цій рекламі приймав участь відомий у всьому світі Олімпійський чемпіон з фігурного катання Євген Плющенко. Він запевняє глядачів, що саме вживання цих цукерок сприяло його перемогам та зробило з нього переможця. Ця реклама може впливати на людей, які захоплюються здобутками та перемогами Євгена Плющенко.

Або ж відома українська співачка Руслана Лижичко рекламує фарбу для волосся, що робить його м'яким та живим, і саме це було підставою для її кар'єри співачки.

2. «Посилання на анонімний авторитет». Дія цього прийому полягає у наведеннях результатів соціопитувань, оцінок експертів, посилань, цитат. Використовуються конструкції на кшталт «більшість експертів зійшлись на думці...», при цьому зовсім не зрозумілим залишається про яких саме експертів іде мова?

Прикладами такого маніпулювання є рекламні ролики шампуню «Head & shouldres», де експерти центру здорового волосся підтверджують, що це шампунь номер один; та реклама засобу для пом'якшення жорсткої води «Calgon», що рятує від псування пральної машини, де провідні виробники

пральних машин рекомендують використовувати саме цей засіб, або ж зубні пасти чи жувальні гумки, що рекомендує нам асоціація стоматологів України.

3. «Навішування ярликів». Цей прийом застосовується методом надання негативної характеристики конкурентів (суперників), яка зазвичай не є правдивою.

Так, наприклад, у рекламі засобу для пом'якшення води «Calgon» майстер, що прийшовши відремонтувати пральну машину, констатує, що вона не підлягає ремонту, бо ж господарка користувалась іншими засобами для пом'якшення води.

Або ж тендітна жіночка з жахом демонструє величезні м'язи, що з'явилися за час прибирання на кухні у результаті використання «звичайних» засобів для прибирання. На допомогу до неї приходять чоловік із миючим засобом «Містер мускул» і обіцяє зробити за нас всю роботу, яку ми не можемо терпіти.

4. «Технологія залякування», тобто підміна цінностей, суцільна гра на людських емоціях.

Прикладом такого прийому може слугувати реклама засобу для видалення плям «Vanish». У рекламі розповідається історія двох дівчаток-подружок. Одна дівчина позичила іншій свою блузку, а вона її зіпсувала (поставила пляму). Після прання пляма не зникла. Відчуваючи сором за заподіяне, дівчинка припиняє спілкування і начебто втрачає подругу. І лише за допомогою «Vanish» дружні стосунки було врятовано!

Чи не є комічною матуся з реклами, що досі сварить дітей за плями на одязі? Отже вона не користується пральним порошком «Тайд». Бо як наголошує виробник: «С «Тайдом» прати на дітей не кричати!».

5. «Відволікання уваги». Цей прийом застосовується для відвернення уваги аудиторії від неважливої, але потрібної інформації.

Так, прикладом може слугувати реклама дезодоранту для чоловіків «Ахе». В рекламі говориться про те, що тепер вона (мається на увазі жінка) на 15% доступніша. Виникає питання звідкіля з'явилися саме 15 відсотків і чому

не 20 або ж усі 50%? Якщо ж більш уважніше придивитися до рекламного ролику, можна побачити, що ледь помітним шрифтом зазначено «під 15% процентами розуміється те, що обсяг дезодоранту став на 15% більше». Цей текст демонструють приблизно 3-5 секунд, звісно що такого часу не достатньо, щоб прочитати таку інформацію.

6. «Ефект присутності». Такий прийом включає трюки, що імітують реальність та створюють образи «простих» людей.

Так, наприклад, досить цікаво спостерігати як професійні актори імітують мову «простих» людей – нібито спонтанні запинки, паузи, легкі дефекти вимовляння, награна невпевненість і т. д.

7. «Інформаційна блокада» Такий прийом досить широко застосовували в 90-х роки приховуючи діяльність недобросовісних банківських установ по створенню фінансових пірамід. Такі рекламні ролики не були компенсовані попереджувачими коментарями, а також існували обмеження доступу до ефіру фахівців, які могли б попередити вкладників та пояснити механізм фінансових пірамід.

8. «Констатація факту». Такий прийом полягає у штучно створеному відчутті дефіциту.

Так, наприклад рекламний заголовок у журналі може містити такі слова: «Попит на престижні офіси починає перевищувати пропозиції».

9. «Рейтингування». Такий прийом містить псевдорейтинги, що нібито містять наукову інформацію. Наукові терміни немов гіпнотично впливають на споживача.

10. «Підміна понять». «Інтернет – це Укртелеком». Або термін «найпопулярніший засіб» застосовується у значенні «найефективніший».

Отже, значення маніпулятивних прийомів при розробці реклами не треба применшувати, бо з одного боку реклама відображає нашу дійсність, а з іншого – впливає на неї. У рекламі досить вдало використовуються різноманітні засоби психологічного впливу та логічні прийоми маніпуляції громадською

свідомістю, що сприяє попиту споживачів частіше за все на не якісний товар та послуги.

Науковий керівник: к.філос.н. доцент кафедри логіки НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» – Невельська-Гордєєва О. П.

*Кондратов А. И.,
студент I курса Института подготовки кадров
для органов прокуратуры Национального университета «Юридическая
академия Украины им. Ярослава Мудрого»*

Софизмы как преднамеренные ошибки в споре

Значение спора в жизни человека достаточно велико, поскольку он является важным элементом межличностного общения и взаимодействия людей, а также неотъемлемым этапом процедуры принятия любых решений, которые затрагивают их интересы. Конечно же, в ходе спора, дискуссии, полемики логические и семантические ошибки бывают неизбежными. Однако, иногда такие ошибки принимают форму уловок и используются преднамеренно с целью ввести в заблуждение. Нетрудно представить, каким мощным средством демагогии становятся такие уловки в руках нечестного человека и, к каким последствиям может привести их использование.

В настоящее время существует ряд научных трудов, посвященных характеристике софизмов. Наиболее известными и полными из них являются работы С. И. Поварина «Искусство спора. О теории и практике спора» и В. А. Винокура «Уловки в споре». В них авторы охарактеризовали основные наиболее распространенные софизмы и выработали практические рекомендации по их избеганию и выявлению путём решения следующих задач:

исследования ошибок, которые лежат в основе уловок, анализа механизма построения и действия уловок на практических примерах.

В обычном и распространенном понимании софизм — это умышленный обман, основанный на нарушении правил языка или логики. Цель его — выдать ложь за истину, убедить соперника в своей правоте, заставить его принять явно необоснованную мысль.

Убедительность софизма связана с хорошо замаскированной ошибкой, вызванной метафоричностью речи, омонимией слов, нарушением правил логического вывода. Однако, надо постоянно иметь в виду, что софизм и ошибка различаются не по существу, не логически, а только психологически, различаются только тем, что ошибка — не намеренна, софизм — намерен. Поэтому, сколько есть видов ошибок, столько видов и софизмов.

Первым классом софизмов являются софизмы отступления от задачи спора, такие как: (а) подмена спора из-за тезиса спором из-за доказательства; (б) перевод спора на противоречие; (в) неполное опровержение; (г) подмена пункта разногласия в сложной мысли; (д) опровержение не по существу.

Следующим классом софизмов являются софизмы отступления от тезиса, в частности: (а) логическая диверсия: выступающий переключает внимание на обсуждение другого положения, не имеющего прямой связи с первоначальным тезисом; (б) изменение тезиса – произвольное расширение и сужение софистом объема тезиса и усиление и смягчение его содержания; (в) от сказанного с условием к сказанному безусловно и наоборот.

Третьим классом софизмов являются лживые и произвольные доводы, в частности: (а) лживые доводы, когда заведомо ложную мысль пытаются выдать за истинную; (б) софизм произвольного названия, при котором софист даёт название не на основании свойств, которыми обладает предмет, а сначала называет предмет, а потом выводит свойства, которыми он должен обладать в соответствии с названием; (в) некорректный аргумент к авторитету; (г) опровержение или доказательство в кредит, когда утверждая или отрицая истинность тезиса, софист откладывает обоснование своей позиции на потом.

Последним классом софизмов являются мнимые доводы, такие как: (а) софизм тождества аргумента и тезиса; (б) порочный круг в доказательстве и софизмы непоследовательности, в частности: (а) приём некорректного следствия; (б) выдача следствия за причину; (в) вывод «после этого, значит вследствие этого»; (г) ложное обобщение; (д) применение неполной индукции ко времени; (е) дамский аргумент.

Конечно же, лучшим средством защиты от доводов недобросовестного спорщика является знание и понимание софизмов как преднамеренных ошибок в споре. Поэтому можно дать некоторые практические рекомендации, которые помогут выявить софистические уловки в споре, а именно:

1. Не вступать без необходимости в спор с людьми, которые не знакомы с правилами ведения корректного спора.
2. Перед началом спора чётко определить пункт разногласия и дать определение терминам, используемым в споре.
3. Следить за тем, чтобы тезис оппонента сохранялся неизменным на протяжении всего доказательства.
4. Оснавателью проверять корректность ссылки оппонента к авторитету.
5. С осторожностью относиться к кванторам всеобщности, употребляемым противником, к заявлениям о невозможности либо абсурдности чего-либо.
6. Анализировать правомерность выводов, используемых оппонентом.
7. Пытаться охватить спор полностью – помнить тезис и доводы оппонента от начала спора и тщательно следить за последующим ходом его аргументации.

*Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры логики Национального университета «Юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого» –
Павленко Ж. А.*

*Кравченко М. О.,
студент II курсу I факультету
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»*

Логічні прийоми передвиборчої агітації

Передвиборча агітація – діяльність, здійснювана в період виборчої кампанії, яка має на меті схилити виборців до голосування за (або проти) певного кандидата. Для завоювання голосів електорату та маніпулювання суспільною свідомістю існують та широко використовуються спеціальні методи та прийоми, що являють собою передвиборчі технології. В даній роботі розглянуто їх використання на прикладі президентських виборів 2009-2010 року.

Передвиборчі технології – (з грец. *Techne* – майстерність, вміння, мистецтво) – методи організації виборчих кампаній партій (блоків), які спрямовані на досягнення успіху на виборах. Основою їх є реклама – як через засоби телебачення та радіомовлення, періодичні видання (ЗМІ), так і шляхом розповсюдження агітаційних листівок та газет, тощо. Основна мета – переконати виборця в тому, що ця партія або кандидат – краще за всіх інших. Це досягається шляхом розповсюдження суджень (нерідко неправдивих) для утворення у виборців певних умовиводів, що сприятимуть обранню ними певного кандидата. Існують три види політичної реклами:

I. Доказова реклама. З її допомогою можна довести виборцю силу власної позиції, що ця політична сила, знаходячись при владі, буде більш ефективною, ніж інші конкуренти. Ця реклама будується на ідеології – системі постійних поглядів та ідей щодо суспільних процесів. Проблема більшості партій якраз і полягає в відсутності власної позиції та в бажанні пристосуватися до ситуації, а не змінювати її, тому ця реклама широко не розповсюджується.

Для доведення правильності власної позиції використовуються:

1. Авторитети – за відсутності у партії ідеології ставка робиться на «лідерів» – відомих політиків, акторів, співаків. Через довіру та любов народу (або його частини) до них політичні сили розраховують викликати довіру до себе. Наприклад, Ю. Тимошенко залучила до своєї передвиборчої кампанії співаків Скрябіна, Потапа й Настю К., гурт ВВ, постійно з'являлася на телебаченні поряд з прем'єром РФ В.Путіним та лідером Лівійської Джамахирії М. Каддафі.

2. Популярні гасла та обіцянки. Бувають як **конкретними** (як, наприклад, у В. Ющенка – «Скоротимо кількість депутатів», «Введемо 20 % податку на яхти, вілли, лімузини», «Збудуємо 7000 км швидкісних доріг для Євро 2012»), так і **загальними** (як в А. Яценюка – «Країну врятують освічені люди», «нова індустріалізація», «продуктивне село», «сильна боездатна армія», В. Януковича «Проблему буде вирішено», «Тебе буде почуто»). При цьому відсутні чіткі пояснення того, яким чином дані обіцянки будуть виконані.

3. Ствердні лозунги – яке-небудь твердження представляється в якості очевидного факту, що не потребує доказів, часто комбінується з «грою в простонародність» – ніби гасло є словами людини з народу (наприклад: «Ющенко відстоює національні інтереси», «Ми здобули свободу обирати владу!», «Ющенко – патріот України» тощо).

II. Іміджева реклама. В основі – стереотипні поняття. Види:

1. Використання невизначених виразів, які визивають позитивні емоції. В них немає обіцянки чи заклику. Виборці повинні самі «додумати», що малося на увазі. На президентських виборах 2010 стала, мабуть, найпопулярнішим прийомом агітації, бо застосовувалась практично у рекламних кампаніях всіх кандидатів:

А. Яценюк: «Арсеній: врятувати країну»; В. Янукович: «Україна для людей»;

Ю. Тимошенко «Вони обіцяють – вона працює», «Вони блокують – вона працює», «Вони руйнують – вона працює»; С. Тігіпко «Сильний президент – сильна країна»; В. Ющенко: «Україні – бути!» .

2. Експлуатація образів, що викликають сильні емоції – виборця змушують повірити в те, що вибір саме цього кандидата – єдиний спосіб врятуватися від жахливих для суспільства наслідків: В. Литвин: «Тільки йому можна довірити країну».

III. Інформаційна атака, «чорний піар», антиреклама. Види:

1. Дезінформація – завідомо неправдиве повідомлення. Конкурентам приписують негативні вчинки або факти, що нібито мали місце в минулому.

2. Провокації до дій, які можуть спричинити політичний, світоглядний розкол партії або суспільства в цілому. Наприклад, гасло «Свободи»: «Мазепа переміг, Україна незалежна», «Бандера – Герой!» та ін.

3. Підробки, «наклеювання ярликів» – напад на одну зі сторін. Схожі за стилістикою на рекламу кандидата або навіть приписуються йому:

А. Яценюк: «Країну врятують масові розстріли»;

Ю. Тимошенко «Все пропало – вона працює», «Вони кака – вона цяця»;

В. Ющенко «Я – за Ющенко! Ющенко продає українську зброю терористам»,

«Ющенко відроджує нацизм в Україні. Я – за Ющенко!»;

В. Янукович: «Шапку буде повернуто!»

Варто зазначити, що наведені приклади підробок розповсюджувалися як звичайна політична агітація і мали далеко непоодинокий характер.

Передвиборча агітація президентських виборів 2009-2010 полягала у донесенні до відома виборців не конкретної програми дій, а вдалих суджень, що найчастіше не мали під собою ніяких реальних фактів: «Ющенко – патріот України», наприклад. Патріот – людина, яка любить свою країну та працює на її користь. Мимоволі отримуємо дедуктивний умовивід:

1. Патріот – людина, яка любить свою країну та працює на її користь.

2. Ющенко – патріот.

Висновок: Ющенко – людина, яка любить свою країну та працює на її користь.

Таким чином, політична реклама базується на психологічній «теорії героїв та теорії рис». В ній намагаються сформуванати образ лідера, який має сильний потяг до відповідальності, енергійність, оригінальність, ініціативність, самовпевненість. Логічні методи реалізації такої реклами різноманітні, арсенал логічних засобів передвиборчої агітації є надзвичайно об'ємним предметом наукових досліджень.

*Науковий керівник : к.філос.н. , доцент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» –
Невельська-Гордєєва О. П.*

*Кузнецова М. А.,
студентка заочного факультета
Харьковской национальной академии городского хозяйства*

Анализ парадокса о тяжбе Протагора с Эватлом

Наличие большого числа парадоксов говорит о силе логики как науки, а не о ее слабости, как это может показаться. Прошло около века с тех пор, как началось оживленное обсуждение парадоксов, сотни книг и статей были посвящены цели их разрешения, однако результаты поразительно бедны в сравнении с затраченными усилиями. Предпринятая ревизия логики так и не привела, однако, к недвусмысленному их разрешению. Вероятно, математическая логика может стать главным инструментом для разрешения данной задачи.

Обнаружение парадоксов не случайно совпало с периодом наиболее интенсивного развития современной логики и наибольших ее успехов. Первые парадоксы были открыты еще до возникновения логики как особой науки.

Многие парадоксы были обнаружены в средние века. Позднее они оказались, однако, забытыми и были вновь открыты уже в наше время.

Парадоксами подрывается вера в то, что привычные приемы теоретического мышления сами по себе и без всякого особого контроля за ними обеспечивают надежное продвижение к истине. Парадокс в теории говорит о несовместимости допущений, лежащих в ее основе. Он выступает как своевременно обнаруженный симптом болезни, без которого ее можно было бы и проглядеть.

Настоящая работа посвящена анализу древнегреческого парадокса о тяжбе Протагора с Эватлом. Имеются три возможности интерпретации разрешения этого парадокса с точки зрения теории принятия решения. Во-первых, можно считать, что независимо от решения суда Протагор выигрывает спор, поскольку в случае проигрыша в суде Эватл платит за обучение по суду, а в случае выигрыша — по договору. Однако это неверно, потому что при этом не учитывается обратная направленность платежных действий, входящих в одну и ту же альтернативу. Во-вторых, если принять последнее замечание к сведению, можно считать, что обратная направленность платежей по суду и по договору приводит к общему нулевому исходу независимо от решения суда. Однако и эта возможность неверна, потому что упускает из виду начальное состояние спора, именно, что Эватл является должником Протагора. Учет этого фактора рождает третью возможность, которая будет рассмотрена подробнее.

Пусть X обозначает стоимость обучения Эватла у Протагора. По условиям спора Эватл прошел курс обучения у Протагора, но не заплатил за него. Следовательно, Эватл приобрел X единиц стоимости, а Протагор потерял X единиц стоимости (т. е. приобрел $(-X)$ единиц стоимости).

Рассмотрим первую альтернативу: Эватл платит за обучение по суду и не платит по договору. Отметим, что освобождение Эватла от платы за обучение по суду или по договору равносильно внесению этой платы самим Протагором в форме соответствующих издержек, понесенных в процессе обучения.

Согласно данной альтернативе, имеет место следующая цепочка платежей. Эватл — владелец X единиц стоимости по условию спора; Эватл платит Протагору X единиц стоимости по суду: $X - X = 0$; Эватл освобождается от уплаты обучения по договору: $0 + X = X$. Общий исход спора для Эватла в данном случае положительный: он сохраняет начальные X единиц стоимости, т. е. не платит Протагору за свое обучение и, таким образом, выигрывает спор.

Эта же альтернатива с точки зрения Протагора выглядит так. Протагор — владелец $(-X)$ единиц стоимости по условию спора; Эватл платит Протагору по суду за обучение X единиц стоимости: $(-X) + X = 0$; Эватл освобождается от платы за обучение по договору, т. е. платит Протагор: $0 - X = -X$.

Общий исход для Протагора, согласно данной альтернативе, отрицательный: он не получает платы за обучение от Эватла, не возмещает свои издержки и тем самым проигрывает спор.

Рассмотрим теперь вторую альтернативу: Эватл не платит по суду, но платит за обучение по договору. С точки зрения Эватла, имеет место следующая цепочка платежей. Эватл владеет X единиц стоимости по условиям спора; Эватл освобождается от платы за обучение по суду: $X - 0 = X$; Эватл платит Протагору за обучение по договору: $X - X = 0$. Общий исход для Эватла, согласно данной альтернативе, отрицательный: он вынужден заплатить Протагору за свое обучение и, таким образом, проиграть спор.

С точки зрения Протагора, имеет место следующая цепочка платежей. Протагор владеет $(-X)$ единиц стоимости по условиям спора, Эватл освобождается от платы за обучение по суду: $(-X) + 0 = (-X)$. Эватл платит за обучение по договору: $(-X) + X = 0$. Общий исход спора для Протагора, согласно данной альтернативе, положительный, так как он получает от Эватла плату за обучение, покрывает свои издержки и, таким образом, выигрывает спор.

Для большей наглядности и ясности все платежи внесены в таблицу:

Участники спора	Эватл		Протагор	
Платежи в начале спора	X		-X	
Решение суда	Проиграл	Выиграл	Проиграл	Выиграл
Плата по суду	X-X	X-0	-X + 0	-X + X
Плата по договору	X-X+X	X-0-X	-X+0+X	-X+X-X
Окончательные платежи	X	0	0	-X
Итоги спора	Выиграл	Проиграл	Выиграл	Проиграл

В условиях спора не содержится никакой информации о шансах на победу его участников. В этой ситуации разумно допустить, что как Протагор, так и Эватл имеют равные шансы на выигрыш. Другими словами, победа любого из них представляет случайное событие. В этом состоит логическое содержание рассматриваемого спора, которое, как очевидно, не исчерпывает всей проблемы. Если провести анализ настоящей тяжбы в терминах теории принятия решения, то можно отметить, что в данном случае кроме логических необходимо учитывать еще и психологические условия поведения человека.

*Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры логики Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого» –
Павленко Ж. А.*

*Лісова К. Ю.,
студентка 1 курсу вечірнього факультету
Національного університету
«Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*

Реклама як особливий вид аргументації

Актуальність дослідження феномену реклами пов'язана зі зростанням її впливу в сучасному житті. У наш час інформаційних технологій

спостерігається активний розвиток реклами. Поряд із «класичними» її видами (теле-, радіо- та друкована реклама) з'являються нові форми рекламних повідомлень, такі як Інтернет-реклама, мобільний маркетинг, контекстна реклама та ін.

З іншого боку, спостерігається посилення інтересу до теорії аргументації. І хоча багато аспектів аргументації вже глибоко та всесторонньо проаналізовано, проблема рекламної аргументації й досі залишається майже недослідженою, як і проблема логічного аналізу рекламних повідомлень.

Заперечуючи силу раціональної аргументації в рекламі, більшість дослідників автоматично заперечують і логічність реклами. Адже дуже часто ці поняття ототожнюються.

Щодо логічності рекламного тексту, то він проявляється в його внутрішній схемі. Якби в рекламі був відсутній момент логічності, її мова була б лише безладним, випадковим, позбавленим зв'язку набором окремих думок, незрозумілих споживачеві. Як приклад, розглянемо рекламу торгової марки Stolotov: на фоні трави зображена пляшка Stolotov і написано текст: «ВеснаПікнікStolotov». Цей напис у стислому вигляді передає таке міркування: «Весна — це час пікніків, а пікніки — це час, коли можна розслабитися та трохи випити, тобто це час для Stolotov». Якби з цієї послідовності прибрати середню ланку – пікнік – аргумент актуальності Stolotov навесні був би не таким очевидним.

Якщо ж аналізувати структуру рекламної аргументації, то в багатьох випадках, в ній недостатньо аргументів на підтримку точки зору, що висувається. Повернемося до нашого прикладу, навіть якщо припустити, що лише весну можна по праву вважати часом пікніків, то це ще не привід вважати, що це час для Stolotov. Адже на пікніках не обов'язково п'ють алкогольні напої, а якщо й п'ють, то вибір споживачів Stolotov не обмежується. Аргументів на користь вибору саме цієї марки в рекламі явно недостатньо. Отже, вербальний текст гарантує розуміння рекламного повідомлення, що ж стосується логічної структури, то найчастіше вона порушується. Рекламу часто

звинувачують у зловживанні нелогічними механізмами переконання, при цьому під нелогічними найчастіше розуміють вплив реклами на емоційно-психологічний стан людини, а не на її розсудок. Проте наука логіка має справу не з самим розсудком, а, образно кажучи, з його похідними — з міркуваннями. Останні мають місце навіть під час аналізу логіки дії. Адже міркування передують діяльності (плануванню дії) і можуть істотно визначати порядок її здійснення. Тому навіть якщо реклама впливає на емоційно психологічний стан людини, це не означає, що вона не провокує певну послідовність міркувань у споживачів.

Щодо ефективності реклами є ряд вимог, першою з якої є зрозумілість суті рекламної ідеї. Причому цю суть споживач має вловити протягом п'яти секунд. Це можливо лише за умови, якщо аргументи, що використовуються в рекламному тексті, є відомими і зрозумілими реципієнту.

А що стосується нелогічності рекламних текстів, то яскравим її проявом є допущення логічних помилок. Найчастіше нелогічність реклами допускається свідомо і служить засобом привертання уваги споживачів. Розглянемо приклад реклами зубної пасти Blendamed: «Рекомендую зубну пасту Blendamed з його фтористою системою fluoristat, а кращого захисту від карієсу не існує – Blendamed. Стоматологи засвідчують: кращого захисту від карієсу не існує». Останнє судження часто помилково сприймається як «Blendamed – кращий захист від карієсу». Але насправді: «Не існує більш надійного захисту від карієсу, ніж система fluoristat (при цьому не стверджується, що їй немає рівних). Отже, тут порушується принцип транзитивності в суто умовному міркуванні.

Часто дається зайва інформація, а справді важливі дані замовчуються. Це стосується, наприклад, реклами кредитів, в якій вказується лише відсоткова ставка, а інформація про інші банківські збори не зазначається. Ще одним прикладом є реклама мобільних операторів, які обіцяють безкоштовні розмови, не вказавши при цьому, що це стосується лише контрактних абонентів та розмов всередині мережі.

Також в рекламних повідомленнях часто замість адекватних доводів застосовуються трюїзми, метафори та багатозначні слова. Прикладом останнього є вживання слова «перший», яке споживачі часто асоціюють зі словом «найкращий», а не з тим, хто (що) був першим по порядку. Наприклад: «Жувальна гумка Digo! – жувальна гумка без цукру з ксилітом, що визнана Міністерством охорони здоров'я як перша жувальна гумка, котра нейтралізує кислоту, що руйнує зуби» – визнана, як найкраща чи вона є першою, по порядку, яку визнали?

Реклама є раціональною за умови, якщо вона досягає поставленої мети (підвищує обізнаність споживачів щодо товару, збільшує продажі тощо). У такому випадку допущення логічних помилок в рекламних повідомленнях є виправданим з точки зору досягнення мети, адже найчастіше такі помилки закладаються в основу загальної концепції рекламного повідомлення і несуть в собі певне смислове і функціональне навантаження, а саме: переконати споживача у потрібності придбання даного товару. Як бачимо, реклама є особливим видом аргументації, для якого характерним є багаторівневість та стислість передачі інформації.

Науковий керівник: к.філос.н., доцент кафедри логіки НУ «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» – Невельська-Гордєєва О. П.

*Моренко І. І.,
студентка I курсу Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Логічні помилки у вирішенні справ про інтелектуальну власність як результат колізій в законодавстві

Розбудова Української держави на засадах демократії та верховенства права ставить багато нових питань, що потребують об'єднання зусиль юристів

і логіків. Одним з напрямків взаємодії юристів та логіків є логіка права, тобто логіка побудови всієї правової системи в цілому. Метою цього напрямку є реагування на «больові точки» правознавства теоретиками, істориками й компаративістами права, поєднане з теоретичними консультаціями з боку логіків. Однією з «больових точок» сучасної правової системи є законодавство України про інтелектуальну власність, а саме наявність великої кількості колізій законів, що в нього входять.

Колізії виникають, коли права на один і той же об'єкт (твір, винахід і т. п.) охороняються кількома законами, а також підзаконними актами міністерств, відомств та локальними норми підприємств. Основна причина колізії полягає в неузгодженості норм права Книги IV «Право інтелектуальної власності» чинного Цивільного кодексу України і законів України щодо охорони прав на конкретні об'єкти інтелектуальної власності, які в основному були прийняті в 1991-1993 роках. Отже, тема логічних помилок у вирішенні справ про інтелектуальну власність як результату колізій в законодавстві набуває особливої актуальності.

Метою роботи є дослідження впливу деяких колізій в законодавстві про інтелектуальну власність на вирішення справ у зазначеній сфері та аналіз логічних помилок, які при цьому виникають. Згідно із вказаною метою поставлені наступні завдання: (а) проаналізувати взаємозв'язок логіки і права, зокрема значення дотримання; (б) логічних законів в юридичній діяльності; (в) визначити основні способи подолання колізій в законодавстві; (г) проаналізувати значення прийняття в майбутньому Закону України «Про нормативно-правові акти» для запобігання логічних помилок при вирішенні спорів про інтелектуальну власність; (д) встановити вплив колізій в законодавстві про інтелектуальну власність на його застосування.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають з питань інтелектуальної власності. Предмет дослідження складають колізії в законодавстві про інтелектуальну власність, які призводять до логічних помилок при його застосуванні.

Визначено, що запорукою правильного вирішення справ суддями є об'єктивна оцінка ситуації, яка пропонується для їх розгляду. Задля цього необхідно додержуватись основних логічних принципів, які в процесі юридичного аналізу повинні застосовуватися в системній єдності. Слідування цим законам в практичній діяльності сприяє отриманню несуперечливих, доведених висновків по справі, спрямованих на встановлення істини. Порушення логічних принципів, до яких призводить існування колізій, веде до логічних помилок в процесі міркування з приводу прийняття судових рішень.

Типовим прикладом колізії в законодавстві про інтелектуальну власність є та, що виникає при застосуванні норм про охорону прав на службовий твір, яка розглянута у трьох ситуаціях, кожна з яких може бути сприйнята учасниками процесу як позиція.

Так, у першому прикладі, колізія розглядалася як темпоральна, тобто одне питання (право власності на службовий твір) регулюють норми, що діють в різних часових межах (Цивільний кодекс України від 01.01.2004 р. та Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року (далі – Закон 1993 р.). У другому випадку колізія була сприйнята як ієрархічна, тобто неузгодженість між загальними нормами (нормами ЦК) та спеціалізованими нормами (нормами Закону 1993 р.). Відповідно були застосовані такі способи подолання колізій як темпоральний та ієрархічний.

На основі наведених та проаналізованих як типових випадків застосування норм про охорону прав на службовий твір, можна зробити висновок, що справи про інтелектуальну власність вирішуються відповідно до сприйняття учасниками процесу колізій.

У всіх описаних випадках найімовірніше виникнення такої логічної помилки, як первинна неправда (*proton pseudos*), коли помилкова теза викладу, спричинена наявністю колізій, стає причиною наступних помилкових суджень або взагалі зводить їх у глухий кут. Тобто не виконується одна з основних вимог міркування – істинність засновків, що призводить до неможливості досягнення істинного результату міркування.

Також в існуючій колізійній ситуації зростає шанс порушення логічного закону тотожності, що призводить до такої помилки, як підміна тези (доказування або спростування не висуненого положення, а іншого, та розповсюдження дії висновку на інше положення). Особливо ймовірним здійснення вказаної помилки є у третьому прикладі вирішення спорів про право власності на робочий твір, оскільки позивач і відповідач керуються різними правилами подолання колізій.

Існування кількох законів, що по-різному регулюють одні й ті ж самі відносини, протирічать логічному закону несумісності, оскільки згідно з ним дві протилежні думки про один і той самий предмет (в даному випадку виражені в нормах ЦК та Законів 1991 – 1993 рр.), взяті в одному відношенні, не можуть бути одночасно істинними.

Наведені приклади доводять, що конкуренція законів сприяє конкуренції позовів, тому доцільніше було б при конкуренції однорідних прав (винахід проти винаходу) використовувати хронологічний спосіб подолання колізій, а при конкуренції неоднорідних прав (винахід проти корисної моделі) – ієрархічний.

На нашу думку, до найкращого результату в боротьбі з колізіями призведе прийняття Закону України «Про нормативно-правові акти» (з 1994 р. в цій сфері проводилися обговорення серед правознавців та було кілька спроб прийняття такого закону), тому що такий варіант якнайкраще відповідає особливостям країн романо-германської правової сім'ї, до яких відноситься й Україна, оскільки їх істотною ознакою є верховенство закону над іншими джерелами права.

Вирішення проблеми колізії законів описаним вище шляхом має велике значення, оскільки буде сприяти покращенню інвестиційного клімату як для національних, так і іноземних інвесторів, якщо їм доведеться стати учасниками судового процесу в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» – Павленко Ж. О.

*Новикова А. А.,
студентка 1 факультета, 2 курса
НУ ЮАУ имени Ярослава Мудрого*

Правовые, логические и психологические аспекты политической рекламы

Трудно представить современную жизнь без рекламы. Мы сталкиваемся с ней, сидя дома у телевизора, слушая радио по пути на работу, практически всегда и повсюду. Для нашего общества почти обычным стало состояние постоянного пребывания в избирательных процессах, которые сменяются один другим. На президентских, парламентских выборах, применялись различные избирательные технологии. Достаточно распространенным явлением выступала политическая реклама, которая регулярно появлялась и появляется в эфире и на страницах средств массовой информации. Политическая реклама – это вид рекламы и, как любая реклама, представляет собой систему методов психологического воздействия на массовую аудиторию с целью управления их политическим поведением, направленная на изменение или закрепление тех или иных политических убеждений. Ее можно рассматривать как систему политических коммуникаций, призванных изменить сознание и поведение людей в соответствии с политическими целями рекламодателя (политических партий, движений, лидеров).

К основным социально-психологическим требованиям политической рекламы следует отнести: четкое определение целей и задач (стратегические, оперативные и перспективные); доступные формы представления электорату предмета политической рекламы (программы партий и др.); неповторимость особого имиджа политического деятеля; выбор средств для демонстрации рекламного продукта (например, использование только электронных СМИ или прямых контактов с избирателями); наличие уникального политического предложения, в том числе и в связи с лозунгами (символичность,

концептуальность, персональность, эксклюзивность, доступность); необходимое финансирование; обязательное наличие возможности обратной связи с электоратом и ее реализация.

Изучив опыт пропаганды и рекламы, В. Л. Артемов обнаружил эффективные приемы воздействия на сознание людей, помогающие формированию стереотипов. Это использование совпадения интересов, внешнее сходство события с внушением, увязка новых стереотипов со старыми; прием подмены стереотипов; смещение фокуса внимания; выпячивание чувств отдельных групп, стимулирование столкновений. В целом задача специалистов в области пропаганды сводится не к созданию в аудитории новых нужд и потребностей, а к приспособлению настроений масс к своим целям. Отдельные исследователи считают, что средства массовой информации должны упрощать действительность и, как следствие: предпочтение отдается зрелищным или сенсационным событиям, вырванным из широкого контекста. Таким образом, люди, по мнению Т. Томпсона, получают «готовый способ упаковки потребления духовной пищи». Проблемы часто рассматриваются схематично и неисторично, делается все тот же упор на стереотипы. Нередко при построении информации используется дихотомия: «законный» — «незаконный».

Политическая реклама активно эксплуатирует логическую ошибку: «после этого – по причине этого». Кризис в экономике – следствие того, что электорат выбрал не тех. Выберете меня – и все будет отлично.

Отсутствие законодательного регулирования данного явления вызывает на практике спорные ситуации. В Законе Украины «О рекламе» понятие «политическая реклама» отсутствует. Только Закон Украины «Про выборы народных депутатов Украины» дает определение понятия «политическая реклама». В статье 66 данного закона сказано, что «Политическая реклама – это одна из форм предвыборной агитации, оплаченная за счет средств избирательных фондов партий (блоков), размещенная с помощью рекламных средств, которая побуждает избирателей голосовать за или против

определенного субъекта избирательного процесса. К политической рекламе относится использование символики или логотипов партий (блоков) – субъектов избирательного процесса, а так же сообщения о поддержке партией (блоком) – субъектом избирательного процесса или кандидатом в депутаты зрелищных или других публичных мероприятий или привлечения внимания к участию в таких мероприятиях партии (блока) – субъекта избирательного процесса или определенных лиц как кандидатов в депутаты».

Четкое определение политической рекламы в средствах массовой информации содержится только в Положении Центральной избирательной комиссии от 18 июня 1999 «О порядке использования средств массовой информации для проведения предвыборной агитации во время выборов Президента Украины в 1999 году». Так, политическая реклама – «это распространенная субъектами проведения предвыборной агитации информация о кандидате в Президенты Украины, оплаченная за счет средств его личного избирательного фонда, спецификой которой является эмоциональность, образность, повторяемость, выразительность, лаконизм, а целью – пропаганда идей, взглядов, программных документов кандидата для формирования его политического имиджа, создание положительного общественного мнения о нем и желательного влияния на дальнейшее поведение участников избирательного процесса, информация о том или ином кандидате в Президенты Украины, целью которой является создание его отрицательного политического имиджа, имеет значение антирекламы».

На данном этапе в Украине нет терминологического разграничения понятий политической рекламы и политической пропаганды (агитации). Отсутствие разграничения данных понятий не позволяет четко установить правила поведения в отношении политической агитации и политической рекламы. Это является очень весомой пробелом в законодательстве Украины. На сегодняшний день существование двух определений политической рекламы на уровне закона и разъяснения Центральной избирательной комиссии

порождает правовые коллизии как в понимании, так и в регулировании этого правового института.

Научный руководитель: к.филос.н., доцент кафедры логики НУ «ЮАУ имени Ярослава Мудрого» – Е. П. Невельская-Гордеева

*Ребалко Я. В.,
студент I курса вечернего факультета
Национального университета
«Юридическая академия Украины
имени Ярослава Мудрого»*

Классификация преступных групп молодежи

Логические классификации имеют большое значение для расследования групповых преступлений. Одним из оснований классификации является *степень* их организованности. По данному признаку, обуславливаемому *уровнем психологического развития преступных групп*, следует классифицировать их на *типы*:

1) случайные (ситуативные); 2) типа «компаний»; 3) организованные; 4) преступные организации (сообщества).

Как показывает практика раскрытия и расследования преступлений, все эти типы в *чистом виде* встречается редко; обычно изучаемый тип группы одновременно может обнаружить признаки и другого, более высокого или низкого по развитию типа группы.

Практическая действительность свидетельствует, что группы несовершеннолетних, совершающих грабежи и разбои, по криминологическому

типу, чаще всего относятся к преступным группам типа «компаний» без жесткой иерархической системы; к случайной (ситуативной) группе несовершеннолетних; а вот организованные преступные группы с весьма определенной иерархической системой, встречаются крайне редко. Меньше всего несовершеннолетних совершали грабежи и разбои в составе преступной организации.

Анкетирование среди несовершеннолетних преступников колонии показало, что старшим в группе, чаще всего, избирался взрослый (от 21 г.) – 37 %; 26 % ответили, что старшим становился совершеннолетний (18 и чуть больше). Чуть меньше – 23 % респондентов, отметили, что в группе старшим выбирался кто-либо из их ровесников.

Группа типа «компаний» образовалась для совершения конкретного преступления. До этого никто из них преступлений не совершал. За очень короткий период времени эта группа приобрела некоторые признаки, характеризующие ее как организованную преступную группу, но в полном смысле слова таковой еще не стала. Довольно часто имеет место переход группы типа «компаний» в случайную («ситуативную») преступную группу. Несовершеннолетним не всегда удается достичь более серьезного преступного объединения по многим причинам: а) недостаточно жизненного опыта; б) низкий образовательный уровень; в) наивность и максимализм и т. п. Названные и другие обстоятельства не позволяют в полной мере преступной группе «оформиться» в *организованную преступную группу во главе с лидером из среды самих же несовершеннолетних*. Объединение несовершеннолетних в преступные группы типа «компаний» без жесткой иерархической системы позволяет им неоднократно совершать грабежи и разбои и формируются территориально. Такие преступные группы более организованны; их преступная деятельность занимает уже значительное место и начинает играть ведущую роль, однако еще отсутствуют четкие планы этой деятельности.

Чаще всего участниками таких преступных групп становятся несовершеннолетние – сверстники. В таких группах нет лидера, но

сформировано *руководящее ядро* из наиболее активных и авторитетных подростков, имеющих существенные антиобщественные установки. Наиболее старший и сильный становится лидером группы.

По результатам анализа архивных уголовных дел установлено, что если в группе был взрослый (совершеннолетний) участник, то в 42,8 % случаев он становился организатором, а в 19,8 % случаев – подстрекателем. Многих в преступную деятельность вовлекали отец либо мать, которые нигде не работали и злоупотребляли спиртными напитками.

Социальные факторы криминализации недостатки воспитательного процесса, материальные трудности – все это приводит к формированию преступной группы. В такой группе – обычный несовершеннолетний из «случайного», «неустойчивого» подростка за короткое время может превратиться в злостного правонарушителя. Чаще других (по рассматриваемой категории преступлений) на практике встречаются преступные группы типа «компании» (72 %) и случайные преступные группы несовершеннолетних (62 %).

В группе действуют *две противоборствующие силы*: одна направлена на дальнейшую интеграцию и сплочение членов группы, другая – на разъединение и дифференциацию ее участников. Если преступная группа потерпела неудачу и возникла опасность разоблачения и привлечения ее членов к ответственности, то усиливается тенденция к разъединению группы, проявляются скрытые конфликты, противоречия, возрастает напряженность в отношениях между ее участниками. Значит становление преступной группы несовершеннолетних: это добровольное объединение знакомых молодых людей, обусловленное способом удовлетворения возрастных психофизиологических потребностей, обычно, на территории проживания или постоянном месте времяпровождения, в котором под воздействием межличностных отношений и в связи с появлением «совместного» мотива на совершение грабежа или разбоя, происходит переход от неформальной молодежной группы к группе преступной по

типу случайной или «компаний», часто встречающихся по данной категории преступлений.

*Научный руководитель: к. филос. н. доцент кафедры логики НУ «ЮАУ
имени Ярослава Мудрого» - О. П. Невельская-Гордеева.*

*Садовий Р. С.,
студент 1 курсу вечірнього факультету
НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» (м. Харків)*

Порушення основних законів логіки як прийом комічного в літературі

Предметом дослідження є алогізм (нелогічне міркування, хід думки, що порушує закони й правила логіки, або факт, що суперечить логіці), а також порушення основних законів і правил логіки.

Закон тотожності затверджує, що будь-яка думка (будь-яке міркування) обов'язково повинна дорівнювати самої собі, тобто вона повинна бути ясною, точною, простою. Говорячи інакше, цей закон забороняє плутати й підмінювати поняття в міркуванні, тобто вживати те саме слово в різних значеннях або вкладати те саме значення в різні слова, створювати двозначність, ухилятися від теми. За допомогою порушення цього закону можна створити який-небудь комічний ефект.

Закон протиріччя говорить про те, що якщо одне судження щось затверджує, а інше теж саме заперечує про один і той самий суб'єкт у той самий час у тому самому відношенні, то вони не можуть бути одночасно істинними. Логічний закон протиріччя дозволяє що-небудь затверджувати й те ж саме заперечувати одночасно.

Закон достатньої підстави затверджує, що будь-яка думка для того, щоб мати силу, обов'язково повинна бути обґрунтована якими-небудь аргументами, причому ці аргументи повинні бути достатніми для доказу вихідної думки.

У міркуванні: «Злочин скоїв Назаров, бо він сам зізнався в цьому й підписав всі свідчення», – закон достатньої підстави, звичайно ж, порушений, тому що з того, що людина зізналася в здійсненні злочину, не випливає, що вона дійсно його зробила.

Порушення закону тотожності. Закон виключення третього впливає з попереднього і думка може бути істиною або хибною і третього не існує. Невірне слововживання може стати причиною алогізму (зіставлення непорівнянних понять), наприклад: у статті, присвяченої творчості драматурга А. Н.Островського, є така фраза: «Сложный и оригинальный внутренний облик Катерины нашел свое отражение в её языке, самом ярком среди всех действующих лиц «Грозы»» (язык виявився діючою особою). Причиною нелогічності висловлення може стати підміна поняття, що часто виникає в результаті неправильного слововживання: «Плохо, когда во всех кинотеатрах города демонстрируется одно и тоже название фильма». Звичайно демонструється фільм, а не його назва. Подібні помилки в мові виникають згодом недостатньо чіткої диференціації понять, наприклад: «Приближение премьеры коллектив театра ждет с особым волнением» (чекають не наближення прем'єри, а коли відбудеться прем'єра).

Порушення закону тотожності приводить до неточності, двозначності, що утрудняє комунікацію, наприклад: «Он долго садился на лошадей с поломанной ногой». «Сейчас Роза получает по 11-12 кг от каждой коровы, но она убеждена, что далеко ещё не исчерпаны её возможности».

Комічний ефект, що часто виникає при порушенні даного закону, цілеспрямовано використовується в жартах й анекдотах, наприклад: «В аудитории стоит вешалка, на которой висит табличка: «Только для преподавателей». Кто-то из студентов приписал внизу: «Но можно вешать и пальто»».

Однак на порушення закону тотожності будуються не тільки неясні судження й софізми. За допомогою порушення закону можна створити який-небудь комічний ефект в художній літературі. Наприклад, М. В. Гоголь у поемі «Мертві душі», описуючи поміщика Ноздрева, говорить, що той був «...историческим человеком, потому что где бы он ни появлялся, с ним обязательно случалась какая-нибудь история...».

На порушення закону тотожності побудовані багато комічних афоризмів. Наприклад: «Не стой где попало, а то ещё попадёт».

Також за допомогою порушення цього закону створюється багато анекдотів. Наприклад:

- Я сломал руку в двух местах.
- Больше не попадай в эти места.

Часто причиною безглуздості висловлення служить невідповідність засновку й наслідку. «На столе учителя в классе стоит зелёная веточка. За окном снег, но уже ярко светит апрельское солнце». «В солнечный день на опушке леса собрались молодые разноцветные осинки. Им стало холодно, и они вышли погреться на солнышке» – порушення закону достатньої підстави.

Особливо характерною є дана логічна помилка для книги, що вийшла в 1911 році, «Загальна історія», оброблена «Сатириконом», де гумористці Тефи Н. А. належить розділ «Древняя История». Тут письменниця іронічно обіграє логічні умовиводи підручника відомого російського історика Д. І. Лловайського: «Воспитание детей было очень суровое. Чаще всего их сразу убивали. Это делало их мужественными и стойкими».

Інша вимога логіки – не зіставляти непорівнянні поняття – порушене в одному з «зразків усних питань і письмових завдань для повторення древньої історії», сформульованому гумористкою: «Провести параллель между женихами Пенелопы и первой Пунической войной».

Причиною нелогічності може бути неправильна побудова групи однорідних членів, як, наприклад, у наступній пропозиції: «Требуем свободной любви для всего человечества, для дам, женщин и детей».

Включення в однорідний ряд слів, що позначають родові й видові поняття, заплутує читача, навмисно ведучи його геть від істини, що, у свою чергу, надає фразі комічне звучання. Приклад явного протиріччя: «Молодая девушка преклонных лет с коротким ёжиком темных вьющихся белокурых волос изящной походкой гимнастики, прихрамывая, вышла на сцену». Подібного роду протиріччя настільки очевидні, що можуть використовувалась тільки для створення яких-небудь комічних ефектів.

Важливо відзначити, що протиріччя також бувають уявними. Уявність протиріччя можна використати як художній прийом. Досить згадати назви відомих літературних творів: «Живой труп» (Л. Н. Толстой), «Мещанин во дворянстве» (Ж. Мольер), «Барышня-крестьянка» (А. С. Пушкин), «Горячий снег» (Ю. В. Бондарев). Іноді на мнимому протиріччя будується заголовок газетної або журнальної статті: «Знакомые незнакомцы», «Древняя новизна», «Необходимая случайность».

В «природно-розмовному поданні» Козьми Пруткова «Необачного турка, або чи Приємно бути онуком?» відбувається такий діалог: «Госпожа Разорваки: ...Сколько верст от Москвы до Рязани и обратно?

Либенталь: В один конец могу сказать, даже не справившись с календарём, но обратно не знаю». Якщо людина повертається тим же шляхом, то кількість верств не змінюється.

Таким чином, комічний ефект в літературі утворюється логічним чином. І чинниками цього ефекту є логічні помилки, що свідомо сконструйовані письменниками.

Науковий керівник: канд. філос. н., доцент кафедри логіки –

Невельська-Гордєєва О. П.

*Седых Д. А.,
студентка 1 факультета, 2 курса
НУ ЮАУ имени Ярослава Мудрого*

Логические ошибки как метод рекламной манипуляции

Реклама везде: телевизор, интернет, радио, газеты, журналы, разнообразные троллы, биллборды, ситилайты, стритлайны, медиафасады. Этот список источников рекламы можно продлевать до бесконечности, поскольку она затрагивает практически все сферы человеческой жизнедеятельности. Но это и не удивительно, ведь мы живем в мире информации, а реклама – это всего лишь способ ее передачи. Казалась бы, что в этом плохого? Что может быть плохого в том, что нас информируют, ведь это же лучше, чем жить в неведении?! Но все же реклама бывает не нравится. Так в чем же причина? Переизбыток информации, которой «пичкают» ежедневно? Возможно, но, по-моему, причина вовсе не в этом, ведь никто не принуждает рекламу читать, смотреть или слушать. Причина кроется не в ее количестве, а в качестве. «Безобидная реклама» никому еще не насолила, а вот реклама, которая «промывает нам мозги» вряд ли кому то понравится. Изданный в Нью-Йорке в 1969 году «Современный словарь социологии» определил манипуляцию как «вид применения власти, при котором обладающий ею влияет на поведение других, не раскрывая характер поведения, которое он от них ожидает». Так как же именно реклама может манипулировать нашим сознанием? Можно выделить следующие логические приемы, которыми пользуются создатели «промывающей мозги» рекламы.

1. В такой рекламе нет прямого призыва покупать, а демонстрируется процесс непрерывного потребления. Усиленно внушается, что простое обладание каким-то банальным товаром якобы сделает вашу жизнь счастливой и беспроблемной, создаст ощущение праздника. Например, реклама электронной карточки метро, которая экономит 4 минуты, а 4 минуты – это

счастье, здоровье, успех. Нарушается закон достаточного основания и закон тождества.

2. Акцентирование внимания на том, что обладание рекламируемым товаром якобы дает какое-либо социальное преимущество над другими людьми в самых разнообразных жизненных ситуациях, а также на том, что отсутствие этих товаров дает обратный эффект (эксплуатируется принцип непротиворечия и исключенного третьего: Если обладать этим товаром хорошо, значит не иметь его – плохо. И третьего не дано).

3. Построение искусственной причинно-следственной связи между явлениями, которые не имеют ничего общего. (Выпей чашечку растворимого кофе — и тебя ждут незабываемые приключения). Нарушение принципа достаточного основания. Построение рассуждения по принципу: после этого, по причине этого.

4. Сюжет ролика построен как история — сначала разыгрывается начало истории, потом рассказ о приобретении товара, потом счастливое окончание истории. Возможен и обратный вариант — начало и конец истории меняются местами. В данном случае рассказ в середине (о товаре) сознанием критически не оценивается. Здесь попытка реализовать принципы достаточного основания.

5. Шантаж, запугивание потребителей, эксплуатация типичных страхов и психологических комплексов — еще один метод телерекламы. Попытка убедить вас в том, что вы — ничтожество и неудачник, если отказываетесь следовать советам рекламы. (Например, вас никогда не пригласят на свидание, если вы отвергнете предлагаемый товар). Возбуждение инстинкта самосохранения путем демонстрации ложных или чисто гипотетических угроз («Обязательно пользуйся нашей зубной пастой, а не то твои зубы съест кариес...»). «Только наши тампоны обеспечат женщине 100-процентную защиту...»). Рекламная политика антибактериального мыла «Сейфгарт» действительно убедила значительную часть обывателя в том, что только это мыло (и никакое другое!) способно уничтожать микробы. Используются выделенные суждения для отождествления только S есть P.

6. Телереклама активно эксплуатирует иллюзию убедительности. Демонстрация каких-то графиков, выдумывание различных коэффициентов, применение «особых добавок», ссылки на всевозможные «Академии» и «Профессиональные ассоциации стоматологов-гинекологов», которые «объективно» подтверждают превосходство рекламируемого товара над изделиями конкурентов. («Коэффициент отбеливания» в стиральных порошках, «витаминизированная» водка, жевательная резинка «с карбамидом» и проч. Все «Профессиональные ассоциации» и «Академии» либо являются плодом фантазии рекламистов, либо создаются и финансируются самими производителями данного товара). Создаются и эксплуатируются понятия, объем которых – нулевой.

7. Попытка заставить покупать рекламируемый товар в как можно больших количествах. Здесь также эксплуатируется психологический эффект социального подражания. Призыв «доктора-стоматолога» из рекламного ролика: «Просто возьмите НЕСКОЛЬКО подушечек Орбит и пожуйте их...». Во многих роликах совершенно ничем не обоснованно отправляют в рот сразу по две подушечки жвачки, бросают в суп не один, а два-три кубика «Магги», растворяют в стакане по две таблетки лекарства и т. д. Это подсознательно заставляет потреблять в два раза больше. Нарушаются 4 основной принцип логики.

Итак, исходя из всего вышеизложенного, можно сделать вывод, что каждый день, когда мы смотрим телевизор, невольно в нашей голове откладывается информация абсолютно бесполезная, а иногда даже вредная, которая так тщательно «промывает нам мозги». Что бы этого избежать нужно знать все логические приемы, которыми оперируют создатели рекламы, и рационально-обоснованно противостоять их воздействию.

*Научный руководитель: к.филос.н., доцент кафедры логики НУ ЮАУ
шимени Ярослава Мудрого Е. П. Невельская-Гордеева*

*Скороходов С. С.,
студент Института подготовки кадров для органов прокуратуры
Национального университета «Юридическая академия Украины им.
Ярослава Мудрого»*

Логические аспекты коммуникационных процессов

Мы живём в период фундаментальных перемен в жизни человечества, которые связаны в том числе и с приближением такого неотвратимого явления как глобализация. Человечество всё глубже углубляется в пучины интерактивных технологий и в итоге человек теряет понятие о правильной, логически грамотной беседе. В следствии этого проявляется вопрос необходимости качественного развития коммуникационного процесса в обществе.

Новые технологии не в состоянии заменить способность человека аргументировать свою позицию или умение договариваться.

Важность такой коммуникативной единицы как спор может продемонстрировать деятельность любого законотворческого органа в демократических странах, как например, в США и странах молодой демократии, в частности, в Украине. Вся деятельность данных органов связана непосредственно с нахождением компромисса, а это невозможно без проведения дебатов.

Если рассмотреть этот вопрос объективно, то можно сделать вывод, что все теории и учения основаны на каком-либо факте, который после осознания проходил проверку спором в процессе дебатов.

Владение искусством речи имеет особо важное значение в деятельности индивида. Искусство оратора проявляется в умении построить речь так, чтобы привлечь внимание и удержать собеседника в продолжение всего выступления, в умении полно и объективно проанализировать обстоятельства, выстроить систему опровержений и доказательств, сделать правильные выводы и убедить

аудиторию.

Любой человек имеет хотя бы минимальный опыт общения, участия в диалоге. И этот опыт свидетельствует, что редкий акт общения между людьми обходится без вопросов и ответов на них, тем более такой, как спор.

Вопросно-ответный комплекс является необходимым элементом общения и мышления людей. Данное логико-лингвистическое образование выполняет две важнейшие функции в процессе мышления и общения – познавательную и коммуникативную. Эпистемическая функция вопросно-ответного комплекса заключается в фиксации в мысли и выражении в языке знаний человека о внешнем мире и себе самом. Коммуникативная функция реализуется прежде всего через вопросы и ответы, посредством которых происходит передача знаний и представлений (мнений, точек зрения) от одного человека к другому.

Вопрос и ответ, взятые вместе, образуют единство противоположностей. Вопрос заключает в себе просьбу или требование какой-либо информации. Ответ – это такое высказывание, которое должно содержать в себе требуемую информацию.

Долгое время вопросно-ответный комплекс был предметом изучения риторики. Постановка вопросов рассматривалась как риторический прием. При этом было замечено, что вопрос обладает сильным активизирующим воздействием на слушателя, оживляет речь, привлекая внимание аудитории, пробуждая в ней интерес, инициативу, стремление участвовать в акте коллективного размышления. С развитием науки, а также демократических форм общественного устройства вопросно-ответный комплекс становится предметом пристального внимания логиков.

В частности, основы теории диалога в языкознании были заложены Л. В. Щербой, который называл вопросно-ответный комплекс основной речевой структурной единицей коммуникационного процесса. Это мнение поддерживали многие известные ученые, в частности В. В. Виноградов, М. М. Бахтин. Известный английский философ и историк Р. Дж. Коллингвуд

указывал, что логика, обращающая внимание только на ответы как акты «утвердительного мышления» и пренебрегающая вопросами как актами «вопросительного мышления», является ложной логикой. Современные логики наряду с другими теориями разрабатывают и развивают теорию вопросно-ответного комплекса, которая называется эротематической (от греч. erotematikos – в форме вопроса) или интеррогативной (от лат. interrogativus – вопросительный) логикой.

Знание важнейших логических аспектов ведения диалога позволяет уверенно чувствовать себя в любом коммуникативном процессе, и особенно тогда, когда акт коммуникации принимает форму спора. К тому же, это знание дисциплинирует мышление, придает ему черты строгости и последовательности, а также может стать средством нахождения истины и мощным оружием против лжи и обмана. Поиск консенсуса и компромиса в обществе будет актуален вечно. Поэтому спор, как логико-коммуникативный процесс является одним из фундаментальных составляющих дебатов и нуждается в дальнейшем анализе и развитии.

*Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры логики Национального
Университета «Юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого» –
Павленко Ж. А.*

*Старунський О. С.,
студент I курсу вечірнього факультету
НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»*

Логічні методи протистояння психологічним маніпуляціям

В статті 1 Закону України «Про рекламу» визначається, що «Реклама – інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-

який спосіб і призначена сформуванати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару».

Реклама впливає на покупця і сприяє його діям по придбанню рекламованих товарів і послуг. У пункті 1 статті 8 Закону України «Про рекламу» зазначено: «У рекламі забороняється... використовувати засоби і технології, які діють на підсвідомість споживачів реклами». Однак, в сучасній рекламі використовується цілий ряд методів і прийомів, що впливають на різні психічні структури людини, як на свідомому, так і на несвідомому рівні. У зв'язку з цим цілком правомірно ставити питання: як протистояти маніпулятивному характеру реклами.

1. Перш за все маніпуляції в рекламі спираються на такий психічний процес, як прийняття рішення. Таким є вибір з наявних альтернатив. Особливість цього процесу полягає в тому, що завжди порівнюється щось представлене свідомості, а не те, що знаходиться за її межами. Якщо ставиться завдання керувати свідомістю, то людині пропонують ті аргументи, які потрібні саме сугестору. Протидія: вміння самостійно знаходити аргументи.

2. Психологам добре відомо, що бездумне прагнення досягнення мети не завжди допомагає досягти її. Так, лобова реклама, заснована на прямому заклику «Купуйте! Це хороший товар!» – звучить не дуже переконливо, навіть якщо товар дійсно гарний. Люди частіше починають вірити рекламі, коли дізнаються про якості товару як би ненароком. Наша свідомість, програмується латерально, тобто опосередковано, побічно. Міцне відкладення в пам'яті «очевидних» речей становить суть латерального програмування психіки. Коли людині переконано говорять те, що виглядає як само собою зрозуміле, що не вимагає доказу, вона часто втрачає здатність критично оцінити ситуацію. Латеральне програмування впливає на поведінку людини безпосередньо, тобто є поза його свідомості, а отже, і волі. Латеральне програмування психіки – метод маніпулювання свідомістю іншої людини і він знаходить найширше застосування в рекламі. Логічні методи протидії полягають в критичному мисленні, вмінню знаходити аргументи та аналізувати їх.

3. Трюїзм (англ. truism – загальновідома істина). Як психотехніка, він представляє собою гіпнотичну заміну команди. Приклад: команда: Купуйте! Замінена трюїзмами: Усі люблять купувати. Людям подобається купувати. Люди можуть купувати. Дуже багато діючих рекламних трюїзмів: «Хороші господині люблять «Лоск», «Усі люблять»Чупа-чупс» і т. п.

4. Маніпуляції з класом порівняння. Можна виділити наступні прийоми формування штучних класів порівняння:

А). Створення розширеного класу порівняння. У розширений клас включаються товари тієї ж товарної категорії, які поступаються по ряду параметрів не тільки розрекламованій марці, але і її безпосереднім конкурентам. Розширений клас порівняння створюється, наприклад, у рекламі батарейок «Duracell»: Duracell. Непроста батарейка. Випробування довели, що «Duracell» працює довше, ніж звичайні батарейки. Duracell – батарейка із золотою облямівкою. Ніщо не працює так довго». Суть цього прийому полягає в тому, щоб показати переваги товару на тлі товарів, що явно поступаються йому за своїми характеристиками. Саме тому порівняння проводиться не з аналогами, а з товарами попереднього покоління і в строгому логічному сенсі є некоректним.

Б). Створення звуженого класу порівняння. Звужений клас порівняння утворюють різні товари однієї і тієї ж марки. Товарна категорія в сприйнятті споживачів тимчасово як би замикається на одній марці. Так, реклама жувальної гумки «Orbit», а також реклама прального порошку «Е» насправді обмежує клас порівняння тільки товарами цієї марки. Подушечки Orbit єдині жувальні подушечки, що мають якість Orbit. (Це єдина жувальна гумка Orbit, що має форму подушечок). Новий «Е» відпирає краще, до самої основи. («Краще» у порівнянні з старим «Е»).

В). Створення зміщеного класу порівняння. Зміщений клас представлений в тих випадках, коли марка порівнюється з товарами зовсім іншої (нерідко суміжної) товарної категорії. Приклад рекламування «M & Ms»,

який названий шоколадом, а не драже, як раз і ілюструє ефективність прийому зміщення класу порівняння.

Г). Створення виродженого класу порівняння. Вироджений клас утворює єдиний товар конкретної торгової марки. Наприклад: Новинка! Orbit-Winterfresh. Єдина жувальна гумка з цією зимовою свіжістю. У цій короткій фразі двічі підкреслюється перевага марки (за допомогою слів «єдина» і «справжня»). Однак, якщо замислитися, за якого параметру і з чим порівнюється ця марка, а також що таке справжня і не справжня зимова свіжість, то відповіді ми не знайдемо.

5. Маніпуляції з параметрами порівняння. Розглянемо тепер випадки, коли некоректність порівняння пов'язана або з вибором параметрів порівняння, або з тим, як вони названі:

А). Перехід кількості в якість і назад. Деякі мовні прийоми дозволяють як би стерти межу між якісними та кількісними змінами.

Б). Маніпулятивні можливості слова «перший».

Висновок: розвиток критичного мислення, яке дозволяє самостійно знаходити аргументи та аналізувати їх, – ефективний логічний засіб протистояння психологічним маніпуляціям в рекламі.

Науковий керівник: канд. філос. н., доцент кафедри логіки НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» – Невельська-Гордєєва О. П.

*Хаврат М. С.,
студент II курсу господарсько-правового факультета
НУ «Юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого»*

Хитрости интеллекта или логические софизмы

В логике, как и во всякой науке, главное – законы. Объективные принципы или правила мышления, соблюдение которых приводит любое

рассуждение к истинным выводам при условии истинности исходных высказываний, называются законами логики. Логических законов бесконечно много, и в этом ее отличие от большинства других наук. Наиболее важным является закон тождества, согласно которому любая мысль обязательно должна быть тождественна самой себе, то есть должна быть точной, ясной, простой и определенной. Этот закон запрещает создавать двусмысленность, подменять и путать понятия в рассуждении. В случае произвольного нарушения закона тождества возникают логические ошибки, но когда этот закон нарушается преднамеренно, с целью запутать собеседника и доказать ему какую-нибудь ложную мысль, тогда появляются не просто ошибки, а софизмы.

Большинство софизмов имеют вид лишенной смысла игры с языком, которая опирается на многозначность языковых выражений, их неполноту, зависимость их значений от контекста. Довольно часто софизмы используются издателями средств массовой информации в коммерческих целях. Впервые увидев заголовок газеты, мы думаем одно, а заинтересовавшись и купив эту газету, то оказывается совершенно другое. Например: «Школьник съел крокодила» – оказывается, школьник съел большого шоколадного крокодила.

Возникновение софизмов обычно связывается с философией софистов – учителей мудрости, учивших всех желающих философии и логике. Задача софистов заключалась в том, чтобы научить человека доказывать все, что угодно, выходить победителем из любого интеллектуального состязания. С этой целью были разработаны всевозможные логические и психологические приемы, во многих случаях нечестного, но удачного ведения дискуссии.

Традиционно софизм считается помехой в обсуждении и споре. Их использование уводит рассуждение в сторону, но в конце концов это препятствие не является чем-то серьезным – при навыке рассуждений софизм несложно обнаружить и убедительно опровергнуть. Таким образом, софизм – всего лишь сбивчивое доказательство, он имеет случайный характер и является сугубо внешним препятствием на пути проводимого рассуждения. Будучи

интеллектуальными уловками, все софизмы разоблачимы, только в некоторых из них логическая ошибка в виде нарушения закона тождества лежит на поверхности и как правило, почти сразу заметна. Приведем пример несложного софизма: два раза по два (то есть дважды два) будет не четыре, а три. Возьмем спичку и сломаем её пополам. Это один раз два. Затем возьмем одну из половинок и сломаем её пополам. Это второй раз два. В результате получилось три части исходной спички. Таким образом, два раза по два будет не четыре, а три. В этом рассуждении смешиваются различные вещи, отождествляется нетождественное: операция умножения на два и операция деления на два – одно неявно подменяется другим, в результате чего достигается эффект внешней правильности и убедительности предложенного «доказательства».

Тем не менее, встречаются софизмы, в которых подвох спрятан достаточно глубоко, хорошо замаскирован, в силу чего нужно постараться, чтобы его обнаружить. Обратимся теперь к знаменитым рассуждениям древнегреческого философа Зенона – «Медимн зерна» (примерно мешок зерна). Большая масса мелких зерен при падении на землю всегда производит шум. Он складывается из шума отдельных зерен, и, значит, каждая малейшая часть зерна должна при падении производить шум. Однако отдельное зерно падает на землю совершенно бесшумно. Значит, и падающий на землю медимн зерна не должен был бы производить шум, ведь он состоит из множества зерен, каждое из которых падает бесшумно. Но все-таки медимн зерна падает с шумом! Это истолкование многим кажется убедительным и сегодня. Человек слышит не все звуки, а только достигающие определенной силы. Падение отдельного зерна производит шум, но он настолько слаб, что лежит за пределами человеческого слуха. Падение же многих зерен дает шум, улавливаемый человеком.

На мой взгляд, значение софизмов для развития науки и человека очень велико. Каков бы ни был софизм, он обязательно содержит одну или несколько замаскированных ошибок. Разбор софизмов, прежде всего, развивает логическое мышление, то есть прививает навыки правильного мышления.

Обнаружить ошибку в софизме – это значит осознать её, а осознание ошибки предупреждает от повторения ее в других рассуждениях. Необходимо помнить, что важно добиться отчетливого понимания ошибок, иначе софизмы будут бесполезны.

Научный руководитель: докт. филос. наук, профессор кафедры логики НУ «Юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого» - Титов В. Д.

*Черних А. А.,
студентка 1 курсу 4 факультету
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

Софізм як логіко-психологічний прийом

Особливий засіб інтелектуального шахрайства – софізми, тобто спроба видати брехню за істину і тим самим ввести в оману – поширені в засобах масової інформації. Софізми широко використовуються в дискусіях, які точаться на шпальтах українських газет.

Термін «софізм» походить від давньогрецького *sophisma*, що означає «хитрість». Софізми – означає міркування, побудовані таким чином, що містять навмисне допущену помилку і, звичайно, приводять до хибних висновків.

Як відомо, слово «софіст» набуло загального значення щодо людей, які є професіоналами в прийомах вводити в оману слухачів або читачів. Можливість суб'єктивного тлумачення дійсних подій успішно реалізується в певних

умовах, наприклад, якщо є зацікавленість в умисному приховуванні істини та поширенні неправди.

Часто диспути софістів перетворювалися на безрезультатні суперечки, звідки й одіозне значення софіст — людина (оратор), яка готова за допомогою будь-яких прийомів захищати певні тези, не враховуючи об'єктивну істинність чи хибність цих тез.

Софізми відносять до логіко-психологічних прийомів маніпулювання, тому що вони можуть бути побудованими на порушенні законів логіки, а з іншого боку, навпаки, використовувати логіку з метою маніпуляції недостатньо досвідченим об'єктом.

Ще з давнини відомий софізм, що вимагає відповіді «так» чи «ні». Варіантів подібного софізму багато: «Ви все пишете на мене доповідні?». За будь-якої відповіді людина опиняється у пастці. Складність ситуації зумовлюється хибною передумовою запитання, а саме: «Ви писали на мене доповідні?».

Як правило, софістичне міркування використовує зовнішню схожість явищ, навмисний неправильний підбір вихідних положень, те, що події висмикуються із зв'язного контексту.

Софізм може бути побудований на двозначності слів і на підміні понять. Типові софізми відомі ще з часів Арістотеля: «Ліки, які приймає хворий, є добром. Чим більше робитимеш добра, тим краще. Отже, ліків треба приймати якомога більше». Таким чином можна довести будь-яке абсурдне положення. Звичайно софізми обґрунтовують нісенітницю, абсурд або парадоксальне твердження.

Софістика є невичерпним джерелом прийомів та засобів перекручення істини, видавання неправдивого за істинне. До неї звертаються кожного разу, коли замість відкритої і чесної боротьби віддають перевагу методу викрутків і хитрувань.

Викрити софістичне міркування – не тільки показати, якими засобами забезпечується подоба доказів і впевненості в істинності твердження, а й виявити тих, хто в них зацікавлений і їх підтримує.

*Науковий керівник : асистент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» –
Коваленко Г. В.*

*Шацький Є. О.,
студент 1 курсу 9 факультету
Національного університету
«Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*

Логічний аналіз маргінальної правової поведінки

Логіка відіграє надзвичайно важливу роль у житті кожної людини, не кажучи вже про роль логіки в житті юриста та її значення в юриспруденції, де на відміну від простої життєдіяльності в якій достатньо інтуїтивної логіки, потребується знання формальної. В цих тезах я поставив завдання: показати значення саме формальної логіки в аналізі правової поведінки, на прикладі маргінальної.

Правова поведінка, якщо провести дихотомічний поділ, поділяється на правомірну та неправомірну (протиправну). Далі нас буде цікавити саме правомірна поведінка, яку можна також поділити логічно за відотвірною ознакою (тобто простим поділом). Таких поділів буде два. За основу першого я візьму таку ознаку, як мотив поведінки (психологічний аспект). За основу другого – соціальну активність поведінки. У першому випадку правомірну поведінку можна поділити на конформістську і маргінальну, а у другому –

соціально-активну, звичну. Для прикладу, в цьому дослідженні нас буде цікавити саме маргінальна правомірна поведінка.

За загальним правилом маргінальна правомірна поведінка – це поведінка особи, яка здатна на здійснення правопорушення, але через страх покарання, власну вигоду правомірності своєї поведінки або страху осуду колективу, групи, ближнього соціального оточення його не скоює. Отже можна зробити простий логічний висновок, що маргінали керуються своїми особистими, можна навіть сказати егоїстичними інтересами. Така людина не скоїть правопорушення, оскільки усвідомлює «невигідність» та «недоцільність» такого вчинку, керуючись при цьому особистим розрахунком чи страхом перед покаранням. Фактор «невигідності» негативних по відношенню до права дій часто виступає чи не найголовнішим стримуючим моментом для окремих категорій осіб. Такий підхід до дотримання норм права небезпечний для держави, він пограничний з порушенням права, оскільки маргінал може знайти більшу вигоду в його порушенні ніж в дотриманні і як наслідок порушити право.

Взагалі треба сказати що визначення маргінальної поведінки у своїй основі впливає з полілеми, бо як було зазначено вище: маргінальна поведінка – це поведінка особи, яка здатна скоїти правопорушення, але не скоює його через або 1) страх покарання або 2) вигідність правомірності своєї поведінки або 3) страх осудження (передусім морального) чи втрати довіри з боку колективу, групи чи ближнього соціального оточення. При чому маргінальність в даному випадку проявляється у тому, що особа може не скоювати правопорушення керуючись лише одним з трьох стримуючих факторів, або всіма трьома відразу. В результаті такого логічного розбору законодавцю стає набагато легше впливати на таких осіб, оскільки визначаються основні мотиви маргіналів. І зрозуміло, що для превенції протиправних дій серед цієї групи осіб треба об'єктивно та динамічно оцінювати небезпечність діянь та покарання за них (що підтримує перший стримуючий фактор), намагатись створити вигідні, справедливі норми для їх

свідомого дотримання маргіналами, в силу корисності для останніх (легітимність норм – 2 фактор), та проведення роботи з населенням для формування моральних засад щодо суспільного осуду протиправних діянь (3 стримуючий фактор).

Як і кожна правова поведінка, маргінальна поведінка має свій склад: суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона. В даному випадку нас буде цікавити більше суб'єктивна сторона. Адже логічно було б уявити ситуацію, коли існує велика вигідність правопорушення (це завжди є мотивом), але йому протиставляється страх відповідальності (покарання) чи страх суспільного осуду. Внутрішні переконання маргінала вступають у логічне протиріччя: з одної сторони - вигідність правопорушення, з іншої – не вигідність цього ж правопорушення, з огляду на неможливість використання отриманого від цього правопорушення блага, в силу об'єктивних причин (покарання, суспільний осуд). Слід відмітити, що вигідність від правопорушень для суб'єкта правопорушення як правило повинна бути, бо в протилежному випадку правопорушення взагалі буде алогічним і незрозумілим. (Невипадково ідеальним вбивством вважають – вбивство без мотиву. Воно не має логіки і тому незрозуміле, не може бути розкрито). Ще також можна змодельовати ситуацію, коли маргінал знаходиться у суспільній групі, яка нівелює моральні принципи та не поділяє легітимності норм права, тоді від протиправних діянь таку особу може утримати тільки сила норми, а точніше її санкція. Отже із всього переліку причин не вчинення маргіналом правопорушень, шляхом логічних міркувань та умовиводів ми дійшли до висновку, що все ж таки основним стримуючим фактором є покарання за протиправне діяння.

Зазначене вище стосувалося юридичної оцінки маргінальної поведінки, але чи можна відносити маргінальну поведінку до гарної, з точки зору моралі? На це питання немає однозначної відповіді. Наприклад, В. Г. Вригт стверджує, що поведінка в цілому є гарною, тобто такою, що відповідає моральному ідеалу, якщо, і тільки якщо усі вчинки, з яких вона складається, об'єктивно

гарні. Тобто такий максималізм береться за принципом кон'юнкції, коли поведінка включає хоча б одну погану дію, то вона є поганою, такою, яка не відповідає моральним ідеалам. З іншого боку О. В. Лобовіков вважав, що якщо один з кон'юнктив гарний, а інший лише трошки поганий, то кон'юнктивна дія буде не поганою, а гарною.

З огляду на вище вказане можна зробити висновок, що маргінальна поведінка є все ж таки соціально-корисною, бо є для держави стимулом розвитку та покращення механізму управління і законодавчої бази, також вона є правомірною (хоч і являє собою прообраз пограничного стану). Проте, що стосується моральної точки зору, то маргінальну поведінку не можна відносити до позитивної, оскільки вона не має (в більшості випадків) «гарних», позитивних дій.

Отже логіка нам допомагає зрозуміти суть явища чи поняття, виокремити найголовніше, зробити висновки і винайти нове. Велике значення має логіка для діяльності законодавця, зокрема вона допомагає зрозуміти основні закономірності поведінки, що в свою чергу сприяє покращенню правового регулювання, створенню належних умов для існування правовідносин, реагуванню на їх дефективні прояви. У цих тезах було проведено короткий логічний аналіз маргінальної поведінки і доведено велике значення логіки у пізнанні юридичних та інших явищ.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» – Шестопал С. С.

ЗМІСТ

Передмова	.....	3
	ІСТОРИЧНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛОГІКИ І ПРАВА:	
	ТЕОРЕТИЧНЕ І ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ	
Богданова Я. О.	Логічні аспекти взаємодії моралі та права	5
Галас Ю. М.	Аристотелева логіка як органон юридичної практики.....	8
Гасанов Р. Н.	Практичне і теоретичне значення логіки для юристів	10
Данилюк О. О.	Особливості викладання логіки в Україні до поч. ХХ ст.	13
Д'яченко Д. А.	Логіко-філософські ідеї Вільяма Оккама. Принцип «лезо Оккама».....	17
Зміївська О. Ю.	Аристотель як засновник логіки.....	20
Казанчук В. В.	Логічні надбання Аристотеля	23
Кравченко М. О.	Значення формальної логіки у юридичній практиці	26
Салтанов М. В.	Трансцендентальна дедукція приписів права у філософії Імануїла Канта	29
Igor Skryl	Aristotle – the Father of Logics	32
Терещенко А. В.	Історичні погляди на предмет та значення логіки	35
Худайкулыев С. А.	Взаимосвязь логики и права	39
Шуніна А. А.	Основні особливості розвитку логіки в Україні	42
	МОВА ПРАВА ТА ЮРИДИЧНА ГЕРМЕНЕВТИКА.	
	ЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ ПРАВА	
Альошина Н. М.	Компетенція територіальної громади: підходи до розуміння ...	45
Бабенко А. С.	Логика правового регулирования производства и использования химикатов в контексте развития экологического законодательства ЕС	48
Беляєва П. В.	Аналогія права та аналогія закону в цивільному законодавстві.....	50
Водорезова С. Р.	Особенности применения оценочных понятий в праве	54
Горулько А. В.	Методология критики языка права	57
Дидык Е. Н.	К вопросу о содержании термина «правосудие»	59
Єльчієва О. Р.	Логічне тлумачення в правозастосуванні	62
Звягинцева М. А.	Логико-когнитивный анализ процессов распознавания ситуаций и распределения знаний в деятельности судов конституционной юрисдикции	66
Карнаух Б. П.	Логіко-математичний аналіз деліктної відповідальності	69
Клім С. І.	Логічний рівень методологічного пізнання аналогії закону у цивільному праві	72
Кресин І. Н.	Проблема эквивалентного перевода логических терминов в юридических текстах и методы Н. Н. Жалдака	75
Куцин М. І.	Аналогія права і аналогія закону	78
Лавренко П. Е.	Основные проблемы, решаемые современной юридической лингвистикой	81
Левіщев Я. Е.	Точність норми права: обсяг та зміст юридичних понять	83
Лозо Е. В.	Модификация логики правовой охраны биосферы в регулировании обращения с генетически модифицированными организмами	86
Луценко О. Є.	Меріологічні моделі співвідношення конституційного та міжнародного права в європейських країнах	89

Коляда І. В.	Логічні прийоми маніпуляції в рекламі	190
Матіос А. М.	Значення удосконалення мови закону та тлумачення норм права	92
Раца В. П.	Аксіоми у праві: логіко-методологічне обґрунтування	95
Седых М. А.	Роль доктринального правосознання в логическом анализе понятий права	101
Сытюгина В. А.	Логика и язык права	102
Требіна О. М.	Логика і мова закону	105
Трихліб К. О.	Логіко-семіотичні аспекти аналізу правничих термінів	108
Філатова Н. Ю.	Логічний аналіз оціночних понять у законодавстві	111
Хорольська К. Б.	Герменевтичний вимір правової освіти як основи формування правової свідомості	114

ЮРИДИЧНА АРГУМЕНТАЦІЯ.

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІКИ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Бова Я. А.	Особенности дедуктивного метода в следственной практике Шерлока Холмса	118
Гордієнко Н. П.	Роль логіки у процесі розслідування	121
Грибовський Б. О.	Доведення (доказ) та аргументація в юридичній практиці ...	124
Григоренко Д. А.	Використання логічних прийомів у процесі прийняття судових рішень	126
Гусенова П. А.	Влияние международных стандартов на логику доказывания по уголовному делу	129
Дубаневич О. С.	Суд присяжных: аргументация за и против	132
Ключко В. А.	Инстанционность в судебной системе Украины и Российской Федерации	135
Козлова Ю. О.	Доведення та аргументація в юридичній практиці	138
Македонський О. В.	Особливості впливу на судову аудиторію	141
Могилевская Н. Э.,	Аргументативный дискурс в профессиональной речи юристов	144
Краснова Н. В.	Логічні методи та закони у слідчих версіях	147
Назарук Ю. В.	Логіка в слідчих версіях	150
Павроз Т. В.	Доказ і аргументація в юридичній практиці	153
Чуденцова В. І.	Современные зарубежные концепции юридической аргументации	156

ЛОГІКА СПОРУ.

ЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ

Балецька О. В.	Логічні основи мистецтва спору в юридичній сфері	160
Березка В. І.	Логічні підстави недовіри до ЗМІ	163
Гарбариніна Є. О.	Софізм як інтелектуальне шахрайство	166
Герасименко И. А.	Логические и психологические механизмы в рекламной компании	169
Горбовський В. Ю.	Логічні та психологічні особливості судової риторики на прикладі діяльності Ф. Н. Плевако	172
Грицак А. Н.	Логическая ошибка в доказательстве в судебном процессе ..	175
Губанкова Т. Н.	Предупреждение логических ошибок и парадоксов в правовом поле	178
Довгополов Г. И.	Логические ошибки как способ манипуляции сознанием в рекламе	182
Дьяченко О. Г.	Дослідження ефективності рекламної аргументації	185
Кашапов Н. Н.	Использование аналогии в делах адвоката Ф. Н. Плевако ...	187

Кондратов А. И.	Софизмы, как преднамеренные ошибки в споре	194
Кравченко М. О.	Логічні прийоми передвиборчої агітації	197
Кузнецова М. А.	Анализ парадокса о тяжбе Протагора с Еватлом	200
Лісова К. Ю.	Реклама як особливий вид аргументації	203
Моренко І. І.	Логічні помилки у вирішенні справ про інтелектуальну власність як результат колізій в законодавстві	206
Новикова А. А.	Правовые, логические и психологические аспекты политической рекламы	210
Ребалко Я. В.	Классификация преступных групп молодежи	213
Садовий Р. С.	Порушення основних законів логіки як прийом комічного в літературі	216
Седых Д. А.	Логические ошибки как метод рекламной манипуляции	220
Скороходов С. С.	Логические аспекты коммуникационных процессов	223
Старунський О. С.	Логічні методи протистояння психологічним маніпуляціям	225
Хаврат М. С.	Хитрости интеллекта или логические софизмы	228
Черних А. А.	Софізм як логіко-психологічний прийом	231
Шацький Є. О.	Логічний аналіз маргінальної правової поведінки	233

Наукове видання

Логіка і право

**Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції
студентів і молодих вчених
Харків, 19 травня 2011 р.**

Відповідальна за випуск: О. М. Юркевич

Відповідальність за зміст тез несуть автори